

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 63.

Onsdagen den 23 maj, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 370, angående anslag för anordnande av spannmålslagerhus och fryshus.

§ 2.

Herr *Sommelius* vid kammarens sammanträde nästlidna gårdag framställda, men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framställa spörsmål angående bankväsendet, som nu föredrogs, blev av kammaren bifallen.

§ 3.

Vidare föredrogs, men blevo ånyo bordlagda konstitutionsutskottets utlåtanden nr 16 och 17, sammansatta stats- och lagutskottets nr 4 utlåtanden nr 1 och 2, lagutskottets utlåtanden och memorial nr 55—59, jordbruksutskottets utlåtanden nr 94—98 samt första särskilda utskottets utlåtande nr 4.

§ 4.

Härefter föredrogs andra särskilda utskottets utlåtande nr 1, i *Ang. omorganisation av fögderiförvaltningen m. m.* anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 211, angående omorganisation av fögderiförvaltningen och lönereglering för tjänstemännen i *fögderiförvaltningen m. m.* därstädes m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Därvid yttrade:

Herr *Persson* i Tofta: Herr talman! Jag har tillåtit mig att väcka en motion rörande en detalj i fögderiförvaltningsfrågan. Jag har nämligen motionerat angående några länsmansdistrikt i Halland, som jag anser skulle få en olämplig indelning enligt det förslag, som bifogats Kungl. Maj:ts proposition. Nu är det ju mycket svårt för riksdagen att besluta i dylika lokala detaljfrågor, och det

Ang. omorga-
nisation av
fögenderiförvalt-
ningen m. m.
(Forts.)

synes mig också naturligt, att Kungl. Maj:t på administrativ väg vidtager de jämkningar och rättelser på detta område, som kunna finnas vara av behovet påkallade. Den kungl. propositionen var emellertid icke så tydlig i detta avseende, och därför väckte jag för säkerhets skull en motion i ämnet. Utskottet har nu icke heller fullt så tydligt uttalat sig i detta stycke, men jag har under hand inhämtat, att utskottet utgått från den bestämda förutsättningen, att Kungl. Maj:t har befogenhet att inom det fastställda antalet distrikt vidtaga de rättelser och jämkningar, som förhållandena kunna anses kräva, och under alldeles samma förutsättning har jag, herr talman, icke något yrkande att göra.

Herr *Molin* i Dombäcksmark: Herr talman, mina herrar! Jag har jämte övriga representanter för Västernorrlands län i en motion hemställt, att länsmännen i nämnda län måtte i fråga om ortstillägg likställas med motsvarande befattningshavare inom de övriga norrländska länen. Jag har vid skilda tillfällen haft anledning att påpeka det missförhållande, som inrotat sig här i riksdagen och hos regeringen, att man betraktar Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län såsom de enda norrländska länen, under det att Västernorrlands län, som ju är inklämt mellan Jämtlands och Västerbottens län, icke anses vara norrländskt på samma sätt som dessa andra.

Av de utredningar, som vederbörande länsmän själva föranställt uti denna fråga, visas ju, att livsmedelskostnaderna i Västernorrlands län långt ifrån att understiga de levnadskostnader, som gälla i Västerbottens och Jämtlands län, tvärtom överstiga dessa senare.

Jag hade för min del trott, att den föreliggande propositionen, som nu i huvudsak är tillstyrkt, skulle utgöra en fullständig och definitiv lösning av hela frågan om fögenderiförvaltningens omorganisation. Till min häpnad har jag emellertid sett, att denna definitiva lösning avsett hela Sverige, undantagandes dock Västernorrlands län. Beträffande detta län pågår, enligt vad som meddelas i den kungl. propositionen, en utredning angående där rådande levnadskostnader, och i avvaktan på denna utrednings slutresultat skola nu länsmännen i Västernorrlands län ställas utanför förmånen att erhålla det ortstillägg, som de ovillkorligen böra ha, om någon rättvisa skall skipas.

Jag har förvånat mig över att hela utskottets hemställan nu upplästs. Det synes ha skett i den tydliga avsikten att undertrycka möjligheten för enskilda motionärer att yrka bifall till sina motioner. Detta föranleder mig, och det så mycket mer som jag icke är fullt övertygad om, att denna omorganisation är alldeles nödvändig, att för närvarande yrka blankt avslag å hela det föreliggande betänkandet.

Herr *Schotte*: Herr talman! Den föregående ärade talaren har särskilt fäst sig vid, att i den nu föreslagna staten icke uppförts ortstillägg för här ifrågavarande tjänstemän inom Västernorrlands län och att den av honom jämte åtskilliga andra ledamöter från denna trakt i detta ämne väckta motionen sålunda icke vunnit utskottets be-

aktande. Det är emellertid av utskottets motivering uppenbart, att anledningen härtill är den, att, såsom Kungl. Maj:t meddelat i propositionen, utredning för närvarande pågår därom, huru de olika levnadsomkostnaderna inom landets skilda delar lämpligen böra betingade ortstillägg för olika grupper av tjänstemän; och att vid sådant förhållande särskilt fästa sig vid vissa tjänstemän inom Västernorrlands län, har varit utskottet omöjligt. Den utredning, som är förebragt från åtskilliga motionärer, torde nog visa, att levnadsomkostnaderna i Västernorrlands län äro höga och att fog verkligen finnes för, att samma ortstillägg må i detta län meddelas som för de tre andra länen nu finnes. Men motionärernas utredning kan dock icke anses vara så omfattande, att riksdagen på grund av densamma bör utan vidare bifalla ett förslag om ortstillägg åt lantstatstjänstemännen inom Västernorrlands län.

*Ang. omorga-
nisation av
fogderiförvalt-
ningen m. m.
(Forts.)*

Jag tror således, att motionärerna med lugn kunna avbida den, som jag hoppas, snara tidpunkt, då den utredning, som här är omförd, skall vara slutförd och då sannolikt, såvitt nu kan bedömas, ortstillägg även bör komma Västernorrlands läns tjänstemän till godo. Det förvånar mig, att den ärade föregående talaren, med hänsyn till nu berörda omständighet och för att bevaka sin orts intressen, funnit anledning att yrka avslag å hela detta förslag jämte dess motivering, för vilket yrkande han ju icke förebragt ett enskildt skäl eller sunt förstånd.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr vice talmannen D. Persson: Herr talman! Jag har egentligen begärt ordet för att framställa ett yrkande under punkt I, mom C), men jag kan icke underlåta att även jag något beröra det yttrande, som fälldes av herr Molin i Dombäcksmark, då han sade, att vi ha försökt att undertrycka motionärernas möjligheter att få sin vilja fram härvidlag. Nej, herr Molin i Dombäcksmark, det är långt ifrån detta. Herr talmannen har ju föredragit alla punkterna i utskottets hemställan, och varenda motionär är ju därför berättigad att här yrka bifall helt eller delvis till sin motion, så att talet om, att någons rätt skulle vara undertryckt, är fullkomligt obefogat. Skälen till att motionärernas framställning icke vunnit beaktande inom utskottet, ha ju anförts i utskottets utlåtande och ha här vidare betonats av den siste ärade talaren, herr Schotte.

Med avseende å mom. C) i första punkten förhåller det sig så, att det anslag under tionde huvudtiteln, som här omhandlas i detta särskilda utskotts utlåtande, är det sista bland de anslag, som förekommer under nämnda huvudtitel, och till följd därav blir det nödvändigt att tillfoga den gamla fras, som brukar vara vanlig, när det gäller det sista anslaget under en huvudtitel, att nämligen statsutskottet bör få rätt att till jämkning av huvudtitelns slutsumma jämka anslaget därefter.

Jag skall sålunda, herr talman, anhålla att få framställa förslag om ett tillägg till mom. C) av följande lydelse: »— — dock med rätt för statsutskottet att vid uppgörande av förslag till riksstat för

Ang. omorga-
nisation av
fögederförvalt-
ningen m. m.

(Forts.)

år 1918 i anslaget slutsumma vidtaga den jämkning, som för jämnande av huvudtitelns slutsumma kan finnas erforderlig.»

Herr Öberg: Herr talman! Om jag hade kunnat finna någon rimlig anledning till att Västernorrlands län även i denna fråga skulle undantagas ifrån den förmånsställning, som tillkommer de övriga norrländska länen, så skulle jag och mina medmotionärer helt visst icke tagit upp denna fråga. Men vi stå nu ånyo inför den så att säga styvmoderliga behandling, som beskäres Västernorrlands län, då man här liksom på flera andra områden icke vill delaktiggöra Västernorrlands län med vad som tillkommer detta län med hänsyn till förhållandena därstädes, vilka ju äro jämförbara med förhållandena i exempelvis Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län. I den föreliggande motionen ha vi tydligen visat, att levnadskostnaderna och vad därmed hör samman i Västernorrlands län äro minst sagt lika höga som i de tre övriga norrländslänen, i fråga om vilka Kungl. Maj:t förordat särskilda ortstillägg. Jag kan emellertid, som sagt, icke finna någon rimlig anledning till att, då dyrhetsförhållandena i Västernorrlands län äro desamma som i de tre övriga norrländska länen, vederbörande landsstatstjänstemän i detta förenämnda län icke skulle komma i åtnjutande av enahanda förmån som motsvarande tjänstemän i de andra länen.

Nu säger utskottet, att det underskuter denna ortstilläggsfråga förnämligast därför, att en utredning pågår för att få ådagalagt, huru och på vad sätt viss hjälp skall kunna tillskyndas vissa tjänsteinnehavare. Vid det förhållandet emellertid, att tjänstemännen i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län, vilka även ingå uti den här omtalade utredningen, ha tillerkänts ett visst ortstillägg, så kan jag verkligen icke förstå, varför man icke då kunnat taga med även Västernorrlands läns tjänstemän, så att de finge detta ortstillägg i avvaktan på den utredning, som här är omförd.

Utskottet har icke förmått förneka giltigheten av de skäl, som vi förebragt, utan nödgas erkänna, att de äro goda, och då jag har mig bekant, att meningarna inom utskottet ha varit mycket delade, så djärves jag, herr talman, att yrka bifall till vår motion eller med andra ord bifall till herr Fahléns reservation.

Häruti instämde herr *Karlsson* i Fjäl.

Chefen för civildepartementet herr statsrådet von Sydow: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att få bestämt undanröja det missförståndet, att det här skulle ha förelegat någon sorts avsikt att styvmoderligt behandla den vackra och utvecklingskraftiga landsända, som representeras av herrar Molin och Öberg. Detta är långt ifrån förhållandet. Men saken är ju den, att ortstillägg tidigare utgått och ännu utgå till tjänstemännen inom Västerbottens, Norrbottens och Jämtlands län. Det beslutet föregicks av en utredning, vilken, såvitt angick dåvarande förhållanden, icke föranledde till att motsvarande förmån ansågs skäligen böra tillkomma

tjänstemännen inom Västernorrlands län. Nu kan ju hända, att förhållandena sedan dess ändrats. En allmän utredning rörande dyrortsförhållandena i skilda delar av landet och således även beträffande Västernorrlands län är nu igångsatt, men ännu icke avslutad. Nu återropa motionärerna här en utredning, som är verkställd av länsmännen i Västernorrlands län; men det är väl icke gärna möjligt, att vare sig Kungl. Maj:t eller riksdagen skall kunna grunda ett beslut på en utredning, verkställd på enskilt initiativ och dessutom av de tjänstemän, som närmast skulle vara intresserade av ett beslut om ortstillägg i detta avseende.

Ang. omorganisation av fogderiförvaltningen m. m.
(Forts.)

Dessutom föreligger den omständigheten, att ett beslut om ortstillägg för dessa tjänstemän skulle ha en bestämd återverkan på en hel del andra tjänstemannakategorier, och därför bör nödvändigtvis ett beslut angående ortstillägg inom Västernorrlands län fattas sedan utredningen genom socialstyrelsen rörande dyrortsförhållandena i landet blivit slutförd.

Herr Källman: Herr talman! Med hänvisning till den föredragningslista vi ha i dag vill jag icke upptaga någon längre diskussion i den föreliggande frågan utan skall endast framhålla, att förutsättningen för att vi skola kunna lösa densamma nu är, att man inte alltför mycket avviker från utskottets förslag. I utskottet ha vi praktiskt taget blivit fullständigt ense om det sätt, på vilket denna fråga bör lösas, och då det råder så ringa meningskiljaktighet och denna för övrigt endast inskränker sig till ett par detaljer, tillåter jag mig, herr talman, att utan vidare yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Schotte: Herr talman! Efter det anförande, som herr statsrådet och chefen för civildepartementet här hållit skulle jag ju ha kunnat avstå från att nu yttra mig, men jag har i alla fall begärt ordet för att be kammaren här uppmärksamma en sak. Då motionärerna från Västernorrlands län tala om, att detta läns tjänstemän blivit undantagna i fråga om en viss avlöningsförmån, nämligen dyrortstillägg, så skulle ju detta kunna ingiva den föreställningen hos någon, att dessa tjänstemän förut haft ett dylikt dyrortstillägg. Men så är emellertid icke förhållandet; och om vi här skulle bifalla den ifrågavarande motionen, skulle vi alltså tilldela vissa tjänstemän en löneförmån, som det på grund av förut återopade förhållanden näppeligen kan vara rimligt att riksdagen beviljar i detta sammanhang. Det kan således icke hjälpas annat, än att dessa tjänstemän måste inblandas i den allmänna utredning, som nu pågår angående levnadskostnaderna på de olika orterna inom vårt land och i vad mån dessa kunna inverka på frågan om dyrortstillägg. Det är därför för mycket att begära, att riksdagen nu utan vidare skall gå till mötes de anspråk, som av motionärerna blivit framställda.

Herr Molin i Dombäcksmark: Endast några få ord. Herr Schotte har hemställt till oss motionärer, att vi skola avbida *den*

Ang. omorganisation av
fögderiförvaltningen m. m.
(Forts.)

snara tidpunkt, då den här omnämnda utredningen angående dyrortstillägg skall vara slutförd. Med kannedom om den snigelgång, varmed kungl. kommittéer och övriga kommissioner här i landet arbeta, då det ju tar sina tio å tjugu år, innan något resultat följer av utredningarna, har jag för min del synnerligen ringa tro på, att denna fråga skall kunna bliva löst i den nu levande generationens tid.

Herr civilministern har meddelat, att inom de övriga norrländska länen dyrortstillägg funnits sedan gammalt, och herr Schotte kompletterade detta meddelande med att nämna, att inom Väster-norrlands län har aldrig något dyrortstillägg utgått. Jag förvånar mig verkligen över, att det icke någon gång kan bli konsekvens i våra beslut här. Frågan ligger ju så: antingen böra landsstats-tjänstemännen i Västernorrlands län nu ha ortstillägg jämsides med sina kamrater i övriga norrländska län, eller också böra ortstilläggen för Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län helt enkelt tagas bort. Nu lär det väl inte finnas någon, som vill yrka på att taga bort ortstilläggen för tjänstemännen inom dessa tre sistnämnda län, då vi ju alla väl veta, att det för dem är väl behöfligt. Konsekvensen borde därför, enligt mitt förmenande, bjuda, att då vi ävenledes finna, att detta ortstillägg är nödvändigt och behöfligt inom Västernorrlands län, sådant också må utgå till tjänstemännen inom detta län utan att vi undanskjuta saken i avvaktan på årslänga utredningar. Kan det vara rimligt att nu formligen konfirmera en sedan länge konstaterad orättvisa?

Herr Schotte kom väl, vill jag hoppas, med ett överord, då han sade, att mitt yrkande om avslag å hela detta betänkande icke skulle innebära ett uns av sunt förstånd. Jag ber få fråga, om herrarna verkligen tro, att denna omorganisation av fögderiförvaltningen blir så mycket billigare än den förutvarande organisationen, så att hela den stora byggnaden egentligen har något berättigande. Kravet på kronofogdetjänsternas indragning framkom i en tid, då kronofogdarna hade synnerligen litet att göra, men utvecklingen har gått fort och raskt undan, och förhållandena i detta avseende äro nu helt olika mot förr. Vi ha här ett resultat av en utav dessa under decennier pågående långrandiga utredningar, som kommit till såsom följd av en riksdagens skrivelse. Då utredningen är färdig, är den redan urmodig. Men sådant är ju riksdagens arbetsätt och statsmaskineriet här i landet. Jag har därför icke trott mig behöva tyst svälja det betyg, som jag fått av herr Schotte, att mitt avslagsyrkande icke innebär ett uns av sunt förstånd.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav till en början propositioner med avseende å punkten I stycket A) mom. 1), nämligen på 1:o bifall till utskottets hemställan i denna del, 2:o) avslag därå samt 3:o) bifall till utskottets hemställan i berörda del med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Öberg; och blev utskottets hemställan i oförmälda del av kammarren bifallen.

Vid härefter av herr talmannen särskilt beträffande dels punkten I stycket A) mom. 2)—13), dels ock punkten I stycket B) givna propositioner å de yrkanden, som under överläggningen förekommit i fråga om var och en av nämnda delar utav utskottets hemställan till kammaren vad utskottet föreslagit.

Ang. omorganisation av fögderiförvaltningen m. m.
(Forts.)

Vidare framställde herr talmannen vidkommande punkten I stycket C) propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå samt 3:o) bifall till berörda hemställan med det av herr vice talmannen D. Persson under överläggningen föreslagna tillägget; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Slutligen blevo efter av herr talmannen särskilt beträffande var och en av punkterna II och III givna propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i nämnda punkter, dels ock på avslag därå utskottets i berörda punkter framställda förslag av kammaren bifallna.

§ 5.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget konstitutionsutskottets memorial, nr 15, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.

Efter föredragning av utskottets anmälan, att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 rege-
ringsformen, begärdes ordet av

Herr S t e r n e, som yttrade: Herr talman, mina herrar! I det föreliggande memorialet förekommer den anmälningen, att icke mot någon statsrådsledamot förekommit skäl att använda 106 § rege-
ringsformen. Då jag som ledamot i konstitutionsutskottet deltagit i granskningen av de statsrådsprotokoll, som detta utskotts-
memorial omfattar, har jag inom utskottet starkt lutat åt den mening-
gen, att vissa av de rege-
ringsåtgärder, vilka särskilt varit föremål för utskottets uppmärksamhet och även på en hel del punkter för-
anlett formliga anmärkningar mot den Hammarskjöldska ministä-
ren, varit av den allvarligt grundlagsstridiga karaktär, att ett for-
mellt och reellt fasthållande vid grundlagens bestämmelser angä-
ende konstitutionsutskottets granskningsplikt bort föranleda utskot-
tet att förordna om riksrätt i enlighet med § 106 rege-
ringsformen.

Det, som avhållit mig från ett sådant yrkande ävensom att re-
servationsvis framföra denna min uppfattning, har endast varit den
omständigheten, att ingen utsikt förefunnits att inom konstitutions-
utskottet finna gehör för denna mening. Då vidare vid tillämpnin-
gen av § 106 rege-
ringsformen det är konstitutionsutskottet ensamt
som kan förordna om riksrätt, så är det ju fullständigt meningslöst
att söka i riksdagens kamrar vinna framgång för ett reservations-
vis framfört yrkande i sådan riktning.

Dessa omständigheter anser jag emellertid icke böra hindra

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

mig ifrån att till andra kammarens protokoll angiva, att jag står på den ståndpunkten, att § 106 i regeringsformen varit tillämplig mot flera av de Kungl. Maj:ts beslut, som i konstitutionsutskottets memorial blivit föremål för uppmärksamhet. Denna min uppfattning stöder jag på följande fakta. Vår grundlag känner endast tvenne former av ministeriell ansvarighet, efter sedan konstitutionsutskottet granskat statsrådsprotokollen och därest anledning till anmärkningar förelegat. Den ena formen är den, varom § 106 meddelar, och den andra § 107.

Den förstnämnda giver konstitutionsutskottet ett kategoriskt imperativ, att där »uppenbar» överträdelse av grundlagarna skett genom tillstyrkan av någon Konungens rådgivare, där skall konstitutionsutskottet förordna riksrätt mot denne föredragande. Riksrätten blir då den instans, som avgör, om sådan överträdelse av grundlagen föreligger, och kan ådöma vederbörande ansvar enligt ansvarighetslagen.

Den senare paragrafen, den 107:de, är grundlagens mildaste form för utkrävandet av ansvar mot statsråden. Den talar om vederbörandes nit och skicklighet och om rikets sannskyldiga nytta. — Om konstitutionsutskottet anser, att brist härutinnan föreligger i statsrådets utövande av sina ämbeten, så skall anmälan härom göras till riksdagen, vilken om den delar konstitutionsutskottets uppfattning kan begära vederbörande statsråds avskedande. Detta sista är hela påföljden. Har emellertid, såsom nu är händelsen, en regering lämnat sin plats, när dechargegranskningen är slutförd, blir det hela ju ingenting, praktiskt sett.

När den ena eller den andra av dessa båda ansvarighetsformer skall användas, därom lämnar grundlagen otvetydiga bestämmelser.

106 § *skall* användas, då ett uppenbart överträdande av grundlag föreligger, och den 107 §, då grundlagsbrott icke är ådagalagt, men där vederbörande handlat oskickligt och ej iakttagit rikets sannskyldiga nytta.

Om detta är klart och tydligt, så återstår att se, om konstitutionsutskottets memorial i anmärkningsväg innehåller uppenbara grundlagsbrott. Punkt 1 konstaterar överträdelse av värnpliktslagen och därmed överträdelse av § 87 regeringsformen. — Punkt 2 innehåller en rad av anmärkningar angående förskottspolitiken. Om allt därvid skulle ha medtagits av konstitutionsutskottet, så skulle det ha visat sig, att Kungl. Maj:t utanordnat på egen hand en sammanlagd summa av i runt tal 25 ¹/₂ miljoner kronor till olika ändamål. Att här grundlagens föreskrifter om riksdagens anslagsrätt blivit överträdade är ställt utom allt tvivel. Några avdelningar under punkt 2 äro dessutom av rent sensationell karaktär däri genom, att enskilda bolag beviljats statssubventioner, utan riksdagens hörande, till hissande stora belopp. — Vidare förekommer reservationsvis en anmärkning mot Kungl. Maj:ts beslut rörande en extra sockerskatt, som utgör ett flagrant våldförande av 60 § regeringsformen. —

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Det torde ej kunna bestridas, att mot dessa grundlagsöverträdelser 106 § regeringsformen varit den formellt riktiga. — Vad som emellertid avhållit utskottets majoritet att tillämpa riksrettsförfarandet är vad man kallar en konstitutionell praxis. En praxis, som i ett viktigt avseende sätter grundlagarna ur funktion, är emellertid en allvarlig omständighet, och man borde då genom lagändring söka få grundlagens bokstav och vedertaget bruk att något så när harmoniera.

Varför har då denna praxis utvecklats sig dithän, att all verklig, på rättskipning stödd ansvarighet för statsråd har satts ur funktion? Söker man besvara denna fråga, så får man gå tillbaka till tiderna för grundlagens tillkomst år 1809 för att fortsätta fram till representationsreformen åren 1864—66. Under denna tid har riksretten sammanträtt 5 gånger. Första gången sammanträdde riksretten 1818. Tilltalad var »statsrådet» R. Cederström, Karl Johans gunstling, frikänd genom en rätt underlig för att icke säga ruskig historia, vilken särskilt anknöt sig till ett par justitieråd, Carlberg och Askegren. Andra gången riksretten sammanträdde var 1823, då åtal beslöts mot statssekreteraren för krigsärenden Qviding. Han frikändes. — 1834 åtalades statssekreteraren för finansärenden Skogman, med samma resultat. 1840 gjorde konstitutionsutskottet 73 anmärkningar enligt 107 § och beslutade dessutom riksrett i 30 regeringsärenden. — Denna riksrett pågick i nära två år. Utan resultat. — Den sista riksretten sattes 1854 mot statsrådet Gripenstedt. Även denna gång blev naturligtvis resultatet frikännande. — Såvitt man av dessa riksrettsförhandlingar kan döma, förelägo i samtliga fall, möjligen med reservation för ett enda, uppenbara överträdelser av grundlagens föreskrifter. — Resultatet av tillämpningen av 106 § är sålunda inte uppmuntrande, för såvitt man med huvudsyftet av dess användning förutsätter en *fällande dom*. — Sedan 1854 har man också nöjt sig med de politiska anmärkningar, som framgå ur tillämpningen av regeringsformens 107 §. —

Det är dock knapast denna historiska bakgrund för den 106 §:s ömkliga förolyckande i praktiken, som ensamt bär ansvaret för en ny konstitutionell praxis. Jag skall då bortse från de med dessa historiska fakta sammanhängande orsakerna till riksrettens otympliga arbete under de angivna tillfällena, sådana orsaker som den — jag höll på att säga — skämtsamma sammansättningen av riksretten och ansvarighetslagens utomordentliga dunkelhet.

Anledningen är kanske framför allt den, att allenastyrandets tendenser syntes bli gravlagda efter 1854. Det kan ej vara blott en händelse, att den sista riksretten sammanträdde näst sista riksdagen under Oskar I:s regering.

De Geers första ministär, som kom därefter, genomförde med allmänt erkännande de konstitutionella grundsatserna. — Allenastyrandets princip var emellertid ett ensträvt lik att begrava, det fick man skåda undan för undan och senast 1914, vilket år man på nytt fick att göra med samma företeelser som på 1840-talet —

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

ett öppet nonchalerande från den Hammarskjöldska ministären av riksdagens rätt, understött av lyriska hyllningstal för »1914 års idéer» — icke från det s. k. gatans parlament, men väl ifrån ett annat, lika litet konstitutionellt-parlamentariskt som detta. —

Förhållandena från 1840-talet äro i vissa avseenden analoga. — Visst är, att de regeringshandlingar som nu föreligga anmärkta, äro av minst lika allvarlig innebörd som de, vilka konstituerade de 30 riksriksåtalet år 1840. Konstitutionell praxis, i den mån som den kan anses ha hemul i jämförelse med grundlagens ordalydelse, borde därför, inför vid som nu skett, ha brutits. Det kan nämligen icke vara betydelselöst, att riksdagens konstitutionsutskott gör bruk av sin makt att sätta riksriksåtet i verksamhet. Även ett frikännande omintetgör på intet vis åtgärdens gagn. Ansvarighet utkräves enligt mitt förmenande icke blott då, när åtalet följes av en *fällande* dom. Den strängt formbundna tolkningen, den laglikmätiga — vid minsta osäkerhet eller tvetydighet hellre friande än fällande — prövningen av den uppkomna tvisten mellan representationen och den verkställande maktens organ är, oberoende av utgången, en vinst och en fördel för den politiska rättsordningen.

Detta kan och får ej neddragas till en etikettstvist om vem som skall få rätt genom ett domstolsutslag. En sådan tanke är ett svårt missförstånd, vilket jag vill rekommendera till eftertanke för de högertidningar, vilka trott sig finna en angreppspunkt mot konstitutionsutskottets majoritet, därför att denna ej velat använda 106 § regeringsformen. Man tror nämligen, att man av formalism och klandersjuka endast velat komma politiska motståndare till livs genom det politiska anmärkningsförfarandet enligt § 107 regeringsformen och att användningen av den 106 § skulle lett till ett frikännande samt givit konstitutionsutskottet orätt. Jag anser dock, i likhet med vad A. Hedin en gång anført, att även om i något land en högsta domstol vore så inrättad, eller om eljest tillfälligheter eller obehöriga maktinflytelser åstadkomme, att genom uppenbart vrång dom skuldbelastade politiska förbrytare trädde frikända ut ur domsalen, vore detta icke något nederlag för åklagaren. Samhället får arbeta med de organ det äger, så ofullkomliga de än må vara. Och även där man ej omedelbart lyckas är striden för rätten en kraft till hälsa och välgång i samhällslivet.

Från denna synpunkt, herr talman, är det som jag ansett, att skäl förelegat för konstitutionsutskottet att överväga, huruvida icke utskottet, med anledning av de anmärkningar, vilka upptagits i utskottets memorial under punkt 2 c, d och e, jämlikt paragraf 106 regeringsformen bort föranstalta om riksriksåtet mot vederbörande statsråd.

Samma övervägande synes mig också hava bort ske vid behandlingen av herr Brantings anmälan om anmärkning rörande Kungl. Maj:ts beslut den 3 februari 1917 angående särskild avgift å socker.

Herr talman! Till denna min principiella förklaring kan jag naturligtvis inte av formella skäl lägga något yrkande.

Vidare anförde:

Herr Hallendorff: Det må tillåtas mig att foga ett par korta anmärkningar till vad herr Sterne sagt. Jag ber först att få konstatera dels att den siste ärade talaren betonade, hurusom det grundlagsvårdande utskottet kanske självt icke har ställt sig grundlagens klara ord till efterrättelse vid sitt förfarande. Jag vill därjämte understryka hans ord, att varken vad herr Sterne kallade gatans parlament eller andra liknande demonstrationer och påtryckningsåtgärder kunna på något sätt ha plats inom det konstitutionella systemets ram. Det var för mig mycket intressant, detta erkännande.

Jag tänker icke ingå på diskussion över den historiska utredning, som herr Sterne lämnade, och ej heller angående de skäl, som kunna anföras för nu tillämpad konstitutionella praxis, men jag vill rätt gärna medge, att i ett fall som detta, då de Konungens rådgivare, mot vilka anmärkningar riktas, icke längre kvarstå, det kunde funnits ganska starka skäl för konstitutionsutskottet — eller låt vara konstitutionsutskottets majoritet — att gå just på den väg, som herr Sterne angivit. Om riksriättsätal hade försökts, då hade ej, som nu, inträffat, att det endast finnes åklagare, men icke någon anklagad, och strängt taget icke någon domare heller. Då hade det åtminstone varit möjligt för de angripna att ordentligt svara för de åtgärder, som de vidtagit.

Herr Röing: Herr talman! Jag kunde icke värja mig för, när jag läste konstitutionsutskottets föreliggande memorial, att erfara en viss förvåning över att icke konstitutionsutskottet har tillstyrkt, att § 106 regeringsformen skulle användas i vissa fall, som konstitutionsutskottet har behandlat i det föreliggande utskottsmemorialet. Det var synnerligen nyttigt, tror jag, att man från konstitutionsutskottets sida fick den redogörelse avgiven, som herr Sterne nyss lämnade här i kammaren. Man fick därigenom veta de skäl, som föranlett honom och eventuellt andra att icke framställa ett sådant yrkande inom utskottet. Det torde under sådana förhållanden tillkomma den riksdag, som sammanträder nästa år, att ägna alldeles speciell uppmärksamhet åt att § 106 regeringsformen blir ändrad i sådan överensstämmelse med nutidens krav, att densamma kan befinnas lämplig att använda, när riksriät skall tillgripas mot ett statsråd tillfölje visa hans åtgärder i rak strid mot grundlagens tydliga bestämmelser.

Herr Edén: Herr talman! Den debatt, som uppkommit på denna punkt, kommer kanhända en smula oväntad, ty intet yrkande har, såsom redan herr Sterne framhöll, blivit inom konstitutionsutskottet framställt om att använda § 106 regeringsformen. Debatten kan emellertid ha den nyttan med sig, att den ger tillfälle att något klargöra, hur det förhåller sig med de olika gre-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang full-
bordad
granskning av
stadsråds-
protokollen.
(Forts.)

narna av den konstitutionella ansvarigheten, och ett gott bidrag till detta klagörande har redan lämnats av herr Sterne.

Det kan först konstateras, att när herr Sterne tog upp denna fråga och framhöll önskvärdheten av att § 106 skulle kommit till användning, så fick han — såsom också var att förutse — genast ett förtjust instämmande av herr Hallendorff. Det var herr Hallendorff ett särskilt stort nöje att få sticka in en antydan, att efter hans mening här föreläge ett förbiseende av grundlagens bud från själva det grundlagsvårdande utskottets sida. Hans avsikt förefaller genomskinlig nog: att vända uppmärksamheten bort från det, som vi nu i själva verket hava att behandla, nämligen vissa drag i den förra regeringens ämbetsförvaltning och hållning till riksdagens rättigheter. Jag tänker mig, att herr Sterne inte är så glad åt hjälpen — och jag tror inte heller, att herr Hallendorff skall vinna sitt syfte. Emellertid: är det så, att man vill gå på den rena och stränga grundlagsbokstavens vägs, så är det utan tvivel möjligt att säga, att konstitutionsutskottet, i de fall då det ansett, att rena lagbrott förekommit, hade bort ställa vederbörande under åtal. Ett sådant tilläpande av den gamla § 106 skedde under förra delen av 1800-talet, och sedan har man väl i åtskilliga fall haft delade meningar därom, i vilken form riksdagen bör göra ansvar gällande mot statsråd, efter § 106 eller efter 107. Jag tror dock, att konstitutionsutskottet nu har handlat alldeles riktigt och icke blott i överensstämmelse med praxis utan i överensstämmelse med hela den inre faktiska omdaning, som statsrådets ansvarighet genomgått under mer än ett halvt århundrade, när utskottet icke låtit locka sig till att återupptaga den gamla formen av åtal enligt § 106 regeringsformen. Den praxis, som skjutit undan § 106, beror helt enkelt därpå, att det visat sig, att riksrätten var i vår regeringsform så konstruerad, att såvitt man av erfarenheten kunnat döma det icke fanns verklig förutsättning för att få fram de synpunkter, som från folkrepresentationens sida kunna göras gällande mot statsråd, vilka överträtt sin befogenhet. Herr Sterne har givit ett bidrag till riksrätternas historia. Jag skall icke utöka detta bidrag, jag kan endast till alla delar bestyrka, att hela denna historia visar, att även i fall, där riksdagen — eller dess konstitutionsutskott — praktiskt tagit varit ense om att grundlagsbrott förelegat, så har den av ämbetsmän sammansatta riksrätten alltid frikänat. Därför upphörde man vid mitten av 1800-talet att tillämpa paragrafen om riksrätt. Man ansåg sig kunna göra detta så mycket hellre, som under § 107 och dess bestämmelser mycket väl kunde tagas och föras även alla eller de flesta av de ärenden, som skulle kunna föranleda åtal enligt § 106. Har ett statsråd »brutit mot grundlag eller allmän lag» eller överskridit sin befogenhet enligt grundlagen, så har detta statsråd uppenbarligen icke »med nit, skicklighet och drift» skött sitt ämbete, icke »iakttagit rikets sannskyldiga nytta» — på så sätt blev det möjligt att föra in fall, som närmast hörde under § 106, bland kategorier av anmärkningar enligt § 107. Och detta är vad som regelmässigt skett i mer än sextio år.

Nu ligger också saken i annat avseende så, att efter min mening det skulle varit alldeles oriktigt av konstitutionsutskottet att i förevarande fall sätta ifråga återupptagandet av § 106. Sedan årtionden har icke blott i Sverige, utan över hela den europeiska världen den s. k. juridiska ansvarigheten mot statsråd eller konseljmedlemmar trängts undan av den politiska. Överallt har det visat sig, att med de årliga riksdagarna, med parlamentens tilltagande makt över budgeten, med deras ökade betydelse i alla grenar av statslivet behöves i regel icke den gamla formen för juridisk ansvarighet, utan det är den politiska ansvarigheten, som man — i olika former inom olika länder — gör gällande. Det är på de politiska vägarna man ställer vederbörande statsråd till rätta, när de förgripit sig mot vad som anses vara folkets rättigheter eller folkets intressen, och man har därmed funnit dessa vägar ginare, snabbara och säkrare för att göra folkrepresentationens vilja gällande än den omständliga, med en massa formalistisk-juridisk bråte belamrade vägen genom riksrätter och formliga åtal. Efter min mening är det fullkomligt riktigt, att vi slagit in på en sådan bana också i Sverige. Det är den politiska ansvarigheten vi skola söka hålla oss till. Vi skola icke under strävan att göra representationens vilja gällande inblanda sådana osäkerhetsmoment, som innefattas i tillämpningen av vår fullkomligt föråldrade lagstiftning angående riksrätt. Vi skola använda de andra medel, som vi känna och som äro säkrare verk samma, och jag är övertygad om att vi på så sätt komma lika fort fram, liksom jag förmodar, att vi komma mycket säkrare fram.

Det antyddes nu till sist av en talare, att det skulle vara skäl att konstitutionsutskottet eller riksdagen under nästa riksdags-session upptoge frågan om reformering av § 106 regeringsformen — jag förmodar att talaren egentligen icke menade § 106 utan den paragraf — 102 —, som handlar om riksrättens sammansättning. Jag kan gärna för min del redan nu säga, att jag skulle livligt vilja avråda från att följa denna mening. Varje sådant återupptagande av principer, som i grunden äro föråldrade, för oss endast ut i ändlösa strider om de nya former, som skulle skapas för att tillämpa dessa föråldrade principer. Någon verklig fördel kan jag icke finna att man hade att vänta därav, men det skulle kunna medföra en oändlig mängd inbördes motsättningar mellan dem, som i alla fall hålla på, att i realiteten ett verkligt ansvar *skall* utkrävas av Konungens rådgivare — till fromma för dem, som vilja illudera både juridiskt och politiskt ansvar. Jag hoppas sålunda, att den tanke, som i det avseendet framkastades, icke var annat än ett uttryck av stundens harm över en del företeelser, som blivit framlagda i utskottets memorial, och att den tanken icke upptages vid en följande riksdag.

Till sist skall jag be att också få betona, att — såvitt jag kunnat finna — det redan visat sig, att det dechargebetänkande, som detta års konstitutionsutskott avgivit — med bifogade reservationer i vissa punkter, där lotten varit de anmärkande avdelningarna

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

ogynnsam, — har blivit ett nog så starkt uttryck för det ogillande, som av vederbörande regeringsåtgärder blivit framkallat. Att detta uttryck av ogillande skall bliva tillräckligt för att förhindra ett återupprepande av en dylik regim, därpå torde vi hava anledning att hoppas redan på grund av det faktum, att den regering, som numera sitter, såvitt man finner, i många avseenden har slagit in på andra vägar, och att det regeringssystem, som av detta utskottsmemorial drabbas, sålunda har blivit avlyst och avvecklat.

Jag har, herr talman, velat giva denna principiella förklaring, som jag hoppas måtte vara tillräcklig att fullkomligt motivera utskottets hållning, vilken jag anser ha varit, såväl nu som vid föregående tillfällen av motsvarande art, den enda riktiga.

Herr Palmstierna: Herr talman, mina herrar! Det är en reflektion, som man icke kan undgå att göra vid åhörandet av denna rätt märkliga debatt, ett intryck som formar sig på sådant sätt, att man skulle kunna återgiva det så här: Jaså, dithän har det verkligen gått, när man gör upp bokslutet efter den Hammarskjöldska regeringssagan, dithän har det nu gått, att man finner sig nödsakad att i denna kammare upptaga till debatt, huruvida icke åtal skulle anställas mot vederbörande för deras handlingar under den tid, som har varit, mot denna regering, som tillkom för att förverkliga de statsnytteteorier, som man på sin tid proklamerade, när Harald Hjärne uttalade sig i den riktningen, att riksdagen skulle icke ha några »narraktiga inbillningar» utan överlåta till de sakkunniga i Konungens tjänst att utföra arbetet. Hela denna tankevärld, som framträtt symboliserad i den Hammarskjöldska regeringen, denna regering, som hyllats såsom få regeringar och understötts in i det sista av högerpartiet — när nu bokslutet göres upp för allt detta, då diskuteras det, om åtal borde anställas emedan gärningarna kunde motivera därtill; och hade institutet i grundlagen varit bättre ordnat, så är det mycket möjligt, att man verkligen gått fram på den riksrettsväg, som är så ovanlig i vårt svenska statskick. Det är ett snöpligt slut på denna underliga regering, som under tre år har härskat över det svenska folket.

Herr Hallendorff: Jag vill blott fastslå, att när jag i viss mån yttrade mig instämmande med herr Sterne, så skedde det icke i den riktning, som den siste ärade talaren nu behagar antyda, utan därför, att jag ansåg, att efter de anklagelser, som här ha framställts, borde full utredning i målet ske. Från den synpunkten kunde det enligt min mening i detta särskilda fall ha varit rätt goda skäl att anställa ett åtal, som kunnat resultera i verkliga upplysande svarsfrågor.

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Min granne här har uttalat den egendomliga uppfattningen, att här gällde det ett bokslut över den Hammarskjöldska regeringen. Jag tror, att han ser fullkomligt oriktigt på ett dechargebetänkande och vad det inne-

bär. Det kan ju hända, att våra grundlagsstiftare från början tänkt sig, att ett dechargebetänkande skulle kunna vara något i den vägen, och att därför riksdagsdebatterna och eventuella riksdagsbeslut skulle innebära en sådan slutuppgörelse. Men beroende på många omständigheter och kanske icke minst på avfattningen av grundlagsparagraferna är det icke på det sättet, det är icke en slutuppgörelse med en viss regering man får i ett dechargebetänkande. Dechargearbetet inom konstitutionsutskottet går ju till på det sättet att man arbetar på olika avdelningar och att rubrikerna på de olika ärendena uppläsas, och sedan är det i allmänhet beroende rätt mycket på tillfälligheter, om en viss fråga kommer att närmare undersökas eller icke. Vidare kan det icke förnekas, att konstitutionsutskottets arbete har blivit och för närvarande är i hög grad en formell detaljgranskning. Man finner i detta dechargebetänkande ett par försök att överblicka regeringspolitiken i dess helhet, men hur har det lyckats? I andra punkten, som vi snart komma till, finner man ett försök från utskottsmajoriteten att uttala sig i fråga om samarbetet mellan regeringen och riksdagen, och vidare finner man beträffande livsmedelspolitiken ett försök att överblicka det hela; men redan där säga reservanterna, eller åtminstone några av dem, att denna fråga kommit upp så sent under behandlingen, att de för sin del icke ha kunnat överblicka frågan i sin helhet och anse, att majoriteten icke gjort det heller.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.
(Forts.)

Arbetet bedrivs således icke och kan icke bedrivas så, att det gäller att få en överblick över regeringens hela politik. Detta framgår ju redan därav, att i detta betänkande icke finnes något som helst uttalande om regeringens handelspolitik, och det är dock denna, som varit det centrala i debatterna ute i landet och delvis inom riksdagen, när regeringens politik tagits upp till granskning. Det finnes ingenting om den saken. Och om livsmedelspolitiken, som näst handelspolitiken och vid sidan av densamma varit det centrala i den stora debatten ute hos folket och i riksdagen, när den Hammarskjöldska regeringen och dess politik varit föremål för överläggning, göres det uttalande, som jag nyss omnämnt. Jag har själv varit förhindrad att närvara vid behandlingen av den frågan, som tycks ha kommit upp alldeles på slutet.

Jag tror således, att herr Palmstiernas uppfattning av dechargebetänkandet och dess betydelse är fullständigt felaktig. Vad det har gällt och gäller vid konstitutionsutskottets arbete är att taga fasta på vissa beslut, mera på måfå kanske, och utreda, om dessa äro formellt riktiga. Det är detta arbetet närmast gäller. Det är därför som jag, så länge jag har tittat på eller sysslat med dechargebetänkandena, tyckt att det varit något nedslående med dem, helt enkelt därför, att de komma fram med större pretentioner och uppfattas på många håll innebära något helt annat än de verkligen innebära. Därför kan man mycket väl tänka sig, att en stark och duglig regering med landsgagnande verksamhet kan förbise en del former och bli utsatt för många anmärkningar, medan däremot en alldeles ofantligt svag regering, som egentligen icke gjort något gott men

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

heller intet egentligt ont, kommer att gå alldeles fri vid konstitutionsutskottets granskning. Det förhåller sig med andra ord så, att ett dechargebetänkande kan vara fullständigt missvisande.

Nej, vid slutuppgörelsen om den Hammarskjöldska regeringen tror jag visserligen, att det kan finnas mycket att anmärka, och däribland ett och annat just beträffande samarbetet med riksdagen, men vid en sådan slutuppgörelse får man icke glömma de stora förtjänster, den regeringen inlagt för att bevara och upprätthålla Sveriges neutralitet samt vidtaga sådana åtgärder och föra en sådan politik, som kunnat hålla Sverige utanför det ohyggliga världskriget. Det är den Hammarskjöldska regeringens stora berömmelse att hava kunnat medverka till något sådant, och för detta har den fått erkännanden från olika partier inom riksdagen. Men därom finnes helt naturligt intet i dechargebetänkandet. Hur skall man då kunna tala om att här föreligger en slutuppgörelse?

Herr *Sterne*: Ja, herr talman, det skall icke lyckas de ärade ledamöterna av högern inom konstitutionsutskottet att gräva sig någon som helst förskansning och skydda sig bakom 106 paragrafen, ty jag har vid flera tillfällen där givit antydningar om, att ville blott högerledamöterna vara med om att få rättvisa skipad efter de i denna § givna bestämmelser, skulle jag vara den förste, som därpå framställde formligt yrkande. Det är föga på sin plats, att här komma med de obotfärdigas förhinder och förklara, att konstitutionsutskottet icke uppfyllt sin skyldighet, när man själv tillhör dem, som i likhet med Bourbonerna på sin tid ingenting lärt och ingenting glömt och som fortfarande äro färdiga att släppa all riksdagens kontroll och fortfarande tro, att de s. k. »1914 års idéer» i våra dagar äro någon levande verklighet. Dessa skola icke komma och tala om konstitutionsutskottets bristande former vid tillämpningen av vår grundlag.

Här har talats om en sluträkning eller ett bokslut med systemet Hammarskjöld. Jag skulle vilja säga den siste ärade talaren, att det visserligen kan vara sant, att här föreligger icke hela bokslutet, men här föreligger dock i utskottets memorial stickprov på vad den Hammarskjöldska politiken har betytt för landet, och jag tror, att redan dessa stickprov, trots sin fåtalighet, äro nog så typiska för att karaktärisera hela den politiken. Visserligen är det tacknämligt, att icke denna regering till på köpet vidtagit oförsiktiga utrikespolitiska åtgärder i ännu högre grad än man kan tillvita den på det handelspolitiska området, men icke skall detta gottskrivas den såsom ursäkt för att den handlat utöver grundlagens bud och trätt riksdagens rätt för nära. Det är enligt mitt förmenande ett politiskt skede, som sett sin bästa tid under de sista åren, som med den Hammarskjöldska ministären slutar och som bör försvinna med den, för att aldrig mera resa sitt huvud i Sveriges rike.

Herr *Palmstierna*: Herr talman! Efter den siste ärade talarens anförande kunde jag kanske ha avstått från ordet, men jag ville säga, att min högt ärade bankkamrats anförande gav en liten

återklang på sitt sätt av herr Kjelléns »bokhållaresynpunkter», numera berömda såsom löjet kan ge ryktbarhet, och de stå verkligen i säregen belysning av dagens konstitutionsutskottsutlåtande. Det är ganska stora anspråk herr Hildebrand för sin del ställer, när han tycker att detta betänkande egentligen behandlar blott »formella» saker. Ånej, herr Hildebrand, hela detta betänkande är på det område, som ligger under konstitutionsutskottets arbete, i själva verket en framställning av vilket slut som beskärts en regering, uppbyggd på de åskådningar, som tyvärr trängt sig in i det svenska högerpartiet sedan år tillbaka, och det är något av ett helt program, som ligger i detta konstitutionsutskottsmemorial, som visar hur det går, när man följer sådana regeringar. Det är icke formella saker, utan det är riksdagens rättigheter man bevakar, och det är att hoppas, att vad som nu är skrivet och vad man vill tro att andra kamraren skall besluta, också skall stå för framtiden, så att aldrig något upprepande kan ske av vad som försiggått under dessa tre år. Det är nästan en återklang från »allenastyrandets» tid vi fått erfara under dessa år.

*Ang. full-
bordad
granskning af
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Vidare skulle jag vilja säga att om den enda förtjänst, som herr Hildebrand nu kan tala om, är den att neutraliteten har formellt bevarats, ja, då har man, herr Hildebrand, verkligen gått ganska långt tillbaka från den berömmelse, man förut velat kasta över den Hammarskjöldska regeringen. Men hur detta bevarande i realiteten har skett under denna tid, det faller icke under dagens debatt. Annars vore åtskilligt att förmäla.

Till sist blott ett litet konstaterande, det nämligen, att herr Halendorff har skyndat sig att fortast möjligt påpeka, att han för sin del icke alls varit med om något yrkande på anmärkning i den väg, som man här talat om.

Herr Olsson i Berg: Den Hammarskjöldska regeringen har i dag och mångfaldiga gånger tillförene klandrats, många oförsynta och hårda ord har härvid använts, och likväl har denna regering i allt sitt handlande enbart haft landets bästa för ögonen. Den har under farofyllt tid bibehållit freden åt landet på ett för landet ärofullt sätt. Mot detta stora verk faller allt klander, allt förtal, som denna regering nu blivit utsatt för, fullkomligt till marken. I Sveriges historia kommer att inristas något och förbliva något, som aldrig kan utplånas — tacksamheten till den Hammarskjöldska regeringen från allt Sveriges folk, för upprätthållandet av freden i Sveriges land under världskriget 1914—1917.

Häruti instämde herrar *Thore, Rydén* i Klosterbergane, *Lithander* och *Lindvall*.

Herr R ä f: Herr talman! Då herr Sterne talade om, att det från högersidan icke ifrågasatts något användande av § 106, d. v. s. den som handlar om riks rätt, så är det nog ett misstag.

Såvitt jag kan minnas framfördes tanken på 106 § för första *Andra kammarens protokoll 1917. Nr 63.* 2

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

gången inom utskottet just från högernsida. Däremot vann denna tanke icke något understöd från de mest ledande på vänstersidan. Då herr Sterne säger, att han en gång frågat, huruvida de ville använda 106 §, hörde jag icke något varken mot eller för i fråga om den saken.

Personligen hade jag visst icke varit obenägen att taga till 106 § i stället för 107 §, men av helt andra motiv än herr Sterne och de med honom liktänkande. Jag anser det nämligen nästan litet ovärdigt när en regering blir dömd på det sätt konstitutionsutskottet i allmänhet gör. Det är nämligen, som herrarna behagade se av det föreliggande memorialet, i många väsentliga fall den oförnuftiga lotten, som avgjort, huruvida regeringen på ifrågavarande punkt handlat lagstridigt eller icke. Hade det däremot, och detta har varit motivet för mig, blivit anmärkning enligt 106 §, hade statsrådet i fråga blivit i tillfälle att som varje annan människa försvara sig och framlägga de skäl som förelegat att handla på sätt som skett. Jag menar, att därmed hade också riksdagen fått en verklig ledning i detta avseende.

Nu säger herr Sterne, att om så skett, hade det icke varit stor utsikt, ja knappast någon utsikt alls att få regeringen eller regeringsmedlemmen i fråga fälld. Nå, man förstår väl vad som ligger i ett sådant uttryck, utan att jag behöver närmare utveckla det samma. Inom utskottet hörde vi precis samma sak, att det var liten utsikt att få en sådan statsrådsmedlem fälld. Se vi på de exempel, som herr Sterne uppräknade, så finna vi, att det är icke mindre än fem fall, då det verkligen varit riks rätt, och rätten i fråga icke kunnat fälla regeringen. — Vill man då säga, att denna riks rätt icke äger tillräckliga kvalifikationer att döma rättvist i lika hög grad som lotten är i tillfälle att göra det? Jag tror icke att någon kan göra ett sådant påstående. — Detta om den saken.

Vidare skall jag be att få säga, eftersom jag varit närvarande vid förhandlingarna inom utskottet under hela tiden — jag tror samtliga dagar utom vid justeringarna, såvitt jag icke varit fri genom kammarens beslut — att jag under denna behandling verkligen intagit den säregna ståndpunkten, att jag vid ett par tillfällen följt vänsterns anmärkningsanledningar. Men, mina herrar, över allt mitt arbete inom utskottet under detta år har jag skrivit den uppgift, som den Hammarskjöldska regeringen först av allting haft att fullgöra, nämligen att se till, att rikets självständighet och neutralitet bevarades.

Jag vet också, att det från de enkla lantmännens och arbetarnas sida mycket ofta sagts på detta sätt: Det kan icke hjälpas, om här komma ukaser, om här göras inkallelser, bara regeringen lyckas hålla oss utanför det rasande världskriget. Om jag lägger märke till vad riksdagen vid flera tillfällen har uttalat, så finner jag att också detta sammanfaller med denna regerings huvuduppgift. Och den synpunkten har som sagt varit så väsentligen avgörande för min ställning i konstitutionsutskottet, att de övriga synpunkterna fått lov att underordna sig under denna.

Jag har därvidlag i år verkligen nödgats att till följd av min ståndpunkt i huvudfrågan i vissa fall i viss mån frånfalla de skarpa lagtolkningarna, vare sig det gällt civila lagar i allmänhet eller t. o. m. grundlagar. Det är nu ett vådligt uttryck för en utskottsledamot. att tala på det sättet, men jag förmenar, att det är vissa saker, som i rättvisans och rikets intresse ovillkorligen måste behärska en medlem av konstitutionsutskottet. — Jag skall giva ett mycket eklatant exempel på huru jag ansett mig nödgad att förfara.

Det är beträffande de s. k. länen. För övrigt vill jag icke säga de »så kallade» länen. Jag åsyftar de lån, som regeringen nödgades upptaga för det ena eller andra ändamålet. Jag skulle icke ha omnämnt dem, om de icke förekommit bland reservationerna. För övrigt ha de redan förut varit på tal i kammaren. Nu heter det i regeringsformens 76 §: »Utan riksdagens samtycke kan Konungen icke lån in- eller utrikes göra eller riket med ny gäld belasta.» Den saken är fullt klar och därför vill jag icke disputeras därom. Vad man egentligen skall förstå med lån, om därmed åsyftas egentliga statslån eller ej, det är ju däremot en sak, som kan bli föremål för diskussion. Jag håller mig till det uttryck, som finnes i grundlagen, och vid de regeringshandlingar, som föreligga i statsrådsprotokollen. Så kommer jag till 107 § och frågar mig: Hava statsrådets ledamöter eller någon av dem i dessa fall »icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta eller» — — »med oväld, skicklighet och drift sitt förtroendeämbete utövat?» Och då förbjuder mig hela mitt väsen, mitt samvete förbjuder mig att säga, att dessa Konungens rådgivare i dessa sina åtgärder icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta. Ty vad är det som kommit in i landet för de upplånade pengarna? Jo, det är ett visst parti sill, 150,000 tunnor, och vidare litet fläsk och sådant, som allmogen under den gångna tiden mer än något annat varit i behov av. Och jag tror jag kan hemställa till hela svenska folket huruvida det hellre ville vara av med dessa matvaror i nuvarande tid, mot att vederbörande skulle ha avstått från handlingen i fråga. Jag tror de skulle svara mig: vi äro regeringen synnerligen tacksamma för åtgärden i fråga.

Detta är det mest grava, om det skall ligga något gravt däri, som jag funnit vid behandlingen av dessa frågor. Jag var mycket bekymmersam i början, särskilt under herr Nilsons i Örebro anförande, jag var mycket bekymmersam säger jag, huru jag skulle ställa mig till saken i fråga, men då jag tänkte på 107 § och dess innehåll var det mig omöjligt att följa herr Nilsons tankegång.

Nå vidare, vad hade inträffat om överträdandet av § 76 skulle hava beivrats enligt R. F. § 107? Jo, då skulle från riksdagen ha gjorts skriftlig anmälan om dess önskan att Konungen ville ur statsrådet skilja den, mot vilken anmärkning blivit gjord.

Men vad hade det inneburit i närvarande stund? Ett fullkomligt slag i luften, ty alla äro borta. Därför blev det så mycket mera oförnuftigt, syntes det mig, att följa med i detta avseende och därför följde jag i stället mitt samvetes övertygelse.

Ang. fullbordad granskning af statsrådsprotokollen.
(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

Då säger man: Du har i alla fall gått med på några anmärkningar. Ja, det har jag gjort, det är inalles fyra anmärkningar jag biträtt, av vilka de två första avse statssubventioner. Jag är nämligen av den åsikten, att man bör fara varligt fram med sådana frågor, och jag tror att det är ganska behövt, att riksdagen, som har kännedom om förhållandena på de olika orterna, blir i tillfälle att uttala sig i sådana frågor. Dessutom vill jag säga, att jag icke tycker, att dessa frågor varit tillräckligt väl motiverade med hänsyn till de ekonomiska fördelarna för staten eller i förhållande till de därmed förenade riskerna. Därför har jag gått med på dessa anmärkningar. Jag har vidare biträtt den anmärkning, som gäller avslaget på fröken Staël von Holsteins ansökan om dispens från studentexamen för att få avlägga juris kandidatexamen. Näväl, detta står i full överensstämmelse med mitt uttalande förledet år i avseende på de dispenser, som beviljades åtskilliga präster m. fl., och då jag stod på en sådan ståndpunkt i fråga om prästerna, ansåg jag, att jag borde ställa mig på samma ståndpunkt i denna fråga för att icke komma i inkonsekvens med mig själv.

Slutligen har jag gått med i fråga om jordbruksärendena. Härmed förhåller det sig så, att det i utskottet varit en jordbrukskarusell. Den har gått runt, runt; en massa vänstermän ha hängt sig på ena sidan och socialdemokrater ha förenat sig med dem, och därför tänkte jag, att jag kunde gå med och hänga mig på den andra sidan för att det skulle gå något så när jämnt.

Eftersom jag således instämt med både höger och vänster i utskottet, vill jag säga några ord beträffande respektive motiveringar. Jag har, som jag sade, varit närvarande i konstitutionsutskottet kanske mer än någon annan ledamot: jag har åtminstone varit där alla dagar då jag icke haft ledighet från riksdagsgöromålen. Men så inträffade en händelse, just då det föreliggande utlåtandet skulle justeras. Det var en sak som gjorde, att jag omöjligen kunde närvara vid justeringen. Därför fritager jag mig helt och hållet i detta ögonblick i riksdagens protokoll för möjligen allt för starka uttryck, som utan min vetskap kunna ha inkommit i utlåtandet. Det kan då frågas: Nå hur ställer det sig då med reservationerna i så fall? Ja, det inträffade verkligen något liknande med dem också, men jag kan dock icke säga annat, än att jag varit i tillfälle deltaga. Torsdagen den 17 maj justerades emellertid en hel massa av dessa reservationer och då var jag, av orsaker, som jag knappast behöver säga här, icke i tillfälle att vara närvarande vid denna justering. Detta betyder dock icke, att jag icke ställer mig solidarisk med de trupper, som kämpa så att säga ute vid fronten. Jag känner mig solidarisk med dem, men däremot vill jag givetvis icke ikläda mig ansvaret för varje synpunkt, som förekommer i dessa motiveringar.

Det är nämligen så, som herrarna veta, vilka sitta i utskottet, att dessa utlåtanden uppläsa i flygande fläng, varför man icke på några villkor kan vara i tillfälle att justera varje ord eller få just de uttryck, man kanske skulle önska. För övrigt gäller detta, höll jag på att säga, vad hela utskottsarbetet beträffar. Vore det så.

att man skulle få ut varje mening precis så, som var och en önskade, behöfde vi ett konstitutionsutskott, som sutte i åtta månader i stället för ett, som arbetar i fyra månader.

Emellertid, den Hammarskjöldska regeringens huvuduppgift, vilken, som jag sade i början, var att bevara rikets självständighet och neutralitet, ha vi liggande framför oss, som ett fullbordat faktum. Och därmed menar jag, att många småsaker måste försvinna i bakgrunden. Antag, att denna regering hade handlat på något annat sätt. Hur har det låtit i vissa andra avseenden? Det har ju oupphörligt talats om »systemet för sent». Antag, att det varit fara å färde och att någonting hade fattats, som bort kunna anskaffas, då hade detta »för sent» blivit tio tusen gånger allvarligare, och då befarar jag, att detta hade med den allra förfärligaste verkan spritt sig i Sveriges bygder i nuvarande stund. Man säger: hur vet man, att denna regerings åtgärder kunnat bevara rikets självständighet? Jag frågar tillbaka: hur vet man icke, att dessa åtgärder till huvudsaklig del ha bevarat oss från den eld, som brinner runt om våra knutar?

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.
(Forts.)

Herr E d é n: Den senaste ärade talaren har lyckats föra debatten bort från det ärende, som det egentligen gällde under denna punkt. Jag kan icke underlåta att något återföra den till detta ärende och på samma gång också taga upp till granskning det motiv, som man tycks vilja göra till ledmotiv från hans partis sida vid behandlingen av dechargebetänkandet i dess helhet.

Herr Räf tillät sig säga, att han ansåg, att utskottets anmärkningar gent emot den avgångna regeringen i viss mån voro — han ville begagna det ordet — ovärdiga. Om jag skulle tillåta mig taga upp ett sådant ord, skall jag i stället förklara rent ut, att en sådan metod att utöva den konstitutionsutskottet åliggande plikten att vaka över riksdagens rätt, som herr Räf i de flesta fall och många med honom från denna kammars höger ha vid prövning av statsrådsprotokollen använt — den kallar jag för ovärdig. Herr Räf yttrade vidare, ifråga om § 106, att en högerman skulle först framfört »yrkande» på dess användning. Herr Räf kan själv hos denne högerman förvissa sig om, att den relationen är alldeles felaktig. Ifrågasvarande ledamot av utskottet framkastade i skämtsamt ton frågan om man icke borde använda § 106, men gjorde naturligtvis icke något yrkande härom. Det skulle varit intressant att se, ifall denna antydning hade tagits upp som yrkande, hur han och herr Räf då ställt sig! Man lyckas icke att krypa undan den reella innebörden av de framställda anmärkningarna enligt § 107 med att skjuta fram, att man skulle använt § 106. Och herr Räf skall allra minst lyckas få fram, att det vore så obilligt att nu använda § 107 i stället för 106 därför, att det icke blivit tillfälle för de statsråd, som anmärkningarna gälla, att besvara dem. Jag tillåter mig fråga: har herr Räf eller någon annan ledamot av konstitutionsutskottet under föregående år haft den synpunkten uppe, när det framställdes anmärkningar enligt § 107 gent emot den avgångna Staaffska regeringen?

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Naturligtvis icke. Och vad slutligen angår frågan om användning av § 106 eller § 107, som herr Räf också försökte utnyttja, så kan han på samma sätt ha anledning att påminna sig sin egen och den övriga högerns hållning gent emot den Staaftska regeringen. Det sparades från honom och hans vänner icke på anmärkningar enligt § 107 på den tiden. I åtskilliga fall voro dessa anmärkningar — från anmärkarnas synpunkt naturligtvis och icke från vår — av den art, att de fullkomligt lika väl borde fallit under § 106 som nu ifrågavarande anmärkningar. Men icke från något håll inom konstitutionsutskottets höger gjordes då den minsta antydning, att man skulle använda denna paragraf. Då var det icke angeläget, att vederbörande skulle »få försvara sig» inför riksrätt, då talade man icke om, att konstitutionsutskottet svek sin plikt, då gick man den väg, som var den naturliga, likaväl som den nu är, nämligen att använda sig av den politiska ansvarigheten, den enda verkningsfulla och den enda, som lämpar sig för vår tids förhållanden i ärenden av denna beskaffenhet. Man skall icke lyckas att blanda bort de frågor, som det här gäller, med att draga upp den statsrättsliga och teoretiska striden angående § 106 och § 107. Likaväl sam man under mer än ett halvt århundrade låtit § 106 ligga oanvänd och övergått till § 107, likaväl göra vi det nu, och jag tror, att det är lika rätt nu, som det varit under föregående år.

Herr Räf och en föregående talare på Bohuslänsbanken förde in frågan på den väg, som redan herr Hildebrand hade beträtt, nämligen att göra gällande, att den Hammarskjöldska regeringen räddat landets fred, självständighet och neutralitet, och att det därför icke borde bli fråga om att hålla någon räfst med det sätt, varpå regeringen överträtt sin konstitutionella befogenhet. Det föreföll mig emellertid, herr talman, som om det var ett litet missöde med det första instämmande yttrandet efter herr Hildebrands anförande, då den värderade talaren på Bohuslänsbanken kom och läste upp sitt trohjärtade opus. Det föreföll, som om detta kom vid en litet olämplig tidpunkt, som om det egentligen hade varit avsett för en annan punkt av debatten, ehuru han råkade framföra det här. Man skulle i alla händelser kunna anmärka, att det är ett mycket egendomligt tillfälle att höja den Hammarskjöldska regeringen till skyarna såsom den stora regeringen, den, till vilken Sveriges land och folk skall vara tacksamhet skyldigt över all måtta — att det är ett egendomligt tillfälle att betyga denna tacksamhet i så översvinneliga ordalag just nu, när detta dokument ligger på riksdagens bord. Vi ha verkligen icke den uppfattning som herr Räf, att därför att denna regering fört en politik för Sveriges självständighet och neutralitet, vars principer — observera, att jag säger principer — jag många gånger givit mitt fulla erkännande, därför skall allt varda en sådan regering förlåtet. Det har talats en gång av den regeringens chef i annat politiskt sammanhang om en kärlek, som fördrager allting och förlåter allting. Ja, den kärleken tycks numera besjåla Sveriges höger, den kärlek, som fördrager allt och förlåter allt av den Hammarskjöldska regeringen, och detta enligt vad man säger därför, att den

uppehållit landets fred, dess självständighet och neutralitet. Jag bara ställer den frågan: kan herr Räf hitta på någon rimlig anledning varför icke den regeringen skulle ha kunnat uppehålla landets självständighet och neutralitet *utan att* svika de plikter gent emot riksdagens rätt, som äro i grundagen föreskrivna? Tror herr Räf, att det hade varit svårare för den regeringen att upprätthålla freden, självständigheten och neutraliteten, om den hade samarbetat med riksdagen på det sätt, som grundlagen föreskriver? Innan herr Räf har lyckats bevisa detta — och det är omöjligt att bevisa — torde han icke ha någon anledning att använda den argumentation han här anfört.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.
(Forts.)

Men jag förstår så väl, vad som är meningen med hela detta tal om de utrikespolitiska meriterna. Meningen är, att man skall försöka framställa nu ifrågavarande anmärkningar mot den avgångna regeringen i den dager, att de skulle gälla freds- och neutralitetspolitiken. På förhand skall den allra skarpaste dom fällas över varje sådan förvanskningemetod. Här har aldrig från denna kammars sida riktats någon invändning mot en obrottslig politik för fred och självständighet. Men här har hävdats och kommer att hävdas, att ingen politik kan godkännas som går fram över ruinerade rättigheter för Sveriges riksdag. Sveriges riksdag har rätt att vara med vid upprätthållandet av Sveriges fred, neutralitet och självständighet, i det stora arbete, vilket i en tid som denna kräves, och Sveriges riksdag har rättighet att säga, att den icke icke är till hinders, utan att dess medverkan borde vara till hjälp vid fyllandet av även de stora uppgifterna. Det är sålunda alldeles överflödigt att taga upp frågan om den avgångna regeringens neutralitetspolitik här. Den föreligger icke till granskning. Vad som föreligger till granskning är en del brottstycken av dess politik på andra områden, en politik, som i åtskilliga avseenden har, på sätt utskottet uppvisat, kränkt och förbisett eller förbigått riksdagens befogenhet. Det skulle vara illa, om icke svenska riksdagen, åtminstone dess andra kammare, skulle nu, när tillfälle därtill ges, fälla ett sådant omdöme om de förgripelser i detta avseende, som från den avgångna regeringen gjorts, att det en gång för alla blir klart, vad kammaren därom tänker, på det att icke ett dylikt regeringssystem må komma upp igen, när vi väl blivit av med det.

Herr Hildebrand: När jag hörde herr Edéns långa anförande här, häpnade jag över hans verkligen mästerliga förvrängningskonst. Han tog icke ett spår hänsyn till, att när jag först uttalade mig om den Hammarskjöldska regeringens neutralitetspolitik, så berodde detta på att herr Palmstierna kommit och velat förklara, att nu är slutuppgörelsen med hela den Hammarskjöldska regeringen och dess politik, nu skall slutomdömet fällas. Det är då enligt min mening på sin plats att även hänvisa till, vad den Hammarskjöldska regeringen gjort, som varit till nytta och gagn för Sveriges land, och detta på ett sätt, att olika partier och deras ledare givit sin anslutning därtill. Då är det fullkomligt oberättigat av herr Edén och vem som helst annan, att draga fram detta liksom om vi förklarat, att man

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

mot en regering, som handlat så, icke får komma med någon anmärkning. Detta är icke min uppfattning, jag har icke sagt så och ej de andra heller. Det är talet om slutuppgårelsen, som inledde en ny del av debatten, och om icke det kommit, hade jag vid denna tidpunkt icke yttrat ett enda ord.

Sedan ville jag göra en synnerligen vördsam och ödmjuk hemställan till herr Edén. Som vi alla veta, är herr Edén en av riksdagens största vältalare, och herr Edén är tillika en av riksdagens mäktigaste ledamöter, en av det liberala partiets ledare. När han nu intar en sådan ställning i riksdagen, så tror jag, att det vore lämpligt och skulle verkligen kläda herr Edén att icke med sådant hän överfalla en kamrat i kammaren, som kommer med ett anförande, bakom vilket — därom kan herr Edén vara övertygad — står en mycket stor del av Sveriges folk.

Herr Höglund i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Jag ville inte, att denna debatt skulle avslutas, utan att också från vänstersocialistiskt håll hade understrukits den uppfattning, som herr Sterne här utvecklade, att det borde ha varit riktigast och kunde ha varit starkt motiverat, att konstitutionsutskottet hade framlagt till riksdagen förslag om att i detta fall tillämpa 106 § regeringsformen, att den Hammarskjöldska regeringen således borde ha ställts inför riksrikt. Jag kan icke alls gilla den åskådning, som professor Edén företrätt, när han säger, att i vår tid bör man under snart sagt vilka förhållanden som helst utkräva endast en politisk ansvarighet, icke en juridisk ansvarighet av regeringen. Andra, som bryta lag kastas i fängelse, andra som icke bryta lag kastas också som bekant stundom i fängelse, men en regering, som eventuellt, såsom också stundom har skett, trampar grundlagen under fötterna, om en sådan regering förklarar professor Edén, att man icke bör utkräva någon som helst juridisk ansvarighet, utan hålla sig till en politisk ansvarighet, som i själva verket bra mycket närmar sig oansvarighet, i det den endast består i att regeringens ledamöter, när ställningen blir alltför kritisk, draga sig tillbaka till några väl avlönade och högt uppsatta statsämbeten. En sådan uppfattning kan jag ingalunda dela eller godkänna. Jag erkänner gärna, att med den organisation, som riksrikten har enligt grundlagen, bestående av den civila och militära byråkratins högsta spetsar, är det föga sannolikt, ja, alldeles otänkbart, att den Hammarskjöldska regeringen blivit fast. För all del, man kunde nog förutse ett frikännande, och jag förstår därför mycket väl det mod, som den förre justitieministern Hasselrot visade i Uppsala, när han förklarade, att han icke alls bävade tillbaka för att ställas inför riksrikt. Men det borde icke ha hindrat, att dock konstitutionsutskottet slagit in på denna väg, som grundlagen föreskriver, även med risken att ett frikännande kommit till stånd.

Nå, det må vara hur som helst med den saken, säkert är i alla fall, att inför svenska folkets riksrikt är den Hammarskjöldska re-

geringen dömd, oåterkalleligt och utan appell, som en av de sämsta och olyckligaste regeringar vårt folk någonsin har haft.

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Herr *Bengtsson* i Göteborg instämde häruti.

Vidare anfördes ej. Utskottets förevarande anmälan lades till handlingarna.

Utskottets anmälningar jämlikt § 107 regeringsformen.

Punkten 1:o).

Utskottet hade under denna punkt funnit det regeringsbeslut, som omförmäldes i protokollet över lantförsvarsärenden den 14 juni 1916 nr 48 vara av den beskaffanhet, att anmälan borde hos riksdagen göras mot föredragande departementschefen.

Reservation hade emellertid avgivits av herrar *Clason, Bellinder, K. J. Ekman, von Geijer, von Mentzer, Meurling, Räf, K. V. Beckman, Andersson* i Höckerum och *Gustafsson* i Brånsta, som ansett anledning till anmärkning uti nu ifrågakvarande hänseende icke förefinnas.

Sedan utskottets anmälan blivit föredragen, anförde

Herr *Edén*: Jag hade väntat, att någon av utskottets reservanter skulle på sätt som vanligt är motiverat, varför de icke deltagit i den anmärkning, som från utskottet framstälts. När så icke skett, så torde det från min sida icke vara nödvändigt att ytterligare utveckla själva anmärkningen. Jag vill endast påminna om att det här gäller en fråga, som även förut varit föremål för denna kammars synnerliga uppmärksamhet, att frågan blivit grundligt diskuterad både i pressen och i riksdagen, och att sålunda enligt min mening intet tvivel om dess innebörd föreligger.

Emellertid har det slagits mynt av det förhållandet, att, när man förra gången hade ett sådant ärende uppe, lades anmälan i denna kammare till handlingarna utan vidare. Detta har tagits till intäkt för ett påstående att det skulle finnas tvivel om att en sådan anmälan varit berättigad. För att en gång för alla förtaga varje möjlighet till en dylik vantolkning, anhåller jag, herr talman, att få yrka, att kammaren lägger utskottets memorial i denna punkt med gillande till handlingarna.

Herr *Hallendorff*: Jag finner icke anledning att utförligare yttra mig på denna punkt, när min uppfattning står i full överensstämmelse med reservanternas. Då deras åskådning tydligt finnes angiven i den vid betänkandet fogade reservationen, hänvisar jag kort och gott till denna.

Herr *Gustafsson* i Brånsta: Jag har ju suttit med i utskottet vid beslutet i denna punkt, och jag var då icke med om att någon

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

anmärkning skulle framställas, men när ärendet skulle justeras, var jag icke närvarande och kan således icke anse mig i allo stå för motiveringen i den reservation, som bifogats utskottets betänkande.

Jag har icke kunnat vara med på anmärkningen huvudsakligen av det skälet, att de inkallelser, som förekommo 1914 och sedermera upprepades 1915, icke i någon form blevo föremål för konstitutionsutskottets anmärkning till 1916 års riksdag, ehuru som sagt det förekom under 1915, att värnpliktiga kvarhöllos enligt 28 § värnpliktslagen. När icke från något håll anmärkning framställts mot detta förfarande, anser jag, att Kungl. Maj:t haft skäl för den uppfattningen, att konstitutionsutskottet och riksdagen nöjt sig med den tolkning, som Kungl. Maj:t tidigare givit av 28 § värnpliktslagen. Här emot har invänts, att detta förfarande berott på ett förbiseende. Jag vill då säga, att konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokollen är ju inte bara en rättighet utan även ett åliggande. Och för övrigt kan en sådan åtgärd som kvarhållande av värnpliktiga utöver den lagstadgade tiden icke ske i smyg, utan är en åtgärd, som måste tilldraga sig en viss uppmärksamhet.

Jag anser således, att den omständigheten, att konstitutionsutskottet underlåtit att göra anmärkning, icke kan fritaga konstitutionsutskottet från att anses ha medverkat vid skapandet av ett prejudikat för Kungl. Maj:t, på grund av vilket Kungl. Maj:t funnit sig alltså kunna tolka lagen, såsom skett.

Jag ber med anledning därav att få yrka, att konstitutionsutskottets hemställan i denna del måtte med ogillande läggas till handlingarna.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Den siste talaren anförde såsom skäl, varför han för sin del icke kunnat deltaga i denna anmärkning, den omständigheten att konstitutionsutskottet vid förra årets riksdag lämnat en liknande åtgärd, vidtagen under 1915, utan anmärkning. Jag ber då för det första att få erinra om att denna åtgärd, som vidtogs 1915 var av en annan karaktär, än den som här föreligger. Och för övrigt, om även denna åtgärd skulle kunnat föranleda till anmärkning, så finner jag det vara något högst egendomligt, att, om en oriktig eller anmärkningsvärd åtgärd vidtagits 1915 och denna icke har beivrats, så skall man för den skull, när en liknande åtgärd vidtages senare, även uraktlåta att anmärka på denna. Det förefaller mig att vara ett rätt egendomligt resonemang detta.

Nu anförde herr Gustafsson också, att regeringen möjligen tänkt sig, att riksdagen icke hade någon erinran att göra mot den tolkning, som regeringen eller vederbörande departementschef begagnat sig utav. Jag vill då erinra om att denna sak tidigare varit påtalad här i riksdagen, särskilt i denna kammare.

Emellertid då man här enligt reservanternas mening vill göra gällande, att 28 § värnpliktslagen kan vara tillämplig på den åtgärd, som regeringen här har vidtagit, så ber jag att få fästa kammarens uppmärksamhet på det förhållandet, att här gällde det en inkallelse av vissa värnpliktiga till plutonchefskurser, alltså *inkallelse till ut-*

bildning, icke till rikets försvar. När så är förhållandet och vi vidare veta, att riksdagen har i värnpliktslagen i detalj utformat utbildningstiden för olika grupper av värnpliktiga, så torde det härmed vara fullständigt klart, att regeringen här överskridit sin befogenhet och icke förfarit enligt 28 § värnpliktslagen.

Jag anhåller därför, herr talman, att få instämna i det av herr Edén framställda yrkandet.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.
(Forts.)

Herr R ä f: Herr talman! Jag skall be att få säga, jag också, några ord i den här saken. Det förhåller sig nämligen så, att 1914 gjordes sådana här inkallelser. Inom konstitutionsutskottet gick vänsterhalvan på anmärkning i saken ifråga, men det blev icke något riksdagens beslut. 1915 var det återigen sådana här inkallelser, såsom redan sagts, men de upptogs icke ens av konstitutionsutskottet. Då säger man, att dessa inkallelser hade en annan karaktär. Ja herrarna återfinna på sidan 35 i reservationen, vilken karaktär det var den gången. Det säges där, »att värnpliktiga skulle beordras att undergå utbildning, avseende att göra dem användbara för bestridande av plutonchefs- eller motsvarande befattningar vid krigsorganiserad trupp.» Det var den karaktär, som det var fråga om den gången. Så säger man, att dessa värnpliktiga skulle stanna kvar. Ja, såvitt jag hört, så är det lika svårt för dem, som stanna kvar, som för dem, som på nytt utrycka, jag har icke hört, att det är någon skillnad i svårighet i det avseendet.

För övrigt ber jag få erinra om, vad jag redan i det föregående har anfört och som jag ville säga vid varje punkt, men som jag här ber att få säga en gång för alla och troligen för sista gången, att man får betrakta den här saken mot bakgrunden av den nuvarande situationen, såsom jag också gjort gällande ifråga om många andra saker. Men vidare vill jag också på denna punkt betona, vad jag likaledes förut sagt, att jag ingalunda vill stå för allt vad som angives i reservationens motivering. Ty det kan inträffa helt andra förhållanden än under de gångna tre åren, och då måste saken för mig framstå på ett helt annat sätt än nu.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Endast ett par ord med anledning av herr R ä f:s anförande, då han även i denna punkt vill framhålla situationen, sådan som den förelåg, såsom utgångspunkt för bedömandet. Ja, jag vill då med avseende härå säga, att det gäller i detta fall detsamma som i de flesta andra fall, att om regeringen hade ansett denna åtgärd nödvändig, så kunde den ha framkommit till riksdagen med förslag i ärendet.

Efter det överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner å de därunder framställda yrkandena, beslöt kammaren att med gillande lägga förevarande punkt till handlingarna.

Punkten 2:o).

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Under denna punkt hade utskottet funnit åtskilliga i protokol-
len över lantförsvarsärenden den 28 januari, den 11 februari, den 22
augusti, den 18 september, den 10, 19 och 28 november samt den 15
och den 30 december 1916 omförmälda regeringsåtgärder vara av
beskaffenhet att böra för riksdagen anmälas.

Vid punkten hade likväl avgivits åtskilliga reservationer i fråga
om dels de särskilda uti förevarande punkt omnämnda ärendena, dels
oek utskottets motivering.

Efter föredragning av utskottets anmälan yttrade

Herr Hallendorff: Herr talman! För att icke glömma
det, så ber jag genast från början få yrka, att betänkandet i denna
punkt kort och gott må läggas till handlingarna.

Det var åtskilligt, som jag önskade säga i samband med den
diskussion, som redan varit före, men då jag ansåg det bättre att
syna det »framtidsprogram», som herr Palmstierna nyss talade om,
i sömmarna vid ett senare tillfälle, som tillät en mera saklig debatt, så
har jag sparat därmed till nu. I detta sammanhang kan jag icke
underlåta att även för min del opponera mig mot den anmärkning,
som en föregående talare gjorde, då en lantman i den inledande och
något vilsekomna debatten införde ett allmänt yttrande, som kanske
skulle passat bättre senare. Det är nämligen, herr Edén, icke på
det viset inom det parti, jag har äran tillhöra, att det uppgöres detalj-
program för vad som skall sägas och vilken ståndpunkt som skall
intagas och när man skall instämma — det må vara andras sak.

Det betänkande, som nu föreligger, innehåller en egendomlig
blandning av stort och smått. Här finnas åtskilliga punkter, som äro
av ganska ringa innebörd — jag tänker då på andra punkter än de
nu föredragna — under det att andra ha större betydelse. Den punkt,
som vi nu diskutera, är den, rörande vilken det egentligen har sagts,
att här kunde vara fråga om åtal inför riksrätt. Det har sagts, att
det här är fråga om intet mindre än riksdagens finansmakt. Det
kan därför vara skäl att taga upp den frågan i ett sammanhang till
allvarlig diskussion.

Jag ber då först och främst att få betona, att vad jag säger,
det säger jag icke som försvarare av den avgångna regeringen, ty
därtill har jag varken juridisk skyldighet eller någon sorts moralisk
skyldighet. Jag säger det icke heller å konstitutionsutskottets höger-
sidas vägnar, jag säger det rätt och slätt såsom en, den där som suppleant
deltagit i vissa av dessa ärendens behandling samt på grund av
den rättighet och även skyldighet, som varje ledamot av denna kam-
mare har att bilda sig en uppfattning om de ärenden, som föredragas.

Beträffande det, som på denna punkt anmärkts, vill jag erkänna,
att det nog kan hända, att om man granskar de saker, som här disku-
terats, ur synpunkten av helt och hållet normala förhållanden, man
må kunnat bliva häpen, och att man kunnat finna anledning till an-

märkning föreligga. Jag kan mycket väl förstå, att riksdagens statsutskott, utgående från sådana så att säga normala förhållanden, gör den anmärkning beträffande de förskott, som ägt rum, vilken framställt i ett betänkande, som lär ha justerats i går i utskottet och redan i dag med stor iver publicerats i tidningarna, ehuru jag icke kunnat konstatera, om det utdelats här. Det är väl, i förbigående sagt, mina herrar, en litet egendomlig brådska detta att ögonblickligen, sedan betänkandet är justerat, distribuera det för att få det så fort som möjligt använt så som här skett. Det verkar en smula ansträngning att här formligen iscensätta något, för att göra bevisningen så kraftig som möjligt.

Nå, som sagt, jag kan förstå, att från regelrätt statsutskottssynpunkt en sådan anmärkning kan falla sig rätt naturlig, och jag kan också förstå, att enskilda medlemmar av kammaren, resonerande med utgångspunkt från normala förhållanden, kunna aumärka på ett och annat. Men uppfattningen synes mig bliva helt annan, om man ser på vad som här påpekats i förhållande till de omständigheter, i vilka vi leva. Ty, mina herrar, det går icke för sig, att, som en del herrar sökt göra under den föregående debatten, bortse från de förhållanden, under vilka vi leva, och de villkor, som varit rådande. Det är dock så, att under den närmast föregående tiden har ovillkorligen Kungl. Maj:t tvungits att övertaga en hel del viktiga förvaltningsområden och betydelsefulla hushållningsuppgifter, som under normala förhållanden Kungl. Maj:t icke befattar sig så mycket med. Det har varit alldeles självklart, att därvidlag en i flera hänseenden vidsträcktare myndighet utövats av Kungl. Maj:t, än som under vanliga villkor äger rum, och det är alldeles fåfängt att säga, att när vi påpeka detta, vi därmed söka ett skydd för den Hammarskjöldska regeringen eller, som en talare med en misslyckad bild uttryckte sig, »gräva skanskorgar åt den Hammarskjöldska regeringen». Det är helt enkelt ett ofrånkomligt faktum, att under nuvarande förhållanden mycket måste bliva annorlunda och skötas annorlunda än förr.

Må det tillåtas mig att framkasta spørsmålet: vad innebär egentligen denna så mycket omtalade och nu så fruktansvärt hotade riksdagens finansmakt? Man hänvisar till § 57 regeringsformen, som talar om, att »svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utövas av riksdagen allena». Nåväl, jag skall icke diskutera frågan om uppkomsten av denna paragrafs något egendomliga formulering, men jag vill betona, att som alla statsrättsligt något studerade väl veta, man av detta ord *allena* icke får sluta för mycket. Vad som är det avgörande är, att denna riksdagens finansmakt först och sist innesluter, att det är riksdagen, som bestämmer över de skatter, som skola påläggas svenska folket. I följd härav har riksdagens myndighet undan för undan utvecklats till att gälla även bestämmandet av de utgifter, som bliva nödvändiga, och som alltså framkalla skattepåläggning. Kan då icke Kungl. Maj:t göra utgifter utan att riksdagen höres? Jo, utan tvivel, sådant har förekommit och förekommer oupphörligen. En form därav är användandet av besparingarna. Det

Aug. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.

(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

förekommer dessutom på det sättet, att oförutsedda utgifter mycket ofta av Kungl. Maj:t göras och därefter hos riksdagen anmälas till godkännande och budgetmässigt täckande. Så förekommer ju ibland användningen av de två kreditiven enligt § 63 regeringsformen, vilka på liknande vis kunna möjliggöra utgifter, som efteråt på budgetmässigt sätt täckas. Och slutligen, under sådana speciella förhållanden som dem, vilka nu förelegat, kan det hända, att till Kungl. Maj:ts förfogande ställts omfattande krediter, vilka möjliggöra, att Kungl. Maj:t gör omfattande, för krediternas särskilda ändamål nödiga utgifter; det blir även i detta fall en senare omsorg att budgetmässigt täcka dessa utgifter.

Som vi veta, uppgingo de krediter, vilka för neutralitetens värnande ställts till Kungl. Maj:ts förfogande, till betydande belopp. Först gävos sålunda hösten 1914 50 miljoner kronor, vintern 1915 lyftes först det s. k. lilla kreditivet och vidare ett icke i handlingarna närmare fixerat belopp, vilket, när riksdagen i maj 1915 skrev därom, under alla omständigheter kunde enligt rekvisitioner, som tidigare skett, beräknas till åtminstone 50 miljoner kronor. Och år 1916 fick Kungl. Maj:t bemyndigande att likaså lyfta tillsammans 75 miljoner kronor. Den sista neutralitetskrediten, given i mars d. å., uppgick till 10 miljoner kronor. Utgifter, som med stöd av dessa krediter gjorts, skola naturligtvis i vanlig ordning anmälas till riksdagen för budgetmässig täckning.

Vad beträffar dispositionsrätten, gäller tydligen, att därest icke särskilda villkor förbundits med krediternas användande, har Kungl. Maj:t rättighet att inom dessa röra sig för de ändamål, för vilka dessa krediter äro avsedda. Jag har mig icke bekant och jag hemställer, huruvida någon av de herrar i konstitutionsutskottet, som deltagit i ärendets behandling, ha sig bekant, att några formella sådana inskränkande villkor förbundits med dessa krediter: jag tror icke, att detta kan uppvisas. Vad som, när så icke är förhållandet, med fog skulle kunnat anmärkas hade naturligtvis varit, om krediterna hade överskridits eller möjligen tagits i anspråk för andra ändamål än med dem avsetts. Ha de överskridits? Jag har icke kunnat finna, att konstitutionsutskottets tillfälliga majoritet, bestämd genom lotten, på något ställe formligen sagt, att de överskridits. Emellertid, om så vore, och om utskottet vill påstå detta, då åligger också bevisningsskyldigheten konstitutionsutskottet. Det torde vara klart, att de för utskottet företedda tablåer, vilka åtskilligt diskuterats inom utskottet, härvidlag icke på något sätt ha någon bevisande karaktär, dels därför att de icke äro några officiellt fastställda hushållsplaner, dels därför att när man jämför deras siffror med de belopp, som undan för undan stått till Kungl. Maj:ts förfogande, vare sig som krediter eller som anslag för hithörande utgiftsändamål, så blir det klart, att det icke kan vara tal om ett överskridande av krediternas summa.

Huvudanmärkningen skulle alltså gälla, att vissa anskaffningar ägt rum, vilka under andra förhållanden hade bort prövas av riksdagen, och detta har utskottet velat exemplifiera genom andraganden

i åtskilliga punkter, a, b, c etc. Den centrala frågan blir då: falla dessa nyanskaffningar av olika slag inom ramen för neutralitets-krediternas syfte? Jag skall tillåta mig att i detta sammanhang erinra om ett parallellfall, som inträffade under den Staaflska regeringen i november och december 1912. När den europeiska freden då allvarligt hotades, fann sig den Staaflska regeringen föranlåten att anbefalla en del utrustnings- och anskaffningsåtgärder, som slutade på det för den tiden avsevärda beloppet av omkring 3 miljoner kronor, av vilka cirka 2 miljoner till marinen och 1 miljon för armén. Dessa avsågo avsevärda nyanskaffningar, bl. a. mobiliseringsförråd av kol för flottan jämte annat. Det var i det avseendet icke någon tvekan, och vid följande riksdag gjordes från deras sida, som diskuterade detta ärende, ingen som helst anmärkning mot att dessa utgifter gjorts, då dessa olika anskaffningar betraktades som nödvändiga för neutralitetens värnande, men säkerligen skulle man då mycket väl kunnat ha sagt, att nog kunde våra kuster bevakas och de åtgärder, som därför vore nödvändiga, vidtagas, utan att man absolut behövt göra dessa nyanskaffningar eller lägga upp för 2 miljoner — det var kanske icke fullt så mycket men något ditåt — förråd av kol för flottans räkning. Detta exempel visar i själva verket, att man redan tidigare utan varje tvekan inneslutit en hel del rena anskaffningsåtgärder under neutralitetsanslagets ram. Jag tar också för givet, att om vi hade tillfälle att genomgå vad som inträffade under unionskrisen 1905, vi skulle få ganska intressanta paralleller till här ifrågavarande förhållanden.

Under hösten 1914 och närmast därefter har det varit fullt klart — jag tror icke, att det varit obekant för någon, som intresserat sig för dessa ämnen — att en rad av nyanskaffningar av stor omfattning skett. Om någon skulle tveka härom föreslår jag, att herrarna slå upp i utskottets betänkande. På sid. 17 mom. f. under denna punkt. Där omtalar konstitutionsutskottet, att den 3 december 1915 Kungl. Maj:t ställt ett anslag av 4,000,000 kronor till förfogande för tillverkning av artilleriammunition. Det gjordes under riksdagen 1916 ingen anmärkning, det jag har mig bekant, mot detta. Därpå säges, att den 15 december 1916 Kungl. Maj:t återigen ställt yttermera 1,500,000 kronor till förfogande för fortsatt forcerad tillverkning av artilleriammunition m. m. I själva verket har sålunda Kungl. Maj:t här vidtagit en mycket omfattande åtgärd 1915, vilken fått passera oanmärkt. År 1916 vidtages en fortsättning av den åtgärden men i mindre skala, men då vaknar konstitutionsutskottet upp och finner detta högst uppseendeväckande och gör en anmärkning däröver. Utan att göra några andra kommentarier kan jag väl med fog säga, att så mycket är tydligt att redan 1915 och 1916 års konstitutionsutskott måste haft sig bekant, att anskaffningsåtgärder av detta slag vidtagits, och att detta då passerat, utan att på något sätt någon anmärkning gjorts.

Vill man för övrigt hava fullt besked om att riksdagen icke varit i okunnighet om detta, då kan man gå att studera riksdagens skrivelse år 1916 nr 246 om neutralitetskrediten. Därs skola herrarna finna angiven en närmare beräkning av de belopp, som skulle behövas.

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Där säges, att de egentliga neutralitetsomkostnaderna (familjeunderstöd och avlöningar åt utkallade) beräknas uppgå till 11 miljoner kronor samt underhåll av manskap och hästar till 23 miljoner kronor. Men de krediter, som beviljades, stego till 75 miljoner kronor. Vad var meningen med att ge denna kredit på 75 miljoner kronor, om detta, som man kallar egentliga neutralitetsomkostnader, skulle stanna vid 34 miljoner kronor? Jo, naturligtvis var det meningen, att det därutöver behövdes en del anskaffning av förnödenheter för neutralitetsvärnets räkning. Det framgår sålunda med full tydlighet av riksdagens skrivelse nr 246, år 1916; och däri säges till yttermera visso vidare att anskaffningsomkostnaderna för en del förnödenheter undergått en avsevärd prisstegring, vilket motiverar, att krediten fick ett jämförelsevis högt beräknat belopp. Med uttryckliga ord har sålunda vid detta tillfälle riksdagen i sin egen skrivelse sagt ifrån, att det kommer att anskaffas diverse förnödenheter för dessa neutralitetskreditmedel. Det förefaller, att när saken ligger på det viset, det är minst sagt en smula yrvaket av konstitutionsutskottet att nu komma med anmärkning häröver, och anmärkningen förefaller fullkomligt oberättigad, då det här är fråga om åtgärder, vilka varit kända, och tyst eller öppet av riksdagen erkänts få ske.

Jag skall medgiva, att förhållandena äro ändrade nu, men det har skett först vid denna riksdag genom det beslut rörande neutralitetskrediten, som gavs i februari eller början av mars — jag kommer icke ihåg själva datum. — Genom detta beslut har det blivit klart, att riksdagen icke vill bevilja neutralitetskredit för annat syfte än vad man kallar de egentliga neutralitetsomkostnaderna; därmed blev också den väg, som förut var öppen, att göra anskaffning av hithörande utrustning inom neutralitetskreditens ram, stängd. Men den var icke stängd förut, och det är orimligt att säga, att de åtgärder, som efter detta äro förbjudna, voro förbjudna förut också. Det är orimligt att låta detta beslut få någon sorts retroaktiv verkan. Det är därför orimligt att komma med de anmärkingar och de tillvitelser, som på denna punkt har riktats mot den föregående regeringen.

Jag konstaterar återigen, att hittills, åtminstone icke på någon sida något verkligt överskridande av de givna krediterna uppvisats. Jag påpekar, att än mindre det har visats, att Kungl. Maj:t icke skulle äga befogenhet att göra de utgifter, varom här är fråga, utan de ha varit kända och erkända. Jag vill härtill foga det erkännandet, att naturligtvis under helt och hållet normala förhållanden det icke hade kommit ifråga att göra dessa utgifter, utan att riksdagen först hörts. Men, mina herrar, under helt och hållet normala förhållanden hade riksdagen icke heller givit 50 eller 75 miljoner kronors kredit för den sortens åtgärder, och därför är det alldeles givet, att såväl riksdagens beviljande av krediten som densammans handhavande måste kunna räknas till de extra ordinära förhållandena. Det är från dessa synpunkter vi ha att uteslutande bedöma den fråga, som nu föreligger.

Emellertid, man skulle yttermera kunna med fog anmärka, där-

est här utgifter hade gjorts, som binda Kungl. Maj:t och riksdagen vid varaktiga omkostnader för framtiden. Om det varit så, att Kungl. Maj:t hade, låt oss säga, upprättat ett nytt truppförband eller kanske byggt ett nytt krigsskepp, vilket hade krävt anställande av folk, utbetalande av avlöningar och en del sådana där ständiga utgifter, då hade det utan tvivel varit fråga om ett användande av medel, vilket, även om det måhända kunde sägas falla inom kreditens ram, likväl skulle innebära ett verkligt ingrepp i riksdagens finansiella myndighet. Jag känner för min del icke något exempel, som kan anföras i den vägen, och jag har icke funnit något i konstitutionsutskottets utlåtande.

Det skulle också kunna göras anmärkning, därest något av riksdagen särskilt givet anslag hade överskridits. Jag vill därvid påpeka, att ifall Kungl. Maj:t själv konstaterar detta och Kungl. Maj:t där- om också gör framställning till riksdagen — och dylikt har, som vi veta, skett otaliga gånger — då vet jag icke annat, än att det brukar betraktas som en rätt naturlig sak, där riksdagen, prövande, huruvida verkligt anslagsbehov har förelegat, godkänner den åtgärd, Kungl. Maj:t under sådana förhållanden varit nödgad vidtaga. I det här fallet har konstitutionsutskottet helt stramt hänvisat på några punkter, särskilt den punkt, som faller under 2:o a (sid. 7 och följande) och gäller anskaffning av viss kokvagnsmateriel. Där anmärker utskottet särskilt, att riksdagen hade beviljat medel för ändamålet men till lägre belopp. Ja, hur det därmed sammanhänger, hava reservanterna närmare utvecklat på sid. 40 och följande. Det visar sig där, att den av Kungl. Maj:t nu beslutade anskaffningen av kokvagnar, själva verket endast innebär en ovillkorlig följd därav, att hela tillämpningen av 1914 års försvarsordning har måst i så hög grad forceras på grund av inträdande förhållanden, och till följd därav har behov inträtt i fullständigare skala än vad man då hade kunnat beräkna, varjämte tillkommer den högst avsevärda prisstegring på materiel, som har under tiden inträffat. Det förefaller under sådana omständigheter föreligga den sortens skäl, som, när denna utgift liksom varje annan utgift av Kungl. Maj:t för riksdagen anmäles, endast föranleder att medel ställas till förfogande till täckande av den extra utgift, som varit nödvändig.

För övrigt: Hur skulle vi egentligen ha tagit upp det, om det hade kommit till en brytning under dessa år, hur skulle vi då tagit upp det, om en hel del av denna nödvändiga materiel saknats? Jag tror, att vi litet var skulle ha varit böjda att säga: Vad i Herrans namn har den regeringen tänkt på, som suttit med dessa medel till sin disposition och icke sörjt för, att dessa absolut nödvändiga saker anskaffats? Vi hörde nyligen, hur våldsamt de militära myndigheterna klandrades, därför att vid trupptransporter norrut det icke alltid kunnat sörjas för manskapets materiella välfärd. Det visar en brist, som finnes. Vi få vara i hög grad tacksamma, då vederbörande använda varje tillfälle att på detta viktiga område sörja för att verkliga behov täckas.

Det skulle väl också med fog kunnat hava anmärkts, därest ut-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

gifter, som av Kungl. Maj:t gjorts, hade av riksdagen tidigare avslagits. Då kunde nämligen sägas, att här använts medel för ändamål, som riksdagen har ansett icke böra tillgodoses. I det hänseendet har utskottet bl. a. pekat på den s. k. överenskommelsen med aktiebolaget Bofors Nobelkrut. Den saken påpekas under punkt e sid. 16 och 17. »Utskottet vill i detta fall», säges det här, »ytterligare framhålla, att regeringen i sin till 1916 års riksdag avlåtna proposition nr 220 anhållit om medel för anläggning av ett nytt statens krutbruk, men att något anslag för detta ändamål ej av riksdagen beviljades.» Ja, den uppgiften är, med förlov sagt, högst betänklig för utskottsmajoriteten. Om herrarna behagade taga reda på den kungliga propositionen nr 220 år 1916, skulle herrarna finna, att där står, att arméförvaltningens artilleridepartement hade påyrkat anslag för motsvarande ändamål och ansåg detta högst viktigt; men vidare att generalstabschefen ansåg, att med hänsyn till det väntade anslagets begränsade karaktär, det vore omöjligt inrymma detta, utan att man fick undanskjuta det; slutligen att Kungl. Maj:t härvidlag förenade sig med egenralstabschefen i hans åskådning och utelämnade det — till anslagskrav; detta yrkande var således aldrig framlagt för riksdagen. Här har sålunda konstitutionsutskottets majoritet vid redigeringen av denna anmärkning icke studerat handlingarna noggrannare, än att man tagit in såsom framställning från Kungl. Maj:t något, som visserligen av underordnad myndighet varit påpekat, men aldrig av Kungl. Maj:t framställt.

Jag tillåter mig säga, mina herrar, att med en anmärkare, som så pass lättsinnigt förfar, har man verkligen svårt att på andra punkter diskutera så förfärligt allvarligt.

Jag nödgas vidare säga, att jag efter detta ganska väl förstår, att det var många i konstitutionsutskottet, som inte ville följa med precis, när det yrkades anmärkning på en annan punkt — den är reservationsvis framställd på sid. 58 — rörande kontrakt med viss inhemsk vapenfabrik. Där anmärktes, att åtgärder träffades så sent, att man gott kunde ha väntat, till dess riksdagen hade samlats, och det påyrkades, att anmärkning skulle av utskottet göras utan att handlingarna i målet voro oss tillgängliga. Det förefaller, som under nu berörda omständigheter det varit väl mycket begärt, att vi utan vidare skulle foga oss i den sortens pretentioner.

I detta sammanhang vill jag erkänna, att det finnes en punkt anförd, som skulle kunna vara mera omtvistlig, den nämligen som är berörd under 2:o, moment b, och gäller anskaffande av handvapen. Det är den, kan jag förstå, som konstitutionsutskottets ordförande nyss med sitt lilla tecken till mig ville påpeka såsom en i detta sammanhang huvudsaklig punkt. Vad det ärendet beträffar, ha emellertid reservanterna anförd, som herrarna finna på sid. 31, att den nytillverkning, som ägde rum vid gevärsfaktoriet, skulle av brist på medel under år 1917 behövt läggas ned om ej beställningen genast gjorts, och det var av hänsyn till detta och närmast för att ej behöva avskeda en skara yrkesskickliga specialarbetare, som beställningen verkställdes så fort, som skedde. Till detta må läggas, att, ser

man rent formellt på de handlingar, som förelades riksdagen 1916, när det var fråga om de då beviljade 8 miljonerna, finnes det ingen möjlighet att ur dessa handlingar plocka fram, vare sig att det varit fråga speciellt om detta behov, eller att detta av riksdagen avböjts. Vad man kan få fram, skulle i så fall närmast vara, att riksdagen rekommenderat denna sak till förnyad behandling från Kungl. Maj:ts sida.

*Ang. full-
bordad
granskning av
stataråds-
protokollen.
(Forts.)*

Beträffande de anmärkningar, som jag nu berört, skulle jag vilja säga, att utskottet har bra mycket försökt hålla sig på den rent formella linjen utan att gå in på, huruvida dessa åtgärder haft reda skäl för sig, vilka nödvändiggjort deras vidtagande. Jag skulle därvidlag vilja alldeles särskilt rekommendera åt utskottsmajoriteten att tillämpa, vad den själv uttalat i en annan punkt, nämligen i fjärde punkten, där den beklagar, att vederbörande departementschef — det står på sidan 24 — »fästat alltför mycket avseende vid formella synpunkter och icke tagit tillräcklig hänsyn till de sakliga och i hög grad behjärtansvärda omständigheter, som i ifrågavarande fall bort föränleda ett bifall till ansökningen». Det var i en så hög- viktig fråga som rörande beviljande av dispens åt en kvinnlig juris studerande; då anser man, att de reella synpunkterna skola vara viktigast. Men då det gäller dessa saker, spela de reella synpunkterna icke någon vidare roll, utan då söker man med alla medel få fram ett formellt överträdande, för vilkets förefintlighet man, såvitt jag kan se, blott funnit mycket svaga grunder.

När jag sammanfattar detta, kan jag ej få annat intryck än det, att det icke har bevisats, att de beviljade krediterna överskridits; att det icke heller har bevisats, att de använts för syften, som varit för krediterna främmande; och att de icke heller, åtminstone om man tager skälig hänsyn till de extra ordinära förhållanden, som förelegat, har använts för några ändamål, som skulle ge fog för övriga nu framställda formella anmärkningar. Det förefaller mig, som om utskottsmajoriteten egentligen resonerat som så: Det är i grunden ganska bra, att alla dessa anskaffningar ägt rum, men vi här i riksdagen skulle ha varit med. Nå, den ståndpunkten kan jag förstå. Jag har för min del vid åtskilliga tillfällen i överensstämmelse med min allmänna, något medlande läggning markerat, att såvitt möjligt alla saker böra, som det står i kyrkobönen, utföras i god enighet, sämja och kärlek. Och jag finner därför mycket önskvärt, att samarbete mellan Kungl. Maj:t och riksdagen bör äga rum i så stor utsträckning som möjligt och lämpligt. Men det är en särskild sak. Här voro förhållandena extra ordinära, krävde alltså extraordinära åtgärder, och det har icke förrän nu blivit bestritt, att Kungl. Maj:t äger de befogenheter, varom nu talas. Det visar därför, uppriktigt sagt, bra mycket av klandersjuka detta »framtidsprogram», varom en talare för en stund sedan talade sådana stolta ord.

Särskilt under de sista månaderna har oupphörligen talats så mycket om »systemet för sent» speciellt inom livsmedelshushållningen. Jag erkänner villigt, att jag skulle kanske på den punkten ha allvarligare anmärkningar att göra mot den förda politiken, än vad

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

som i utskottets betänkande kommit fram. Men vi få komma ihåg, att det kunde ha funnits även ett »system för sent» med avseende på säkerhetsåtgärderna för riket. Det kunde mer än väl ha inträffat, att dessa säkerhetsåtgärder ej blivit så tillgodosedda, som nödvändigt varit. Jag undrar, vad vi, om det inträffat — vilket Gud nådeligen har avvänt — att Sverige dragits med i kriget, vad vi då skulle ha sagt om dem, som härvidlag försummat att i tid sörja för en hel del av de verkliga oundgängliga säkerhetsbehoven! Det är ingen stor bragd att tadla, när man tror faran vara över.

Jag får ovillkorligen i minnet exemplet från en grannstat, som vi verkligen hade skäl att mer än vi göra erinra oss till en varning, nämligen det gamla polska riket. Där fordrade adelsdemokratien — ty det rådde mycket demokratiska förhållanden för den tidens åskådning i Polen — att konungen, som formellt var härskare över allt, skulle sköta allt, försvara riket, t. o. m. återerövra förlorade provinser, men det föll ingen in att ställa till konungens förfogande några för detta ändamål nödiga medel. Däremot hade man ett utomordentligt stort nöje av att vid varje sammanträdande riksdag taga konungen ordentligt för huvudet, för att han försummat vare sig det ena eller det andra av dessa betydelsefulla skyldigheter. Låt oss icke taga efter det exemplet! Låt oss bedöma sakerna från synpunkten av de förhållanden, varunder nu diskuterade åtgärder ägt rum! Vi kunna vara fullkomligt ense därom, att under normala förhållanden något liknande icke får äga rum, men just under dessa omständigheter har det varit den enda utväg, som egentligen har varit möjlig. Konstitutionsutskottets ärade ordförande talade i början av denna debatt om en kärlek, som fördrager allt. Ja, man frestas att här från deras sida, som gjort dessa anmärkningar, återigen se en kritik, som endast och överallt ser grandet i broderns öga, men som sannerligen ej har någon uppfattning för bjälken, som till äventyrs kan finnas i dess eget öga.

Det har talats om en slutuppgörelse med »1914 års regerings-system». Man bör då bl. a. också samt ej minst erinra sig den stämning av en på sina håll nästan besinningslös skräck och på andra håll av mera djupt allvar, som besjälade Sveriges folk under hösten 1914. Det var de dagarnas allvarliga faror, som gävo anledning till det vidsträckta bemyndigande för regeringen, varom nu talats, och uppslaget till de åtgärder, som vi här diskutera. Man får erinra sig dem och jämväl erinra sig, med vilken tacksamhet man då från alla sidor såg, att det var kraftiga och bestämda händer, vilka skötte ledningen med det bestämda syftet att bevara Sveriges neutralitet. Huru det syftet uppfyllts, känna vi alla, och ingen lär i längden kunna förneka, var förtjänsten därför rättvisligen bör förläggas. Särskilt måste jag här säga de herrar, som nu på tredje året omtugga den så kallade »aktivistiska faran», att de ha sannerligen ej gjort något nämnvärt för att bevara denna neutralitet, ifall nu densamma någon gång varit allvarligt hotad, utan det var Sveriges kraftiga regering, som sörjde för dess orubbade bestånd. När man blickar tillbaka på allt detta, och när man erinrar sig, med vilken framgång de

åtgärder, som närmast pålägo regeringen, blivit fyllda, kan man ej annat än med djupaste beklagande finna, att inom riksdagen så många velat vara med om det klander memorial, som konstitutionsutskottet lämnat ifrån sig, allra hälst när det, som jag påpekat, i väsentliga punkter är ganska löst grundat.

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.*

(Forts.)

Jag tillåter mig, liksom i början av mitt anförande, yrka, att memorialet utan vidare lägges till handlingarna.

Herr vice talmannen, som under herr Hallendorffs anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härefter ordet till

Herr Edén, som yttrade: Herr talman! Den föregående ärade talaren började med ett ord om, att han hade varit något häpen över konstitutionsutskottets memorial, och att det syntes honom nästan strida mot en normal åskådning, att man kunde komma med en sådan rad av anmärkningar, som vi gjort. Jag tillåter mig returnera denna artighet med att säga, att, skall det vara en normal åskådning, att man ej skall göra anmärkning i så viktiga fall som dessa, då föredrager jag den ur herr Hallendorffs synpunkt onormala åskådningen. Men lyckligtvis har det ännu ej blivit så, att det blivit onormalt att här i riksdagen betrakta frågor av denna ingripande räckvidd så, som de i alla tider ha betraktats, under många år även av Sveriges riksdags högerparti, ända till dess man kom fram till den tidpunkt, som betecknas av den Hammarskjöldska regeringen. Och den ärade talarens stränga dom över det »onormala», den dom, varmed han tror sig kunna avfärda detta memorial som ett »klander memorial», den domen borde han ha varit försiktigare med redan ur den synpunkten, att det dock inträffat, att just under den punkt, som vi i detta ögonblick behandla, ha vid de allra flesta av underavdelningarna ibland en och ibland flera av riksdagens högermän varit med. Även de drabbas sålunda, dessvärre, av herr Hallendorffs dom för klandersjuka och onormal åskådning. Det kan ju vara skäl att erinra, att av utskottets under punkterna a—g av huvudavdelningen 2 gjorda anmärkningar är det endast två, som föranlett reservation av samtliga högermän. I alla andra punkter hava antingen en, två eller flera högermän nödgats förena sig. Detta faktum borde, säger jag, giva herr Hallendorff en smula anledning till eftertanke, om det är skäl i att i sådana kasus jonglera så överlägset, som han gjort, med fraserne om anmärkningarnas abnormitet och annat desso likt.

Herr Hallendorff ville sedan gå in på — efter vad jag kunde förstå — en principiell granskning av den allmänna motivering, som utskottet har fogat till sina anmärkningar under detta kapitel. Jag behöver väl ej säga, att hans egen argumentation helt och hållet anslöt sig till den, som ingår i den allmänna högerreservationen av herr Clason m. fl. Alla de, som läst denna reservation, ha väl det intrycket klart för sig förut, att, om det är något, som borde väcka »häpnad» i svensk riksdag, så är det det sätt, varpå

Ang. full-
bordad
granskning av
statråds-
protokollen.

(Forts)

detta samlade uttryck för utskottshögerns uppfattning tillåtit sig att handskas med utgångspunkterna för de viktiga anmärkningarna.

Herr Hallendorff tog upp punkt för punkt reservanternas argumentering, och även jag skall i allra största korthet följa den.

Han talade först om, att det ej var alldeles säkert, att regeringen hade överskridit anvisade medel, eller att något överskridande ägt rum av de krediter, som blivit givna. Går man till reservanternas utförliga motivering i detta avseende, så finner man, att de utvecklade detta till och med därhän, att de lyckats få ihop ett belopp av 228,000,000 kronor, som under åren 1914—1916 stått till Kungl. Maj:ts förfogande. Och så säga de, att dessutom har det funnits gåvomedel och övriga inkomstposter, samt sluta med att det ej är säkert, att man kan tala om ett överskridande. Förlåt, men det är ju att ställa saken fullkomligt på huvudet. Vad som här skall ådagaläggas är alldeles givet, att Kungl. Maj:t haft penningar till de anslag, som Kungl. Maj:t har beslutat. Det är efter svensk konstitutionell bokstav och anda obestridligt, att Kungl. Maj:t ej får anvisa några medel annat än inom ramen av utav riksdagen givna anslag. Det är hos herrar reservanter, som bevisningsskyldigheten ligger och icke hos oss. För övrigt, skulle det icke, åtminstone nu i dag, kunna vara slut med den tvisten. huruvida ett överskridande ägt rum eller icke, i dag, då statsutskottets utlåtande över medlen till neutralitetsvakten år 1917 föreligger, och då det genom detta utlåtande är fastslaget, att Kungl. Maj:t under år 1916 till anskaffningar använt ett belopp av i runt tal 25 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor, för vilka inga medel funnits, utan för vilka Kungl. Maj:t nu måste begära medel av 1917 års riksdag — skulle icke detta kunna få anses vara tillräckligt bevis för att ett överskridande ägt rum? Behöva herr Hallendorff och de, som instämt med honom, ytterligare bevis, så kunna de finna sådana i de detaljsiffror, som ligga bakom dessa 25 $\frac{1}{2}$ miljoner. För övrigt är det i vart enda fall, som vi i konstitutionsutskottet framdragit, fullkomligt klart, att i vart och ett fall för sig ett överskridande ägt rum, ty i vart och ett fall har det konstaterats, att penningar icke funnits för ändamålet, stundom på det sättet, att vederbörande myndigheter, som föreslagit åtgärderna, själva helt allmänt sagt, att penningar icke funnos, och stundom på det sättet, att de begärt att få penningar till sitt förfogande och själva konstaterat, att något dylikt anslag icke av riksdagen beviljats. Det är under sådana förhållanden alldeles orimligt att tala om, att något överskridande icke är fullkomligt klaggjort. Och hela försöket visar endast den fullständiga förlägenhet, i vilken herrar reservanter befinna sig.

Förlägenheten har varit så stor, att reservanterna i fråga om anslagens tillgänglighet till och med inblandat en helt och hållet annan fråga — även den frågan skymtade, fast mera i förbigående, fram i herr Hallendorffs anförande — nämligen frågan om »täckandet» av de beviljade anslagen. Därom säga reservanterna på sidan 36: »För täckande av de med neutralitetskrediterna förbundna utgifterna har som bekant under de gångna åren i regel med riks-

dagens medgivande så förfarits, att förslag om deras täckande framlagts i den statsreglering, som uppgjorts året närmast efter det är, under vilket beslutet om utgifterna fattats.» Och då mena de, att därmed skulle det också vara tillåtet att år 1916 fatta beslut om utgifter, för vilka inga medel då funnos. Detta är ju en fullkomlig förblandning av två olika saker. År 1916 beviljades ett visst anslag i en rund summa för neutralitetens upprätthållande, och utöver detta anslag fick Kungl. Maj:t naturligtvis icke gå under året. En helt annan sak är, på vilket sätt man skall anskaffa de medel, som behövas för »täckandet» av det beviljade anslaget: genom skatter eller lån eller genom bådadera. Denna täckningsprocedur har ingenting att göra med själva anslagsfrågan. Herrar reservanter ha sålunda här sammanblandat två saker, som icke ha med varandra att skaffa.

Nej, det är så, att Kungl. Maj:t överskridit de medel, som stått till Kungl. Maj:ts förlogande. Detta är konstaterat icke blott av statsutskottet, på sätt jag sagt, utan i hela raden av fall, vart och ett för sig, genom den undersökning, som gjorts i utskottet. Om man, såsom reservanterna gjort, icke vill tillerkänna de av utskottet åberopade tablåerna från arméförvaltningen något vitsord, så behövas icke heller dessa tablåer såsom bevis för överskridandet, ty detta är tydligt bevisat redan av det förhållandet, att Kungl. Maj:t måst begära medel av denna riksdag för täckande av redan gjorda utgifter.

Vidare anförde herr Hallendorff, att om man överginge till den frågan, huruvida Kungl. Maj:t skulle få använda neutralitetsanslaget till de ändamål, som skett i de anmärkta fallen, så skulle det, sade han, vara en orimlighet att nu, år 1917, uppställa regler för huru Kungl. Maj:t borde förfarit år 1916. Nu, 1917, menar herr Hallendorff, ha visserligen inskränkande villkor blivit uppställda för neutralitetsanslagens användning, men sådana inskränkande villkor funnos icke år 1916 och föregående år. Härtill skall jag först och främst svara, att år 1916 beviljades anslaget alldeles icke på det sätt, som herr Hallendorff av för mig obegripliga skäl tillät sig framställa det. Han framställde saken så, som om 1916 års neutralitetsanslag skulle ha gått till 75 miljoner kr., av vilka endast 34 miljoner varit avsedda för direkt neutralitetsvakt. Det är fullkomligt felaktigt. För det första beviljades icke 75 miljoner till neutralitetskostnader, utan en summa av 60 miljoner för ändamål som sammanföll under det begreppet, och dessutom en summa av 15 miljoner i ersättning för det lilla kreditivet, för den händelse sådana förhållanden skulle komma att inträda, under det riksdagen formellt var samlad, att man skulle behövt använda det lilla kreditivet. Mig veterligt har denna summa icke lyftats, då sådana förhållanden icke kommit i fråga; den utgjorde ett alldeles extra ordinarie tillskott, som icke var avsett att tagas in i neutralitetsutgifterna. Men för det andra har herr Hallendorff kommit till sin summa 34 miljoner därigenom, att han såsom neutralitetsutgifter i egentlig mening endast tagit upp de utgifter, som näm-

Ang. fullbordad granskning av stadsrådsprotokollen.
(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
stadsråts-
protokollen.

(Forts.)

nas i riksdagens skrivelse, såsom utgående för armén, och, observera, inom armén för familjeunderstöd och avlöningar åt de värnpliktiga samt för underhåll av manskap och hästar. Herr Hallendorff eliminerar fullständigt allt, som går till flottan, allt som går till annat manskap inom armén, som är inkallat, utom de värnpliktige; han låtsas icke om det, som skall utgå som ersättning för slitning av persedlar o. d. Då herr Hallendorff gjorde ett nummer av ifrågavarande skrivelse och tillät sig att i det sammanhanget anmärka, att den skulle innehålla något för utskottet grave-
rande, så får jag säga, att den anmärkningen faller med utomordentlig kraft tillbaka på honom själv. När han letat fram denna riksdagsskrivelse, som han åberopat, och läst igenom den, så borde han väl hava läst igenom den så ordentligt, att han tagit reda på vad den innehöll. Jag kan icke säga hur stor del av 1916 års anslag till neutralitetsutgifter, som var beräknad att täcka förut gjorda anskaffningar — det framgår icke av handlingarna — men så mycket kan jag säga, att det var en ojämförligt mycket mindre summa än den, som herr Hallendorff fick över till sådant ändamål genom att draga 34 miljoner från 75, och likaledes ojämförligt mindre än den, som nu presenteras för 1917 års riksdag, samt att man vid den tidpunkten ännu hade hållit sig till relativt måttliga anskaffningar av den beskaffenhet, att det ej ansågs vara anledning att mot dem ingripa.

Därmed är också besvarad den anmärkning herr Hallendorff gjorde, att icke redan från 1916 års konstitutionsutskott gjorts ett ingripande eller att man, såsom han till och med tillät sig framdraga, hade låtit en liknande utanordning av den Staffska regeringen på sin tid oanmärkt passera. Det är nu rent underbart, hur utmärkt god denna Staaffska regering är att ha, när det gäller att försöka finna någon sorts skärm mot konstitutionsutskottets anmärkningar. Jag har aldrig hört någon från högern annars åberopa den Staaffska regeringen såsom auktoritet, men om det är en möjlighet att dra fram någon regeringshandling av denna regering, som man tror sig kunna göra analog med den senare regeringens, då blir den auktoritet. Det skulle vara önskvärt, om den vore auktoritet på andra områden av statslivet. I detta fall ligger saken i alla händelser helt enkelt så, att den Staffska regeringen icke begagnade sig av förskottsvägen, utan lyfte en del av det lilla kreditivet, vilket var dess obestridliga rätt och skyldighet, och med hjälp därav gjorde en del anskaffningar, bland vilka herr Hallendorff särskilt nämnde anskaffning av kol till flottan. För övrigt vet herr Hallendorff mycket väl från utskottet, att en del mot denna svarande anskaffningar ha gjorts även nu, och mot den sortens anskaffningar har ingen anmärkning framställts. I det avseendet är det alltså ingen anledning att komma fram med någon beskyllning för inkonsekvens.

Kärnan är den, att så länge anskaffningar skedde i så liten skala, att man måste anse, att de kunde skäligen motiveras av det trängande läget, och så länge de höllo sig inom det område, där

man kunde anse, att de voro direkt sammanhängande med själva neutralitetsvakten, så länge kunde man så att säga se genom fingrarna med vad som passerade på grund av det allvarliga utrikespolitiska läget. Men när man vid granskningen av 1916 års ut- anordningar finner, att det utbildat sig ett fullständigt system, enligt vilket den då sittande regeringen, speciellt chefen för lantförsvarsdepartementet och den, som eventuellt stod bakom honom, tog sig för att i punkt efter punkt fullständigt illudera riksdagens anslagsmakt, att göra en hel rad av stora anvisningar, som strida mot denna riksdagens anslagsmakt, att disponera summor, som gå upp till det väldiga belopp, som statsutskottet nu framlagt, då kan man icke låta det passera längre, då är man alldeles tvungen att ingripa och sätta stopp för en sådan trafik. Nu har detta ingripande skett parallellt i konstitutionsutskottet och statsutskottet. Det är uppenbart, att statsutskottets betänkande i fråga om neutralitetskrediten kommit mycket olägligt. Man hör herr Hallendorff till och med hitta på den förklaringen, att det skulle gjorts ansträngningar för att få fram detta utlåtande i otid, eller tidigare än annars skulle ha blivit förhållandet. Förlåt, men det synes mig vara en förklaring, som är i hög grad ansträngd. Det har gått till så, att statsutskottet i går som vanligt justerat betänkandet och att, likaledes som vanligt, statsutskottets betänkande efter justeringen varit tillgängligt för envar, vem det vara må. Herr Hallendorff bör såsom envar tidningsläsare veta, att klämmarna i statsutskottets betänkanden brukas refereras i aftontidningarna redan samma dag, betänkandet blivit justerat, och att man härvidlag i vissa tidningar även anförde motiveringen, det berodde givetvis på, att den var av särskilt intresse.

Nej, herr Hallendorff, saken ligger helt annorlunda. Den ligger så, att i statsutskottet hela högern varit enig om att finna ett sådant förfarande, som Kungl. Maj:t använt och som konstitutionsutskottets vänster velat påtala, synnerligen anmärkningsvärt. I statsutskottet har hela högern varit fullt enig med vänstern därom, att man måste bestämt förhindra, att ett dylikt förfarande vidare får ifrågakomma. I konstitutionsutskottet åter har endast en och annan, stundom ingen av utskottets högerledamöter haft mod att opponera sig mot den kult av den avgångna regeringen, som formligen där bedrivits, när det gällt att granska statsrådsprotokollen. Ingen har haft mod att stiga upp och ordentligt säga ifrån, att här kunna vi icke vara med, här måste vi göra en gensaga för att icke alldeles utplåna gränserna för Kungl. Maj:ts maktfullkomlighet. Så ligger ärendet. Att statsutskottets betänkande kom som en oläglig belysning av herr Hallendorffs och hans meningfränders förfarande i konstitutionsutskottet, det kan verkligen varken utskottet eller vänstern rå för. Det är helt enkelt händelserna själva som fogat det så, att statsutskottets utlåtande i ärendet blev färdigt just lagom för att läggas vid sidan av dechargebetänkandet.

Vad enskildheterna beträffar, herr talman, skall jag icke trötta

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.*

(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

kammaren med någon lång redogörelse. Jag skall endast söka åskådliggöra, att utskottsmajoriteten, när den tagit ut dessa i betänkanget uppräknade fall, lyckats få fram sådana, som i olika avseenden äro typiska för det överskridande av Kungl. Maj:ts befogenhet, som skett. Vad fallet a) beträffar, så har herr Hallendorff redan berört det. Det rörde kokvagnar till armén. Herr Hallendorff gjorde därvid, om jag hörde rätt, den särskilda invändningen, att det icke heller här är visat, att något överskridande av anslag ägt rum i annan mån än så, att sedan anslaget blivit beviljat, det på grund av tidsomständigheterna hade blivit dyrare att utföra uppdraget, än förut varit beräknat. Återigen redogör herr Hallendorff fullkomligt oriktigt för frågans läge. Det är icke så som han sade, utan det är så, att 1914 års riksdag beviljade ett anslag för annat ändamål än kokvagnar, nämligen för kokapparater och därtill hörande anstalter, och att det år 1916 anmäldes av intendentdepartementet i arméförvaltningen, att man nu i stället ville åstadkomma kokvagnar, som givetvis måste bli dyrare, samt även — och det hoppade herr Hallendorff naturligtvis över — att inga medel för ifrågavarande ändamål funnos att tillgå. Det står uttryckligen i ämbetsverkets egen skrivelse. Pengarna voro slut. De hade använts till andra ändamål. Och nu begärde man nya medel.

I det ärendet kan det förresten förtjäna att nämnas, att genom den egenmäktighet Kungl. Maj:t här visat och genom det förhastade avgörande, som ärendet fick, har utan allt tvivel anskaffningen även blivit reellt lidande. Det har i pressen påvisats, att det finnes starka anmärkningar att göra mot den modell på kokvagnar, som man nu gått in för. Och jag har i min ägo ett brev från en militär, som ur rent militära synpunkter underkänner hela valet av modell. Även ur den synpunkten har det således liksom så många andra gånger befunnits, att Kungl. Maj:t har förhastat sig, när han skulle handla på egen hand.

Men det är icke nog med detta. Här är det just ett sådant typiskt fall, då ämbetsverket säger, att inga medel finnas att tillgå, då dessutom detta meddelande kommer in, under det riksdagen är samlad — det var i januari månad — och då Kungl. Maj:t det oaktat icke vill underställa frågan riksdagens avgörande. Då frågar jag: finns här någon rimlig förklaring, någon rimlig förmildrande omständighet att åberopa? Det finns ingen. Varför icke förelägga frågan för riksdagen, ifall den nu var så trängande, att beställning skulle ske genast? Varför icke låta riksdagen behandla den som en anslagsfråga, när saken var uppe i januari månad? Helt enkelt därför, att Kungl. Maj:t fann det bekvämare att förbigå riksdagen och taga saken helt i egen hand.

Jag tror, att herr Hallendorff skall få mycket svårt att övertyga ens sina egna partikamrater, att det här är möjligt att försvara Kungl. Maj:ts förfarande.

Den andra gruppen av ärenden är av ganska liknande art. Jag skall gå till fallet g). Det gäller modernisering av äldre artilleri-

pjäser. Herr Hallendorff rörde, tror jag, icke vid det, och jag vill minnas, att reservanterna också varit relativt kortfattade på den punkten. Det är mycket förklarligt, ty här förhåller sig saken så, att det 1914 hade beviljats medel till modernisering av äldre artilleripjäser; att emellertid sedermera vederbörande myndigheter använde de medlen till att i stället skaffa nya artilleripjäser; och att man, *sedan* man väl gjort detta, kom att tänka på, att det dock vore bra att ha även de äldre artilleripjäserna moderniserade, och så begärde av Kungl. Maj:t ny anvisning till detta ändamål — samt fick den.

Ang. full-
bordad
granskning av
stadsråds-
protokollen.
(Forts.)

Kan det förnekas, att detta är ett fullkomligt överskridande av ett givet anslag? Man skulle kunna säga, att det är anmärkningsvärt redan såsom användning av anslaget till annat ändamål än det därmed avsedda. Men jag skall vara generös och säga, att jag går med på att det kunde försvaras, att man tog det anslaget till nya pjäser, emedan man fann detta vara mer praktiskt. Jag skall lämna den frågan öppen. Det faktum står i varje fall klart, att *sedan* man hade använt alla de medel, som funnos, för det förändrade ändamålet, så tog man upp det gamla, det undanskjutna ändamålet och använde till detta nya medel. Herr Hallendorff kan omöjligt förklara ett sådant förfarande vare sig med tidens nödläge eller med det överseende, med vilket man bör bemöta en regering, som handlar efter vad den anser vara till rikets bästa.

Till den tredje gruppen höra anslag, som ha beviljats alldeles direkt i strid mot av riksdagen fattade beslut. Inom parentes vill jag säga, att herr Hallendorff lyckades där visa, att det smugit sig in ett litet förbiseende i punkten e) under denna avdelning i utskottets memorial. Jag tror, att han har rätt i det påvisandet, men det drabbar i alla fall icke på minsta vis anmärkningen såsom sådan, ty herr Hallendorff vet lika väl som alla andra, att anmärkningen är framställd ur även allmän konstitutionell synpunkt, varvid det lilla påpekande han fann oriktigt icke har någon som helst betydelse. Däremot har herr Hallendorff icke velat taga upp i detta sammanhang den punkt, där det föreligger ett fullkomligt flagrant beslut i rak strid mot vad riksdagen själv hade beslutat våren 1916. Det återfinnes i punkten b). Där påvisas, huru Kungl. Maj:t genom ett beslut av den 22 augusti 1916 anslagit ett belopp av i runt tal 2½ miljoner kronor för tillverkning av handvapen och vidare, att ett sådant yrkande förelegat i en Kungl. Maj:ts proposition våren 1916 men då blivit av riksdagen avslaget. Därmed är det alldeles ovederläggligt klart, att Kungl. Maj:t har några månader efter det riksdagen avslagit en kungl. proposition om visst anslag, utanordnat medel till just detta samma ändamål.

Herr Hallendorff försöker kanske kringgå — liksom han försökte det i utskottet — detta påpekande genom att säga, att i riksdagens beslut under ifrågavarande punkt år 1916 stod det bara helt allmänt »artillerimateriel». Herr Hallendorff vet dock lika väl som jag, att med detta anslag avsågs *icke* handvapen. Och

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

han vet också förresten, såsom jag nyss sagt, att artilleridepartementet självt har påpekat, att medel för den av departementet önskade fabrikationen icke funnos disponibla på något som helst anslag. Det är ämbetsverket självt, som påvisat, att pengarna icke funnos — då skulle väl icke herr Hallendorff behöva stå och resonera om möjligheten att sådana beviljats under rubriken artillermateriel.

Jag kommer slutligen till den sista kategorien, den rad av subventioner, som Kungl. Maj:t på egen hand givit åt vissa industriella företag dels för kruttillverkning och dels för tillverkning av artilleripjäser. Jag tänker mig, att dessa ärenden ifall därtill gives anledning, komma att ytterligare utvecklas av andra talare, och jag skall för min del endast göra en helt kort anmärkning till dem.

Det borde vara klart, att på få områden är det så ytterst ömtåligt med utövning av Kungl. Maj:ts myndighet, om vi skola tala om en sådan, att använda sig av förskottsmedel som på ett sådant område som detta, där det gäller understöd åt enskilda företag. På få områden bör man ha så bestämda anspråk på, att riksdagen skall få vara med om prövningen för att hålla sin hand över, att dels icke enskilda intressen för mycket få göra sig gällande och dels rikets och det allmännas intresse blir tillbörligt tillgodosett vid den uppgörelse, som kan komma ifråga. Det oaktat har nu Kungl. Maj:t i icke mindre än tre fall, ifråga om dels aktiebolaget Elektrosalpetar, dels aktiebolaget Bofors Nobelkrut och slutligen aktiebolaget Bofors-Gullspång, utlämnat stora belopp i subvention från augusti månad 1916 och intill slutet av november månad 1916.

Det är på dessa punkter bland annat som herr Hallendorff blivit övergiven av en del av sina partikamrater från andra kammaren. Och ingen må undra därpå, att här dock även andra-kammarhögern blivit tvivlande, huruvida den kunde gå så långt i fördragsamhet, att den skulle finna sig i att Kungl. Maj:t lämnat ut, såsom det heter »räntefria lån» till belopp av 400,000 kr., en miljon kronor eller, i det sista fallet upp till 1,8 miljoner kronor till olika bruk, på villkor av vissa förmåner ifråga om tillverkningen, vilka förmåner samt och synnerligen äro av den beskaffenhet, att de icke ha med själva neutralitetsvakten att göra, att de väl däremot kunna sägas ha att göra med rikets beredskap i händelse av verkligt krig, men att de icke träda i säker funktion förrän långt fram i tiden, i ett fall icke förrän ända fram emot slutet av året 1918.

Är det någon rimlighet i att gå med på, att Kungl. Maj:t skall lämna dylika stora subventioner till sådana enskilda företag utan riksdagens medgivande? Är verkligen den svenska andra kammaren mogen att också i den här punkten underskriva sådana fullmakter, som flertalet av högern i konstitutionsutskottet vill giva Kungl. Maj:t? Jag skulle tro, att här finnes dock så pass mycken varsamhet emot de enskilda intressena och deras förmåga att hålla sig framme, att på den här punkten sträcker sig reagerandet mot Kungl. Maj:ts egenmäktighet långt in också i högern.

Därmed, mina herrar, har jag genomgått huvudkategorierna av de ärenden, som falla under denna anmärkning 2 i utskottets memorial, och det återstår mig bara att göra ett par sammanfattande slutreflexioner.

Herr Hallendorff fann, att det icke har bevisats, att något överskridande ägt rum. Jag tillåter mig säga, att det är bevisat icke blott av konstitutionsutskottet och av mig utan även av statsutskottet, att stora överskridanden ha skett.

Herr Hallendorff säger, att det är icke bevisat, att något fog för övrigt finnes för anmärkningarna. Jag påstår bestämt att det är bevisat, att anmärkningarna ha det starkaste fog för sig även i andra avseenden, genom det synnerligen uppseendeväckande förhållandet, att Kungl. Maj:t gått riksdagen förbi, medan den var samlad, och genom det icke mindre uppseendeväckande, att Kungl. Maj:t handlat i vissa fall direkt mot riksdagens uttryckta vilja, samt genom det sätt varpå Kungl. Maj:t understött enskilda företag.

Herr Hallendorff yttrade till sist, att det förefaller, som om vänsterpartierna skulle anse, att det i grunden var ganska bra, vad Kungl. Maj:t gjort, men att vi bara skulle ha velat själva vara med. Den första delen av detta påstående innehåller på sin höjd en halv sanning. Vissa saker, som Kungl. Maj:t har anslagit medel till, torde ha varit av den beskaffenhet, att om de förelagts riksdagen, riksdagen skulle ha givit sitt samtycke. Andra saker återigen ha säkerligen varit av en rakt motsatt beskaffenhet. Och just denna omständighet visar bäst, hur nödvändig riksdagens prövning hade varit, liksom hela vår framställning visar, att denna prövning mycket väl hade kunnat komma ifråga. Vad påståendets andra del beträffar, är den karakteristisk för det sätt, varpå denne talare ser ned på sådana saker som att riksdagen vill »vara med» i sådant som den har grundlagsenlig myndighet över, och kan sammanställas med ett annat ironiskt inpass, som han inlade i anledningen av sitt anförande — om »den så mycket omtalade riksdagens finansmakt». Ja, så skall det låta! När ett utskott, som har att granska statsrådsprotokollen, kommer fram med en rad anmärkningar av denna beskaffenhet, när det dessutom både av utskottet självt och av reservanterna är konstaterat, att dessa anmärkningar endast utgöra prov och exempel på ett system, som utbildat sig, när det sålunda visas, att Kungl. Maj:t under föregående år har genom detta system lyckats utan riksdagens bemyndigande på enbart försvarshuvudtitlarna använda en summa av 25½ miljoner kronor, då avfärdas detta med en ironisk vändning om »den så mycket omtalade riksdagens finansmakt». Från den talarens sida överraskar vändningen naturligtvis icke, ty från den talarens sida har man icke varit van att vänta någon hänsyn till vad riksdagens rätt och värdighet förut ansetts vara. Det var samme talare, som för några månader sedan gav den svenska riksdagen en påminnelse av den innebörd, att den borde hålla sig i skinnet, ty i annat fall skulle riksdagen komma att få hålla sig beredd på att sättas åsido.

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

Men jag hade dock trott, att tiden skulle ha runnit en lång bit sedan dess, och att talaren nu skulle tagit sig i akt för att komma igen med den tonen till riksdagens andra kammare.

(Forts.) Det skall icke heller här i detta ögonblick, när vi nu ha att göra upp slutkontot över det fallna regeringsystemet, lyckas att använda uppmärksamheten därifrån, att under den punkt vi nu diskutera är konstaterat ett flagrant åsidosättande av riksdagens ursprungligaste och viktigaste rättighet inom finansväsendet, ett åsidosättande, som i fall det icke hade blivit föremål för en eftertrycklig protest, kunnat bli till det allra farligaste prejudikat för framtiden. Vill herr Hallendorff stå för att giva ett sådant prejudikat, så må det vara hans ensak. Riksdagens samlade vänster har icke velat stå för det, och en del av högern har icke heller vågat stå för det. Jag är övertygad om att andra kammaren understryker denna mening, och jag yrkar, att kammaren måtte med gillande lägga memorialet i denna punkt till handlingarna.

Vidare anförde

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag skall icke vidare inlåta mig på den principiella sidan av föreliggande ärenden, som här nyss utvecklades av utskottets ärade ordförande, men jag anser, att i denna debatt det även från socialdemokratiskt håll bör sägas ett ord om det system, som den Hammarskjöldska regeringen här har tillämpat, ett system som gör, att då man går igenom de olika punkterna, man nästan får den uppfattningen, att i vissa fall regeringen icke vetat om, eller glömt att i Sverige finnes en riksdag, som genom grundlagen är tillerkänd vissa rättigheter i fråga om anslags beviljande. Jag ber för min del att helt och fullt få instämma i, vad utskottets ärade ordförande härutinnan har anfört, och jag tillåter mig att ytterligare understryka och peka på den omständigheten, att även statsutskottet har bevisat — om det nu är någon, som skulle behöva ytterligare bevis utöver vad konstitutionsutskottet förebragt — att här föreligga verkliga överskridanden av anslag. Den saken borde man således på högernsida icke längre kunna förneka.

Jag har emellertid, herr talman, begärt ordet för att med några ord beröra ett par saker, som jag anser äro förtjänta av särskild uppmärksamhet.

Jag syftar här på de subventioner, som regeringen under 1916 beviljat till icke mindre än tre enskilda bolag. Här är saken alldeles uppenbar, och den borde ha varit uppenbar även för högern, d. v. s. för hela högern, ty en del utskottsledamöter på högernsida i denna kammare ha ju måst förena sig om anmärkningarna i denna punkt. Men flertalet av högerns ledamöter i utskottet har även i detta avseende velat försvara regeringens handlingssätt. Jag kan därför icke underlåta att peka på några detaljer i dessa subventionshistorier.

Det gäller först en subvention på icke mindre än 400,000 kronor till aktiebolaget Elektrosalpeter. Det är ganska betecknande, när man ser på handlingarna i detta ärende och genom det förliggande

kontraktet finner, hurusom detta bolag icke har någon skyldighet att börja överenskomna leveranser av salpetersyra förrän i oktober 1918, under det att bolaget skulle ha rätt att börja därmed den 1 januari 1918. Staten har sålunda icke någon rätt att kräva leveranser förrän i oktober 1918. Om man nu vill göra gällande, vilket jag anser för min del icke är ostridigt, att det var viktigt och nödvändigt för staten att få salpeter för det behov, som kunde föreligga dels för krigsbruk och, såsom reservanterna även framhållit, dels i vissa avseenden för jordbruket, så är det uppenbart, att här borde man väl kunnat uppskjuta saken och förelägga den för riksdagens prövning.

Hade så skett, så är det fråga om, huruvida denna subvention över huvud taget kunnat komma till stånd med sådana villkor. Ty av kontraktet framgår det vidare, att staten har förbundit sig att från bolagets fabriker taga en viss kvantitet salpetersyra i icke mindre än 10 år framåt. Vidare har bolaget förbehållit sig ett visst minimipris, nämligen 400 kronor per ton salpetersyra, och detta pris får, såsom det framgår av namnet, icke någon gång under dessa 10 år understigas, även om marknadspriset skulle bli lägre. Men däremot har bolaget betingat sig rätt att öka priset, för den händelse marknadspriset ligger över dessa 400 kronor per ton.

Härav finner man, att även ur rent reell synpunkt denna subvention icke är förenlig med statens intressen, såvitt man kan döma av handlingarna. Här föreligger sålunda både rent konstitutionellt och reellt anledning till anmärkning.

Gå vi så över till den andra subventionen, som rör aktiebolaget Bofors—Gullspång och som avser säkerställande av artilleripjäser, så finna vi, att förhållandet här ligger ungefär på samma sätt. I detta fall gällde det ett räntefritt lån på ej mindre än 1,800,000 kronor, för utvidgning av bolagets anläggningar med en ny artilleriverkstad. Erbjudande härom hade begränsats till en viss tid, utgången av november månad, som bolaget förklarade sig vilja stå för det. Man hade således här gentemot staten utövat en viss press för att åstadkomma ett beslut så fort som möjligt. Som man ser, har också regeringen fallit undan härför och fattat sitt beslut den 28 november 1916.

Jag skall icke giva mig in på alltför många detaljer, men jag kan icke underlåta att även i det här fallet helt kort peka på, huru man har ordnat saken.

Ehuru anslaget här betecknats såsom »räntefritt lån», så blir det i själva verket en direkt subvention. Ty i kontraktet finnes stipulerat, att bolaget skall gottskrivas under en tid av 20 år ej mindre än med 90,000 kronor årligen. På det sättet blir det givetvis efter dessa 20 år ingenting kvar av detta lån. För denna subvention skulle staten icke få andra fördelar än att bli garanterad ett visst antal pjäser per krigsmånad och för vilka pjäser bolaget har rätt att betinga sig hur hög betalning som helst. Från högersidan har man velat göra gällande, att det även skulle vara en särskild förmån för staten när i kontraktet finnes stipulerat, att bolaget är skyldigt att under kontraktstiden inom utgången av januari månad varje år till arméför-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

valtningen inbetala 15 % å under föregående år till arbetarna i den nya verkstaden, utbetalade arbetslöner, men med avdrag av 40,000 kronor motsvarande verkstadens beräknade underhållskostnad. Ja, det framgår icke av handlingarna, huru stort arbetarantal man har tänkt sig härvidlag, men man torde utan överdrift kunna säga det, att när bolaget får ifrån dessa 15 % avdraga ej mindre än 40,000 kronor, så torde det icke vara mycket kvar för staten att erhålla.

Sälunda föreligger här utan några vidare reella fördelar för staten en direkt skänk till detta bolag, som — jag kan icke underlåta att nämna detta i det här sammanhanget — under många år har haft stora inkomster från staten genom leveranser av materiel för krigsändamål.

Men det är också en annan sida av den här saken, som jag icke kan underlåta att något beröra, då den är betecknande för huru Kungl. Maj:t har ansett sig kunna gå tillväga vid behandlingen av dessa saker. Man hade ifrån vederbörande myndigheter sökt att ordna tillverkningen av artilleripjäser genom en s. k. krigsorganisation, och för detta ändamål hade arméförvaltningens artilleridepartement begärt hos Kungl. Maj:t ett anslag av 600,000 kronor. Detta beviljades den 22 augusti. Därefter hade artilleridepartementet och marinförvaltningen inkommit med yttrande över anbudet från Bofors—Gullspång. I detta yttrande framhålla dessa myndigheter, att de för sin del anse, att om de få fullfölja krigsorganisationen sådan som de tänkt sig den, så skall behovet av artilleripjäser kunna tillfredsställas bättre och för mindre kostnader än om den ifrågasatta överenskommelsen träffas med Bofors—Gullspångsbolaget. De framhålla emellertid tillika, att om Kungl. Maj:t därutöver vill gå med på anbudet från Bofors—Gullspångsbolaget, så hava myndigheterna ingenting däremot. Men till sist hemställer marinförvaltningen, huruvida icke åt arméförvaltningens artilleridepartement och åt ämbetsverket ifråga borde lämnas i uppdrag att undersöka möjligheterna för en för statsverket förmånligare användning av det nu till subvention ifrågasatta beloppet. Här framhåller sålunda marinförvaltningen som sin mening, att man borde göra en undersökning, om icke detta belopp kunde användas på ett bättre sätt. Det fäste sig Kungl. Maj:t icke vid utan fattade ändå sitt beslut om en subvention på 1,800,000 kronor. Jag har velat framhålla detta, därför att man från högern velat göra gällande, att denna överenskommelse skulle i realiteten vara fördelaktig för staten och att åtgärden ur denna synpunkt kunde försvaras. Det ligger för övrigt klart att Kungl. Maj:t i detta fall, liksom i det föregående, kunnat förelägga ärendet till riksdagens prövning.

Så kommer jag vidare till det tredje fallet. Där gäller det en liknande subvention också till ett enskilt bolag, nämligen Bofors Nobelkrut. Det var fråga om att söka säkerställa krutbehovet, och därför har man även här beviljat en miljon kronor i räntefritt lån. Detta lån skall återbetalas på samma sätt som det nyss nämnda genom årliga avskrivningar till bolaget. Här skulle avskrivas 50,000 kronor årligen under 20 år. Alltså är även detta en ren subvention.

Jag har velat beröra dessa detaljer i dessa subventionsärenden för att göra klart för kammaren, att här är det ingen tvekan om att Kungl. Maj:t har på ett uppenbart sätt åsidosatt riksdagens rätt och att åtgärderna även ur andra synpunkter äro anmärkningsvärda. Och det skulle vara högst egendomligt, om högern också i dessa fall vill försöka vidhålla även här i kammaren, liksom i utskottet, att här icke funnits anledning till anmärkning. Jag hoppas för min del, att en sådan mening icke skall komma att göra sig gällande.

Här skulle vara åtskilligt mera att tillägga, men jag skall in-skränka mig till vad jag nu sagt, och jag ber herr talman att få instämma i det yrkande, som gjorts av herr Edén, nämligen att dessa anmärkningar måtte med gillande läggas till handlingarna.

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen av förhandlingarna, yttrade

Herr E. A. Nilsson i Örebro: Herr talman, mina herrar! Jag begärde ordet närmast i anledning av ett yttrande, som här fälldes av en ärad talare på Stockholmsbänken, framförallt med hänsyn till att han sökte göra gällande den meningen, att på grund av att härordningens genomförande gått i raskare tempo, än vad man förutsatte år 1914, så hade de medel, som anvisats till härordningens genomförande, icke räckt till, utan Kungl. Maj:t varit nödsakad att av den anledning gå den väg, som Kungl. Maj:t gått. Jag ger den ärade talaren rätt i att genomförandet av 1914 års härordning gått vida raskare, än man förutsatte, men jag ber att få upplysa kammaren om — och det förefaller mig, att detta icke borde vara den ärade talaren obekant — att riksdagen anvisat engångskostnaderna i vida snabbare tempo, än man förutsatte år 1914. Riksdagen har icke vägrat sin medverkan till att dessa engångskostnader anvisades snabbare än vad som då förutsattes. På den punkten är den ärade talarens bevisföring strängt taget intetsägande.

Beträffande därefter spörsmålet, huruvida något överskridande ägt rum eller ej, så är den saken klarlagd av utskottets ordförande, så att av den anledningen krävdes måhända icke något uttalande från min sida. Men jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet på att utom det belopp av 25,525,000 kronor, som den ärade talaren påvisade vara den reella bristen, så framgår det också av statsutskottets utlåtande nr 178, som här utdelats i kammaren i dag, att därutöver anvisats på förskottstiteln i runt tal 18,584,000 kronor, om vars täckande förslag framstälts i propositionen nr 130. Summeras dessa båda summor, så finner man, att det reella överskridandet utgör icke mindre än 44,109,000 kronor. Nu sökte ju reservanterna här påvisa, att till Kungl. Maj:ts förfogande skulle stå ett sammanlagt belopp av 228 miljoner kronor. Jag undrar verkligen, om de ärade ledamöter av konstitutionsutskottet, som underskrivit detta uttalande, hava rätt uppmärksammat, hur det förhåller sig med dessa beräkningar. Det är ju så, att i dessa beräkningar tagits med ej mindre engångskostnader för försvaret på 29 miljoner kronor än även därutöver den

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

kredit på 8 miljoner kronor, som fjolårets riksdag beviljade Kungl. Maj:t, ävensom engångskostnader för sjöförsvaret på 10 miljoner kronor, som, såvitt jag förstår, icke hava något som helst med anskaffningar för lantförsvarets räkning att göra. Med dessa beräkningar kommer man till en summa av 228 miljoner kronor. Skall man över huvud taget hava reda och ordning i statsförvaltningen så måste man uppställa det kravet på Kungl. Maj:t, att när Kungl. Maj:t anvisar medel, Kungl. Maj:t samtidigt anvisar det anslag, vilket dessa medel skola påföras, och har icke Kungl. Maj:t något anslag till förfogande, på vilket Kungl. Maj:t kan anvisa medel, så föreligger den omständigheten, att då skall Kungl. Maj:t enligt min mening begära särskilda medel av riksdagen.

Vidare yttrade den ärade talaren sig något om behovet av eldhandvapen från Karl Gustavs stads gevärsfaktori, och måhända sökte han leda i bevis, att Kungl. Maj:t icke hade medel anvisade av riksdagen för detta ändamål. Jag kan icke säga, hur Kungl. Maj:t har disponerat de medel, som av riksdagen för detta ändamål anvisats, men vad jag vill i detta sammanhang hava till kammarrensprotokoll uttalat är, att i den kungl. propositionen nr 138 år 1914 angående engångskostnader för försvaret upptogs det helt och fullt, vad som skulle orfordras för beväpning av såväl linjen som reservtrupperna och landstormen. Det är visserligen sant, att arméförvaltningen i sin kostnadsberäkning hade beträffande nyanskaffning av eldhandvapen för reservformationerna räknat med allenast ett belopp av 3,700,000 kronor, under det att samma ämbetsverk påvisat, att hela anskaffningen skulle kosta 7,405,000 kronor. Men departementschefen anförde härom följande, som jag anser lämpligt att taga till dagens protokoll: »När jag nu går att för egen del yttra mig angående engångskostnaderna med avseende å utrustningen för armén, skall jag söka giva en översikt av de med en *fullständig* utrustning av linje, reservformationer och landstorm förenade kostnader, utan avseende på om dessa kostnader skola utgå närmare eller fjärrare i tiden. I anledning härav kan jag icke beakta vissa redan i sammanhang med de preliminära beräkningarna och sedermera även av arméförvaltningen föreslagna nedsättningar i kostnadskalkylerna, då grunden för dessa nedsättningar är att söka i en tänkt möjlighet att för en längre tid undanskjuta anskaffningen, utan att behovet kan anses förminskat. Således anser jag mig icke böra från engångskostnaderna avdraga kostnader för anskaffning av kokapparater för vissa reservformationer. Kokapparater lära nämligen icke kunna vid mobiliseringstillfälle omedelbarligen anskaffas genom uppköp inom landet. Beträffande småpersedlar är jag något mera tveksam. Det torde nämligen kunna ifrågasättas, huruvida det kan anses vara av någon större vikt att i förråd upplägga dylika persedlar, vad ångår reservformationerna. Då det emellertid uppenbarligen är fördelaktigt att jämväl i detta avseende hava komplett utrustning, har jag icke velat från engångskostnaderna utesluta kostnaderna för småpersedlarnas anskaffning. Men är det dock givet, att med denna anskaffning utan olägenhet kan anstå en ganska rundlig tid. Ej

heller har jag ansett mig böra, såsom i stor utsträckning ifrågasatt blivit, nu räkna med mindre anskaffningskostnad för handvapen och ammunition vid reservformationerna, än denna kostnad kan anses draga vid en slutlig och fullständig utrustning för dessa formationer. Således anser jag mig böra vidhålla den i sådant avseende lämnade siffran av 7,405,000 kronor.» Detta om denna sak. Därmed synes klart ådagalagt, att i de engångskostnader som år 1914 beviljades — ty mot denna Kungl. Maj:ts framställning gjorde riksdagen ingen som helst erinran — ingår kostnader för behövliga eldhandvapen för ej mindre linjen och landstormen än även reservformationerna.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen. (Porta.)

Ingenting har upprört mig djupare än dessa statssubventioner, och denna sak är ju av den näst föregående ärade talaren vidrörd. Jag skall därför beträffande den saken blott säga, att jag saknar ord för att uttrycka de harmens känslor, som jag känner vid tanken härpå. Den enda utväg, sade herr Hallendorff, som stod till buds, var emellertid att gå fram på den väg, som Kungl. Maj:t hade beträtt. Nej, en annan väg synes mig vara vida lämpligare, nämligen den vägen att samverka, att samarbeta med riksdagen. Den vägen är den enda riktiga, den enda lämpliga för svensk politik, om den skall kunna bliva fruktbringande icke allenast för ögonblicket utan med tanke på framtiden.

Vidare har det ju gjorts den erinran att konstitutionsutskottet tillförne icke gjort anmärkningar beträffande dispositioner från Kungl. Maj:ts sida, som måhända kunna i något fall vara analogas med dem, som här föreliggas. Härom känner jag ingenting, jag vet allenast, att samma erinran har gjorts beträffande statsutskottet, och jag svarade då, att om det är så, att ett utskott förbiser en sak, så ligger däri icke något som helst godkännande av den åtgärd, som man uraktlåtitt att göra anmärkning emot. Jag har emellertid under mitt arbete i statsutskottet funnit — jag skall blott anföra ett exempel — att konstitutionsutskottet tvivelsutan på grund av den mänskliga ofullkomlighet, som förefinnes hos en var, underlåtitt att göra en enligt min mening berättigad anmärkning rörande en disposition, som är gjord av Kungl. Maj:t på tillstyrkan av statsrådet och chefen för civildepartementet. Det är nämligen så, att statsrådet och chefen för civildepartementet enligt statsrådsprotokollet den 14 november 1916 tillstyrkt Kungl. Maj:t att bemyndiga medicinalstyrelsen att för täckande av de utgifter, som dess läkemedelskommission hade för import av läkemedel, upptaga lån i svenska banker på högst 850,000 kronor att betalas före den 1 juli 1917. Denna sak har, såvitt jag kan förstå, undgått konstitutionsutskottets uppmärksamhet, men icke får man av denna anledning säga, att emedan konstitutionsutskottet icke uppmärksammat denna omständighet, denna sak därför skulle vara godkänd.

Allra sist ber jag här att få till kammarens protokoll taget det uttalandet, att statsutskottet enhälligt, således även högerledamöterna i utskottet, har utan ett ords reservation vare sig under debatten eller eljest ansett de materialanskaffningar, som Kungl. Maj:t före-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

tagit särdeles anmärkningsvärda, framför allt vad angår lantförsvaret, och utskottet förväntar, att ett dylikt förfarande icke för framtiden förekommer. Det hedrar verkligen högerledamöterna i statsutskottet, att de velat vara med om denna anmärkning, och jag hoppas, att kammaren här med allra största majoritet skall ansluta sig till det yrkande, som är framställt av konstitutionsutskottets ärade ordförande.

Jag ber för min del, herr talman, att få hemställa, att kammaren måtte bifalla detta yrkande.

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Jag har tillåtit mig begära ordet för att omnämna, huru jag ser på detta dechargebetänkande och på de olika anmärkningarna i detsamma. Jag tror, att man icke rätt kan uppfatta detta dechargebetänkande, lika litet som en mängd föregående sådana, om man icke starkt håller sikte på det säregna sättet för arbetet inom konstitutionsutskottet, som ju även tager sig uttryck i detta och liknande betänkanden. Det kan icke hjälpas, att det helt enkelt är så, att inom konstitutionsutskottet måste man, vare sig man vill det eller icke, mera tänka på formen än på realiteten. Det gäller att tillse, om Kungl. Maj:t har fattat sina beslut i fullständig överensstämmelse med grundlagen, med lagar och författningar, eller om besluten i något hänseende skulle strida emot gällande lag eller fastställda regler. Om det då visar sig, att något beslut står i strid mot gällande lag, tangerar grundlagen eller dylikt, då ingriper konstitutionsutskottet. Men det finns enligt min mening icke någon möjlighet till ett tillräckligt hänsynstagande till regeringens politik i stort sett eller till varje besluts reella innebörd. Naturligtvis kommer även detta fram och diskuteras, och det kommer till synes även i dechargebetänkandet, men egentligen endast i andra planet.

Nu är detta arbetssätt överensstämmande icke blott med traditionen utan väsentligen också med grundlagens stadganden. Om jag suttit med vid ärendets behandling i konstitutionsutskottet, hade jag antagligen, med den uppfattning jag har om vad som närmast är konstitutionsutskottets uppgift, i ett par punkter gått samma väg som herr Magnusson i Tumhult d. v. s. förenat mig med dem, som anse, att en anmärkning borde framställas, men också kommit med en särskild motivering för att framhålla, att jag därtill ansett mig nödd och tvungen. Det skulle hava varit två skäl, som därvid varit avgörande för mig, det ena, att formerna naturligtvis icke i alla hänseenden blivit iakttagna av regeringen, och det andra, det mera väsentliga, att vad som tvingar sig fram under en sådan exceptionell tid som krigstiden icke får hända under mera normala förhållanden. Då kan naturligtvis en anmärkning, såsom herr Magnusson i Tumhult också framhållit i sin reservation, vara det enda sätt, varpå ett sådant påpekande kan göras. Ty därom är jag med majoriteten i denna punkt alldeles ense, att regeringens myndighet icke bör drivas så långt under normala tider, som här har skett under krigtidens mycket abnorma förhållanden.

Men om jag nu på detta sätt hade ansett mig tvungen att gå med på ett par anmärkningar, skulle jag hava tillmätt dessa ganska litet reellt värde. Vilken regering, som än skulle hava suttit under kristiden, om vi också haft en ministär Palmstierna eller en ministär Edén, skulle den hava tvungits till att vidtaga en del åtgärder, vilka enligt regeringens mening icke kunde uppskjutas, på ett sådant sätt, att konstitutionsutskottet sedan kanske ansett sig tvunget att komma med anmärkningar. När man kommer in i fullständigt abnorma förhållanden, beroende på sådana omständigheter som dem världskriget fört med sig, går det icke att i alla hänseenden iakttaga de former, som äro stadgade för normala förhållanden och som nog då böra iakttagas. Det är detta, som jag tycker, att majoriteten förbisett allt för mycket, även om det är några ord därom inskjutna i motiveringen.

För en föredragande departementschef och för statsrådets medlemmar i allmänhet måste under en sådan tid uppkomma en rätt kinkig fråga gång efter annan, den frågan nämligen, om man, när ett förslag är framlagt om en viss åtgärd, skall se på formerna, undanskjuta hela frågan och vänta på, att riksdagen kommer tillsammans, eller om man, när man inom regeringen anser åtgärden synnerligen brådskande, skall taga på sitt ansvar, med risk att få anmärkning från riksdagen, att tillråda Konungen att fatta beslut. En sådan konflikt måste komma och skulle hava kommit för varje regering, som suttit i denna tid. Då får jag säga, att om vederbörande departementschef tillstyrker Kungl. Maj:t att fatta beslut i ett ärende, beträffande vilket regeringen är fullkomligt övertygad om att ett beslut icke kan, icke får och icke bör undanskjutas, då respekterar jag detta och anser, att det i många fall är riktigt. Ja, jag är fullkomligt övertygad om, att den Hammarskjöldska regeringens medlemmar ofta varit på det klara med, att vissa åtgärder, som Kungl. Maj:t vidtagit, vore av sådan art, att anmärkning skulle efter granskning av konstitutionsutskottet framkomma i dechargebetänkandet, men när frågan synts vara synnerligen maktpåliggande och kräva ett snabbt avgörande, har denna regering ändock påtagit sig ansvaret att tillstyrka beslut i frågan. Jag menar därför, att man mycket väl kan anse sig tvungen att inom konstitutionsutskottet tillstyrka en anmärkning men ändock kan förmena, att regeringen förfarit riktigt.

Jag vill taga ett exempel. I fråga om salpetersyrefabriken tycks sammanhanget hava varit, att när man på allvar började inse, vilka brister som förefunnos här i landet beträffande vårt försvar, fann man bland annat att vi icke på tillfredsställande sätt sört för salpetersyretillverkningen. Vad skulle då regeringen göra? Det framkom naturligtvis krav på, att vissa åtgärder skulle vidtagas och att dessa åtgärder skulle vidtagas snarast möjligt, så att, ehuru åtgärderna icke kunde verka genast, man dock så snart som möjligt komme att få salpetersyretillverkningen i gång inom landet. Då har denna fråga om statssubvention uppkommit. Det är, såsom herr E. A. Nilson i Örebro senast framhållit, en synnerligen ömtålig sak, och under normala förhållanden bör det icke få inträffa, att Kungl. Maj:t ensam ordnar härmed, men under förevarande förhållanden förme-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.
(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

nar jag, att regeringen förfarit klokt genom att ordna med att snarast möjligt få i gång salpetersyretillverkning inom landet, låt vara att regeringen därmed påtagit sig ett konstitutionellt ansvar. Men antag, att vi efter något år skulle komma i krig: hade då regeringen, vars uppmärksamhet riktats på saken, icke vidtagit nödiga åtgärder för att ordna denna tillverkning, anser jag, att det ansvar, som skulle hava påvilat densamma, hade varit ofantligt mycket tyngre och svårare att bära, ty därmed skulle en mycket allvarlig skada hava kunnat tillfogas landet och dess försvar.

Det förefaller mig, att det är detta, som man här inom oppositionen icke vill taga hänsyn till; man vill icke ordentligt skilja mellan normala och abnorma förhållanden och tider, och man vill icke förstå, att en regering kan bliva tvungen att med full insikt om risken påtaga sig följderna av Kungl. Maj:ts beslut. På samma gång jag förmenar, att det kan vara riktigt, att konstitutionsutskottet kommit med vissa anmärkningar, tror jag därför, att man icke får överdriva dessa anmärkningars betydelse och att man icke däri får inlägga den mening, att besluten enligt allas uppfattning inom utskottsmajoriteten varit för landet skadliga. Ett par av dessa utskottsmedlemmar hava alldeles tydligt ansett, att besluten hava varit gagnande för landet, men att formerna hava överträtts och att de därför måst gå med på en anmärkning.

Så ser jag åtminstone saken. Det är därför, som det verkat på mig såsom en ofantlig överdrift, när man talar om ett system, ett systemskifte, en period i vår inre utveckling, som nu slutat. Jag misstänker, att, om en gång i framtiden ett nytt världskrig skulle utbryta, landet då kan komma i samma period, som man nu talat om, helt enkelt därför att det är förhållandena själva, som framtinga en del hastiga beslut. Min övertygelse är också, att lika litet som man får överskatta anmärkningarnas betydelse i detta som i övriga dechargebetänkanden, lika litet får man av den storm, som från vissa håll rests mot den förra regeringen, låta förvilla sig därhän, att tro, att den regeringen endast har gjort sådant, som varit stridande mot våra grundlagar, eller att detta varit det mest utmärkande hos regeringens handlingar. Jag har nog hört, att herr Edén och andra påpekat, att man endast tagit upp några anmärkningspunkter, och att man kunnat utöka antalet. Det är möjligt — därom vill jag icke uttala mig. Men om man på samma gång tänker på att varje departementschef väl står för flera tusen Kungl. Maj:ts beslut under året och så finner, att efter det arbete, som konstitutionsutskottet kunnat nedlägga, endast några få beslut blivit föremål för ett omnämmande, eventuellt en anmärkning, tror jag, att det är vanskligt att därefter söka karakterisera regeringens hela verksamhet. Man går till en överdrift, som icke har fog för sig i verkligheten.

Jag ber, herr talman, att med denna motivering få förena mig i herr Hallendorffs yrkande.

Herr Kristensson: Herr talman, mina herrar! Innan talmannens klubba faller, ber jag att för min del få till konstitutions-

utskottets majoritet rikta ett tack för det arbete, som den nedlagt till reagens mot ett nästan till svindel gränsande förfarande att på förskottsvägen kasta bort den ena miljonen efter den andra av svenska folkets tillgångar. Jag delar icke den siste talarens uppfattning att, om vi skulle få ett nytt världskrig, vi skulle kunna komma in i en ny period av ett sådant förskottssystem som det, som nu har slutat. Jag ber att få rikta herr Hildebrands uppmärksamhet på, att en kommitté nyligen avgivit utlåtande angående avskaffande av allt förskottsväsende, att i denna kommitté suttit ledamöter från alla politiska partier, och att denna kommitté varit fullständigt enhälligt därom att, därest det system, som denna kommitté förordar, bleve infört, skulle det tillämpas icke blott under normala förhållanden utan även under sådana onormala förhållanden, som detta världskrig framskapat eller något annat världskrig skulle kunna framskapa.

Åtskilliga tecken tyda på att herr Hallendorff ingalunda kan ha talat å hela det stora högerpartiets vägnar; utan vi ha fastmera bevis för att djupt inom högerlederna man är orolig för att fortsätta på detta förskottssystem — och vi ha åtskilliga bevis därför, icke minst det, att flera högermän i konstitutionsutskottet nödgats reagera — samt att hela statsutskottet varit enhälligt om att på sin tid begära en utredning, huru den Hammarskjöldska regeringen använt anslagen till neutralitetskostnader, ävensom det att vi fått ett enhälligt utlåtande från utskottet i dag, enligt vilket det är utskottets åsikt, att ett dylikt förfarande i framtiden icke får ifrågakomma. Med hänsyn härtill och då denna kassaförlagskommitté vidare varit fullständigt enhälligt om att utdöma hela detta förskottssystem, hoppas jag, att riksdagen i år på statsutskottets tillskyndan måtte ingå till Kungl. Maj:t med begäran om att nästa år statsverkspropositionen måtte uppgöras i enlighet med de nya riktlinjerna, och att vi för all framtid måtte vara befriade från detta system, som vi i dag hålla gravöl över. Jag ber, herr talman, att få instämma med herr Edén.

Herr A n d e r s s o n i Skivarv: Herr talman, mina herrar! Det är ganska svårt att taga till orda i en sådan fråga som denna, ty en del av de anmärkningar, som här framkommit, kan man icke ur formell synpunkt tillbakavisa. Detta visar också det utlåtande, som statsutskottet avgivit, och som i dag ligger på kammarens bord. Statsutskottet har där framhållit, att flera av de förskottsordningar, som Kungl. Maj:t gjort, varit av den natur, att de äro formellt oriktiga, och det är därför, som statsutskottet kommit med detta utlåtande. Men, mina herrar, statsutskottet har också rätt enligt § 39 riksdagsordningen, att, när det finner Kungl. Maj:t hava överskridit sin befogenhet, för riksdagens kamrar anmäla, att ett sådant förhållande ägt rum, och då skall detta behandlas i överensstämmelse med 106 och 107 §§ riksdagsordningen. Detta har statsutskottet däremot icke gjort. Statsutskottet har formellt ansett, att det är oriktigt, men ansett på samma gång, att den tid, under vilka dessa utanordningar skett, varit av den utomordentliga beskaffenhet, att Kungl. Maj:t i vissa fall icke haft något annat att göra än att handla så som Kungl. Maj:t för

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

sin del ansåg riktigt, för att vår neutralitet därigenom skulle vara tryggad och vårt land skyddat. Det är ur denna synvinkel, utskottet sett frågan, och jag tror, att man skall se på den ur den synpunkten.

Jag vill icke försvara de åtgärder, som Kungl. Maj:t vidtagit, men i realiteten tror jag icke, att någon Kungl. Maj:ts regering kunnat handla på annat sätt än såsom den Hammarskjöldska regeringen gjort under de förhållanden, som nu råda. Det tycks väcka en viss indignation, att Kungl. Maj:t vidtagit sådana åtgärder. Den siste ärade talaren nämnde också, att det icke kunde få fortgå på det här sättet, att regeringen kastade bort miljon efter miljon på sätt som skett. Ja, mina herrar, jag tror icke man kan säga att dessa miljoner äro bortkastade. Huvudsaken är, att Kungl. Maj:t utanordnat medel och skaffat materiel för landets försvar och för upprätthållande av vår neutralitetsvakt. Det kan man icke kalla bortkastade pengar. Man kunde möjligen i detta fall ha rätt att säga, att de medel, som använts till subvention åt åtskilliga bolag, vore bortkastade. Men icke heller där torde man kunna påstå något dylikt, ty Kungl. Maj:t kunde icke på annat sätt skaffa den artillerimateriel, som ansågs nödvändig för att skydda vårt land. Regeringen hade så svårt att skaffa på annat sätt denna materiel, att den måste lämna vissa medel till detta bolag, Bofors-Gullspång.

Nu är det så att, huru vi än se saken, ha vi under hela denna kristid och under det världskrig, som rasar runt omkring oss, stått skyddade mot krigets faser. Jag undrar, om vi icke, i fall en regering åsidosatt en del av dessa åtgärder, därigenom på något sätt kunnat komma med i kriget. Och det vill jag säga, att t. o. m. socialdemokratiska talare ha i år på möten ute i landet sagt, att om icke vårt försvar varit sådant som det är, hade det varit mycket möjligt att vi kommit med i krigsdansen. Just det att vi förstärkt vårt försvar och att regeringen passat på att vidtaga åtgärder, så att vi kunnat skydda oss, det tror jag i mångt och mycket bidragit till att vi fått bibehålla fredens välsignelse här i vårt land. Man behöver bara ha varit med ute i landet under den gångna tiden, när kriget rasade som värst, och när det var som mest brännande för att man från alla håll icke endast från högerhåll utan även från liberaler och socialdemokrater skulle få höra sådana uttalanden som: »det är farligt och det ser ut, som vi komme med, med Gud ske lov, att det sitter en regering, som försöker upprätthålla vår neutralitet». Jag tror, att man kan ha rätt i det. Och jag får säga, att, vilken regering vi än haft, tror jag, att den försökt upprätthålla vår neutralitet, men om den lyckats på det sätt, som nu skett, är en helt annan fråga.

Herr talman, jag har velat nämna detta. Jag har icke något annat att göra än att instämma i herr Hallendorffs yrkande, men jag vill därför icke försöka att formellt försvara de åtgärder, som den föregående regeringen i vissa fall vidtagit.

Herr Hallendorff: Den ärade talaren på Göteborgsbänken borde av mitt föregående anförande veta, att jag i dag lika litet

som någon annan gång gjort anspråk på att tala å någon annans vägnar än mina egna. Jag har icke gjort anspråk på att nu tala å mitt partis vägnar, ännu mindre naturligtvis å något annat partis vägnar. Vad jag sagt, har jag sagt för egen räkning, och för det få herrarna ställa mig, men ingen annan till rätta.

*Ang. full-
bordad
granskning av
stadsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Jag begärde ordet för att säga några ord till den ärade talare, som särskilt replikerat mig, nämligen herr Edén. Jag hörde tyvärr icke slutet av hans anförande. Men det har berättats mig, att han skulle ha citerat ett uttalande av mig, då jag vid något tillfälle rätt riksdagen att »hålla sig i skinnet»; så uppgavs det, att orden hade anförts. Har herr Edén fällt det yttrandet, ber jag honom också vara god att med riksdagens protokoll eller med hjälp av det utskrivna referatet till detta protokoll — ty jag vet med mig, att jag icke ändrar något i realiteten i de utskrivna anförandena till protokollet — uppvisa, att jag fällt ett sådant yttrande. Jag vet med mig, att jag vid ett tillfälle något ironiserat över den böjelse, som man i riksdagen visat, att visa sig granntyckt därför att man blivit av Kungl. Maj:t förbigången i vissa saker. Men det var tydligen icke blott detta, som skulle ligga i det yttrande, som herr Edén behagade tillskriva mig.

Jag skall tillika göra den erinran, att de anmärkningar och de påminnelser, som riktats mot mig och mot de anmärkningar, som jag gjort, ha allesammans gått vid sidan av det, som jag pekat på såsom situationens nyckel, nämligen att det under dessa år arbetats under extraordinära villkor, vilka extraordinära villkor nödgat till extraordinära åtgärder med avseende på finansiella förhållanden i riket och angelägenheter, som stå i samband därmed. Det är uteslutande ur synpunkten av dessa extraordinära villkor, som det är möjligt att förstå vad som under detta år skett, och det är detta som, så vitt jag förstår, ger en fullständig motivering för de åtgärder, som Kungl. Maj:t vidtagit. Det har icke fallit någon av dem, som från den ena eller andra synpunkten uppträtt såsom försvarare, in att säga att så skulle skett under normala förhållanden. Vi ha, såsom jag gjort, hänvisat till att under normala förhållanden ges icke någon av dessa stora krediter, ty de behövas icke då, och därför komma sådana anskaffningsåtgärder icke ifråga. Det är därför icke något bevis mot vad jag sagt, när det hänt, att vissa ämbetsverk anmält, att inga medel stått till deras förfogande för det eller det ändamålet. Det har varit alldeles riktigt anmält av dem, ty de ha rört sig med de normala staternas medel och måst närmast räkna med dem. Men därest de då anmälda behoven ansetts oundgängligen nödvändiga i samband med neutralitetsvärnet, har det varit Kungl. Maj:t möjligt att anskaffa medel genom den kredit, som stått Kungl. Maj:t till buds. Därför äro dylika anmärkingar icke något som helst bevis i den fråga, vi här diskutera.

Till sist skulle jag vilja säga ännu ett ord till den ärade talare, som jag nu adresserat mig till. Han anmärkte mot oss högermän i konstitutionsutskottet, att vi icke haft mod att skilja oss från den opinionsstorm — eller hur uttrycket föll — som rests

Ang. full-
bordad
granskning av
stadsråds-
protokollen.
(Forts.)

till förmån för den avgångna regeringen. Ack, herr Edén, det vill sannerligen icke mycket mod till för att taga avstånd från en regering, som avgått. Det vill sannerligen icke mycket mod till att sparka på en regering, som icke längre sitter vid makten. Men kanske det vill en smula mod till att numera våga uppträda till denna regerings försvar och betona, att de åtgärder, som alla nu angripa, reellt haft ganska mycket fog för sig, ja, kanske en gång ansetts i hög grad nyttiga. Det förefaller mig nästan, som om det måhända icke precis vore vi, som visat det bristande modet, herr Edén.

Herr Sterne: Ja, den siste ärade talaren är verkligen en i ordets sannskydigaste bemärkelse modig man, ty han uppträder här till försvar för uppenbara grundlagsbrott — det vill jag ha till kammarens protokoll fastslaget — och härför fordras ett mod, som jag inte skulle kunna visa, vilken regering det än gällde att försvara.

Jag begärde emellertid egentligen ordet för att yttermera understryka, att det duger sannerligen inte att här taga till intäkt de onormala tiderna, ty vad vi här ha att granska är, huruvida regeringsåtgärderna stå i överensstämmelse med grundlagens klara bud eller icke, och, mina herrar, det är en mycket ologisk tankegång, som vill göra gällande, att vi, därför att vi leva under onormala förhållanden, skulle kunna få sätta grundlagens bestämmelser ur kraft. Det går inte, herr Andersson i Skivarp, att slå på den strängen att just med hänvisning till de onormala tiderna och regeringens plikt att framför allt upprätthålla vår neutralitet försvara vad denna regering brutit mot grundlagens tydliga och klara bestämmelser, och det förvånar mig mycket, att en man med herr Anderssons föregående har kommit så långt, att han verkligen vill stå i samma skottlinje som de, vilka här vilja draga till försvar för vad jag kallar uppenbara grundlagsbrott. Han kommer för övrigt i sitt försvar för ett sjunkande regeringssystem att gripa efter sådana halmstrån, som om statsutskottets rätt till anmälan, vilken det inte begagnat, för ansvars utkrävande enligt 106 och 107 §§ i regeringsformen — icke riksdagsordningen — som herr Andersson i Skivarp felaktigt sade. Det är visserligen sant, att denna rätt tillkommer statsutskottet. Men inte har det någon inverkan på själva sakens real-behandling här, när konstitutionsutskottet trots att denna anmälan *icke* har inkommit, ändå gått i författning om att granska regeringens gärningar även på de punkter som tangeras av statsutskottets granskningsrätt. Det är inte heller sant, herr Andersson i Skivarp, att regeringen ifråga om stassubventionerna exempelvis till Boforsverken inte hade någon annan utväg än att gå, när det gällde att garantera en viktig artillerimaterielanskaffning, ty det fanns en annan utväg, som tydligen nog framgår utav de handlingar, som memorialet här har lagt inför samtliga kammarledamöters ögon.

Till sist bara ett ord om det oupphörligt återkommande pra-

tet om, att just den Hammarskjöldska regeringens stora kännemärke var det, att den kunde upprätthålla neutraliteten. Ja, till sist utmana herrarna med detta tal min indignation till den grad, att jag måste säga herrarna från högern, att jag tror, att denna neutralitet upprätthållits *trots* denna regerings åtgärder i vissa handelspolitiska angelägenheter. Vi skola också komma ihåg, hurusom här under krigsårens första skede fick alldeles ohejdad pågå en rent landsförrädisk rörelse, den s. k. tyskaktivismen. Emot denna hade den gångna regeringen inte ett ord att säga, men när man från det andra ytterlighetshållet sade »här vilja vi inte gå med på fredsstörande moment, ty då blir det uppror», då klämde man till med lagens strängaste straff, ja till och med så ordentligt, att man glömde se efter, vad den allmänna strafflagen innehöll. Man klistrade nämligen förräderistämpeln på sådant, som man sedan kom underfund med icke kunde betecknas som förräderi.

Jag ber att få vidhålla yrkandet om att lägga memorialet i denna del med gillande till handlingarna.

Herr Andersson i Skivarp: Det är ju ledsamt, att herr Sterne skall bli indignerad, men jag tror inte det är så många här, som fästa sig vid denna indignation, det är det värsta. Det vore emellertid bra, om herr Sterne, som ju sitter i konstitutionsutskottet, ville läsa grundlagens bestämmelser i fråga om denna statsutskottets rätt att göra anmälan. Det står i 39 § riksdagsordningen — jag skall be att få läsa upp det —: »Skulle mot riksdagens beslut de till någon huvudtitel anslagna summor befinnas dragna till andra ändamål än dem, som under samma huvudtitel höra, eller något av riksdagen fastställt anslag befinnas överskridet, skall utskottet hos kamrarna göra anmälan emot den ämbetsman, som en sådan anordning kontrasierat, varefter förfäres enligt 106 och 107 §§ i regeringsformen». Det tyckes sålunda vara efter riksdagsordningen, som statsutskottet har att rätta sig i detta fallet.

Jag vågar ännu en gång påstå, att det är de utomordentliga förhållanden, under vilka vi levat dessa tre år, som ha gjort, att regeringen har vågat göra de utanordningar, som äro gjorda. Och om konstitutionsutskottet nu håller så strängt på att det icke skulle få göras något sådant, då har konstitutionsutskottet *underlåtit* att göra sin plikt under föregående år, ty de överskridanden, som äro gjorda, ha fortgått hela tiden kriget varat, och de ha varit nödvändiga för att upprätthålla vår neutralitet och för att bevara freden. Det vågar jag påstå gentemot herr Sterne.

Herr Edén: Jag nödgades begära ordet till följd av herr Hallendorffs yttrande. Herr Hallendorff började med att säga, att han av en annan medlem i kammaren hade hört, att jag på förmiddagen citerat ett yttrande av honom, att »riksdagen borde hålla sig i skinnet», och att detta hans yttrande av mig icke blivit riktigt återgivet. Jag sade, att herr Hallendorff haft ett yttrande, vars *innebörd* var, att riksdagen skulle hålla sig i skinnet, och jag för-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

modar, att herr Hallendorff inte kan förneka, att ett sådant yttrande föreligger. Men ifall det skulle göras ett försök med ett sådant förnekande, skall jag be att få illustrera min tolkning med att läsa upp ifrågakvarande yttrande enligt protokollet. Det lyder på följande sätt: »Men för övrigt, mina herrar, är det nu så, att det är så farligt med kringskärningen av riksdagens makt?» — Herrarna höra, det är samma tema, som herr Hallendorff alltid kommer in på. — »Jag tror det icke», fortsatte han. »Den närvarande tiden kräver först och främst, att vi komma helbrädda igenom de svårigheter, som finnas, och i den mån som riksdagen därvid ärligt medverkar, behöver den icke vara rädd för sin makt. Men skulle riksdagen återigen i någon sorts maktförnämlighet, såsom en kränkt skönhet, som icke blir nog flitigt uppjuden, oupphörligt sitta och vara granntyckt, för att den icke i den och den frågan blivit hörd, såsom den önskat, ja, då, mina herrar, kunde det hända, att själva utvecklingen ginge oss förbi, och att det bleve ganska klenmt med riksdagens makt i framtiden, men då vore detta riksdagens egen skuld.» Så talade herr Hallendorff vid ifrågakvarande tillfälle den 17 februari 1917. Jag förmodar, att om detta i förkortning återges med att herr Hallendorff menade, att riksdagen skulle hålla sig i skinnet, så är detta åtminstone icke en alltför sträng förkortning, och man kunde väl begagna mycket hårdare ord om vad herr Hallendorff då tillät sig att säga om riksdagens myndighet.

Sedan talade herr Hallendorff något om begreppet *mod*. Ja bevars, herr Hallendorffs mod har jag aldrig förnekat, i den mening, som han nu tar ordet. Det är bara synd, att hans mod alltid användes på sådant sätt som sker. Jag talade nu här om det modet hos medlemmar av högern att någon gång kunna bryta sig ut ur den kult, som man tycks etablera för den avgångna regeringen, för att också taga hänsyn till vad som är riksdagens rätt i förhållandena till regeringen. Det modet har herr Hallendorff aldrig haft. Jag fruktar, att han inte heller kommer att få det. Att han däremot haft det modet att ständigt taga denna regering i försvar i vått och torrt, vad som än hänt, att fördraga allt och förlåta allt, det har jag aldrig förnekat.

Emellertid har i denna sista del av debatten också kommit in ett annat moment genom herr Anderssons i Skivarp anförande. Jag har inte någon anledning att upptaga hans lilla diskussion med herr Sterne. Jag hörde inte, vad herr Sterne sade, men herr Andersson i Skivarp hade otvivelaktigt rätt därutinnan, att det finnes i riksdagsordningens 39 § ett åläggande för statsutskottet, att därest det finner, att anslag blivit överskridna eller medel användna till andra ändamål än fastställt blivit, därom göra anmärkning eller anmälan. Herr Andersson i Skivarp tyckes nu emellertid göra gällande, att när så icke hade skett, skulle detta vara någonting, som på något sätt förtoget innebörden utav det yttrande, som statsutskottet nu har avgivit i sitt uttalande om neutralitetskostnaderna. Jag skall om detta endast säga följande. För det första, borde en så gammal ledamot av statsutskottet som herr Andersson i Skivarp mycket väl

veta, att hela denna § 39 i riksdagsordningen är för statsutskottet utav praktiska skäl så gott som omöjlig att använda, därför att statsutskottet nästan aldrig har tillfälle att kunna komma underfund med, huru anslagen för föregående år blivit använda, i sådan tid, att det hinner göra en anmälan, innan dechargebetänkandet från konstitutionsutskottet kommer — och när dechargebetänkandet väl har kommit, är anmärkningstiden, som bekant, för föregående år försuten. Det är precis samma förhållande, som gör, att statsrevisionen icke heller kan spela den konstitutionella roll, som den borde spela. Herr Andersson i Skivarp vet naturligtvis detta mycket väl från sina många år i statsutskottet, och det borde inte behöva dragas fram av en för statsutskottsärenden främmande person. Därtill kommer, att nu hade verkligen dechargebetänkandet kommit fram från konstitutionsutskottet, innan statsutskottet avgav sitt nu ifrågavarande yttrande. Men vid den saken skall jag inte längre dröja — det är ju en sak, som icke kommer mig vid, om herr Andersson i Skivarp vill för sin del påbörja statsutskottet någon försumlighet därutinnan, att det icke gjort anmälan enligt 39 § riksdagsordningen. Detta får han göra upp med sina kamrater i statsutskottet.

Vad som här däremot bör slås fast är, att nu uppträder högerens ledare i andra kammaren och försöker att i viss mån komma ifrån det underkännande, som man i går enhälligt gjorde i statsutskottet utav den föregående regeringens förfarande. Det hjälper inte att herr Andersson i Skivarp nu talar om att man hade gjort underkännandet »av formella skäl». Statsutskottet brukar inte fästa sig vid formaliteter, det brukar gå på realiteter, och illa läste jag det uttalandet, om jag inte fattade det så, att det är just ur reella synpunkter, som utskottet funnit ifrågavarande förfarande »särdeles anmärkningsvärt» och som det »förväntar», att sådant inte skall »för framtiden ifrågakomma».

Vi talade nyss om *mod*. Jag vet inte, om jag skall använda den utgångspunkten ännu en gång, men underligt förekommer det mig såsom uttryck för politiskt mod, att en ledare utav ett stort parti i riksdagen ena dagen i statsutskottet är med om att ge ett sådant eklatant underkännande av ett helt system för regeringens förfarande och andra dagen i kammaren försöker — det kan inte hjälpas — släta över alltsammans såsom egentligen rörande en fråga om formaliteter. Det har sannerligen icke förbättrat ställningen för detta parti, om nu herr Andersson i Skivarp talat å sitt partis vägnar, och det skall icke heller förgätas, att ett dylikt försök gjordes i sista stund vid behandlingen av denna dechargepunkt.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Sterne: Herr talman! Herr Andersson i Skivarp tyckes ha lika liten förmåga att fatta, vad jag säger, som att kunna komma till någon klarhet om, vad detta konstitutionsutskottsmemorial egentligen innehåller. Jag har icke ifrågasatt något sådant

Ang. full-
bordad
grankning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

med avseende å § 39 i riksdagsordningen, som herr Andersson i Skivarp här ville göra gällande. Jag passade endast på tillfället att en passent rätta en felsägning, som herr Andersson i Skivarp gjorde sig skyldig till, då han åberopade §§ 106 och 107 riksdagsordningen i stället för regeringsformen. Därtill inskränker sig hela denna tvist. Den lilla lektion i grundlagsläsning, som jag här fick, är jag visserligen mycket tacksam för, men jag måste säga, att den i detta sammanhang var skäligen överflödig.

Jag vill blott tillägga ett par ord med anledning av vad herr Andersson i Skivarp här talade om, att min indignation härvidlag betydde så oändligt litet; det var väl då i relation till egna meningars bärkraft och varvid han, förmodar jag, gjorde anspråk på att ha folkviljan bakom sig. Jag skall icke tvista om den saken, men jag tror dock, att framtiden kommer att visa, att bakom de meningar, som jag hyser och gör mig till talesman för, komma mångtusenden av svenska medborgare att fylka sig, vilka aldrig i världen fundera på att ställa sig bakom den antikverade samhällsåskådning, som herr Andersson i Skivarp numera, i nådens år 1917, representerar.

Herr Hallendorff: Herr talman! Jag tillät mig för en stund sedan varna kammaren för att alltför lättroget och utan någon vidare kritik acceptera vad som på åtskilliga punkter här framkommit från konstitutionsutskottets majoritet. Jag tillåter mig att nu erinra om denna min uppmaning, då det förefaller mig, som om åtskilliga skulle ha glömt bort densamma och i stället låtit väl mycket påverka sig av herr Edéns utläggningkonst, då han nyss med mycket accentuerande återgav ett anförande, som jag vid ett tillfälle uti en annan fråga här hållit. Hade herr Edén vänt sig till mig, skulle jag gärna själv ha skaffat honom yttrandet i fråga — så hade han ej behövt besvara en annan kammarkamrat — ty däri förekommer ingenting, som jag har anledning att skämmas för eller taga tillbaka. Men jag har ingen anledning att godkänna det sätt att tolka detta yttrande som herr Edén här brukade, och därför var det kanske litet oförsiktigt av åtskilliga lydiga partikamrater till herr Edén, när de nyss gävo till känna sitt instämmande med honom genom att ropa än »hör!» och än »bravo!». Allt detta buller synes mig inte riktigt varit på sin plats, då den enda innebörden i det yttrande, som jag vid ifrågavarande tillfälle hade, och som jag är beredd att när som helst försvara, är den, att om riksdagen förbiser vad tiden kräver, då kan det hända, att utvecklingen går riksdagen förbi, och att i så fall kan skulden här för till väsentlig del läggas på riksdagen själv. Däri ligger ingenting av det hot och inga sådana mer eller mindre förmättna anmningar till riksdagen, som herr Edén velat inlägga i en förkortad karaktäristik av nu ifrågavarande yttrande, en karaktäristik som jag tillåter mig kalla väl djärv.

Jag har även en erinran att göra till herr Sterne. Han tugade för en stund sedan återigen på den lilla anrättning, som allt-

sedan tre år tillbaka varit så tacksam för all möjlig agitation, nämligen historien om »tyskaktivismen» och dess förfärliga hets. Jag kan yttra mig desto oförbehållsammare i denna sak, som det skulle vara omöjligt för någon, även om han ville anställa korsförhör med mina närmaste, att över huvud taget kunna konstatera några yttranden, vari jag anslutit mig till ifrågavarande riktning. Jag vill här betona detsamma gentemot herr Sterne, som jag sade för en stund sedan, nämligen att om nu över huvud taget någon fara för vår neutralitet hotat från det hållet, har den icke avvärjts av de herrar, som i sin agitation nu sedan tre års tid levat högt på denna påstådda aktivism, vilken i och för sig aldrig varit så betydande, som det påståtts, utan den har avvärjts av den regering, som då hade ansvaret här i landet, en regering, som visste vad den ville och handlade därefter. Det är därför att fullkomligt ställa saken på huvudet, när man anför sådant, som herr Sterne här kom med, och som jag antar, att kanske herr Branting, när han nu tar ordet efter mig, återigen kommer att försöka sig på.

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Slutligen ett ord med anledning av de anmärkningar, som här ha riktats särskilt mot herr Andersson i Skivarp. Jag har ju icke i och för sig någon skyldighet att uppträda till hans försvar, men jag måste åter understryka, vad jag hela tiden betonat, nämligen att man här från vänstersidan fört in denna diskussion på ett helt annat plan, än som vederbör. Såvitt jag förstod, sade herr Andersson i Skivarp i huvudsak detsamma som jag här förut markerat, nämligen att under normala förhållanden hade det naturligtvis icke kommit i fråga, vare sig att dessa krediter givits eller att dessa anskaffningar ägt rum. Men nu ha förhållandena icke varit normala, och därför ha dessa krediter givits, och därför har Kungl. Maj:t använt medel för de ändamål, varom här är fråga. Det gäller här för herrarna att uppvisa, att dessa krediter missbrukats på ett sätt, som icke varit tillåtligt. Jag har nu för min del påstått, att man här icke kunnat uppvisa detta, åtminstone har icke jag hört något bevis i den vägen.

Herr Andersson i Skivarp: Med anledning av vad som här sagts om statsutskottets granskning i detta fall vill jag endast meddela, att, såsom herr Edén väl vet, ha de kungl. brev, som gälla dessa saker, varit tillgängliga inom utskottet, t. o. m. de kungl. brev, som utfärdats nu i år. Det är på grund av vad dessa kungl. brev innehålla, som statsutskottet nu i år kommit till den motive-ring, som föreligger i dess utlåtande rörande neutralitetskostnaderna. Det kan icke sägas, att jag på något sätt velat försöka att taga regeringen i försvar för de åtgärder, som nu varit på tal. Det går icke för herr Edén att säga något sådant. Men å andra sidan vågar jag påstå till vem som helst, att under de förhållanden, som existerat under dessa tre år, har det varit fullkomligt riktigt, att regeringen sökt ställa det så, att den kunnat vara tämligen säker på, att vi skulle kunna upprätthålla vår neutralitet. Den satsen står jag för inför vem som helst, det vill jag säga. Men jag har där-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

med icke velat säga, att regeringen har gått formellt riktigt till väga, men statsutskottet brukar ju röra sig med realiteter, och så har statsutskottet även gjort i detta fall. Jag anser det, som sagt, vara riktigt, att regeringen sökt ställa det så, att den kunnat svara för landets säkerhet. Om den därvid skulle ha begått någon formellt oriktig handling genom vissa anordningsåtgärder, så är ju detta en sak för sig; det är ju något, som måste anses vara av underordnad betydelse, om regeringen får en anmärkning på sig därför, blott den handlat riktigt med hänsyn till landets väl. På det sättet har jag sett denna sak, och på samma sätt har nog regeringen också sett densamma.

Herr Branting: Herr talman! Det skall icke lyckas herr Andersson i Skivarp att göra denna sak till en bagatell. Det skall icke vara möjligt för honom att förmå oss att tro, att allt hjälper med en hänvisning till de utomordentliga förhållanden, vilka rått under denna världskris. Om man endast gör sig besvär med att läsa utskottets eget utlåtande på sid. 6 o. 7, så skall man finna, att utskottet självt strukit under, att det ingalunda förbiser de förhållanden av säregen natur, som rått, men att utskottet anser, att dessa icke äro tillfyllestgörande för att rättfärdiga det förfaringsätt, som av Kungl. Maj:t i detta fall tillämpats.

Var och en förstår, att situationer kunna ha förekommit, särskilt i början av kriget, då det måhända var för Kungl. Maj:t nödvändigt att i långt större utsträckning än eljest anlita förskotter.

Men vad som anmärkts och med fog anmärkts, och vad man från riksdagens vänstersida enigt protesterar mot, har hela tiden varit det, att Kungl. Maj:t systematiskt icke vårdat sig om att, när det låg fullkomligt i Kungl. Maj:ts hand, tala med riksdagen om dessa saker, utan föredrog att gå den andra vägen och själv utanordna medlen med det resultat, varom vi fått upplysning genom ett statsutskottsutlåtande, vilket visst kommer in på kammarens bord i dag och som justerades i utskottet i går. Det är det systemet, varemot protesterna här riktats, och det är ingalunda så, att någon skulle vara så kortsynt, att man förbisett, att utomordentliga förhållanden understundom kunna kräva utomordentliga åtgärder. Men när dessa åtgärder är ifrån år fortsättas under stigande intryck av, att man gör så, på grund av att man icke vill tala med riksdagen, icke vill vända sig till riksdagen, när man till på köpet förfar på detta sätt för att för ändamål, vilka riksdagen direkt avvisat, i alla fall anordna medel förskottsvis — ja, då är det icke värt att sedan komma och söka bagatellisera saken och tala om de utomordentliga förhållandena.

Herr Andersson i Skivarp fälde i ett av sina många anföranden här på slutet ett yttrande, som jag icke rätt uppfattade, men av vad man sagt mig synes framgå, att han därvid skulle ha velat göra gällande, att t. o. m. socialdemokratiska talare ute i landet skulle ha framhållit, att tack vare just de försvarsanordningar, som regeringen bragt till stånd, är det, som vi lyckats bevara vår neu-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

tralitet. Jag tror, att detta referat utav vad onämnda socialdemokratiska talare skulle ha sagt ute i orterna är fullständigt vilseledande. Jag tror icke alls någon socialdemokratisk talare har sagt någonting annat eller mera, än vad vi alla nog stå för, nämligen att det icke hade varit möjligt och icke heller varit rätt mot vårt land att under nuvarande världskrigsförhållanden lägga oss fullkomligt försvarslösa, låtsande som om det rädde frid i världen. Men att däri skulle ligga någon sorts indirekt godkännande av alla anstalter, som vidtagits, och särskilt de anstalter, som vidtagits vid sidan av riksdagen, det skall icke herr Andersson i Skivarp få mig att tro, förrän han bringar bevis med namn och plats, där detta skulle ha sagts. Det står så i strid med hela vår åskådning och hela vår uppfattning, att jag tror, att man kan lugnt på förhand tillbakavisa varje sådant försök.

Det är av synnerlig vikt, att det nu understrykes, vad som här har gjorts i anmärkningsväg från konstitutionsutskottet, ty det är nödvändigt att för framtiden förebygga sådana slags åtgärder. — Konstitutionsutskottet har här sagt sitt ord. Statsutskottet har uti det nyss av mig omnämnda betänkandet påpekat precis detsamma, och vi ha med all rätt fäst oss vid, att även utskottets högermän därvid icke kunnat underlåta att stryka under, att sådant får icke i fortsättningen komma att äga rum. När nu efter detta en av de ledande högermännen, t. o. m. partiets ledare i andra kammaren under nuvarande förhållanden, står upp och försöker bagatellisera denna sak, då är det ett bevis för att, när detta partis män ställas mot väggen, skriva de möjligen under ett uttalande, vilket kan smaka litet obehagligt för den regering, som de så länge hyllat, men de skynda sig ögonblicket därefter att förklara, att de ta avstånd från sina egna uttalanden och att sålunda den bekännelse de gjort icke är något att fästa sig vid!

Jag tror herr Edén satte fingret på den sjuka punkten, när han framhöll, att denna sak icke skall glömmas i den kamp mellan partierna, som ju i alla fall snart nog förestår. Detta uppträdande ifrån högermans sida att först stryka under, att sådant får dock icke ske, men sedan försöka att ändå låtsas, som om ingenting farligt egentligen har skett, och förklara, att de utomordentliga förhållandena ursäktat allt — ett sådant uppträdande skall icke förgätas under de månader, som komma, då det gäller att vi alla skola stå till svars för våra göranden och låtanden, och icke blott för våra ord, inför valmännen.

Det är nödvändigt, att här skapas klarhet om, hur många ibland högern, som följa herr Andersson i Skivarp på dessa vägar. Därför skall jag be att redan nu få säga, att jag hoppas, att det måtte bli en votering rörande denna punkt, så att man kan få vissnet om, huru många det är, som *gilla* den anmärkning från konstitutionsutskottet, varom här är fråga.

Herr Thorsson: Herr talman! Under sista delen av debatten tyckes man vilja framföra den meningen, att de, som här velat göra

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.

(Forts.)

anmärkning mot regeringen, skulle liksom vara mindre angelägna att tillgodose landets neutralitet, medan däremot de, som reserverat sig mot konstitutionsutskottets anmärkning, skulle ha gjort denna reservation huvudsakligen därför, att de äro mera intresserade av neutralitetens upprätthållande. Jag tror, att det är oriktigt, om man lägger synpunkterna på det sättet. Inte hade det varit alldeles omöjligt för regeringen varken under år 1915 eller 1916 att i vederbörlig ordning gå in till riksdagen för att få en del av de ärenden prövade, på grund av vilkas lösning man nu riktat anmärkningar mot den avgångna regeringen. Jag vill nämna, att det var ju icke förrän den 10 maj 1916, som regeringen ingav till riksdagen den proposition med åtföljande handlingar, som låg till grund för riksdagens statsutskotts uttalande i denna fråga i fjol; och följaktligen var det med hänsyn därtill uteslutet, att riksdagens statsutskott skulle vare sig ha någon befogenhet eller någon anledning att ge sig in i prövning av ett ärende, vilket icke var statsutskottet förelagt i annan mån än i propositionen om de 25 miljoner kronor, till vilken proposition inga som helst verifikationer förelågo, som kunde ge statsutskottet möjlighet att bilda sig en uppfattning om hushållningen av detta anslag. Man måste därför se denna sak mot bakgrunden av vad som verkligen har skett, och med den lilla vetskap, jag har om ärendets gång och behandling, kan jag icke komma till annan ståndpunkt, än att jag måste sluta mig till konstitutionsutskottets majoritet.

Det är ofrånkomligt, att den avgående regeringen uti dessa stycken har handlat vid sidan av riksdagen även uti frågor, där man haft mycket god tid att underhandla eller förelägga ärendet riksdagens prövning, och det är ju egentligen om den taktiken från regeringens sida, som striden här står. Det har ju icke varit möjligt att av den avgångna regeringen frampressa en detaljerad redogörelse för förvaltningen av nu ifrågavarande medel förrän vid innevarande års riksdag, och det skedde endast, efter det en synnerligen pepprad framställning från statsutskottet enligt § 46 riksdagsordningen framlämnats till regeringen; ty det var först efter denna framställning från statsutskottet, som man har fått en verklig redogörelse för hela ärendets behandling, och som nu har blivit föremål även för konstitutionsutskottets beaktande. Under sådana förhållanden kan jag icke inse, att det förefinnes något av de förmildrande omständigheter, som högerens talare här sökt framföra såsom ett försvar för regeringens handlingar i föreliggande fall. Det skulle gå alldeles olyckligt med riksdagens inflytande på hela statsförvaltningen, om man skulle räkna ett finger åt de principer, som i detta fall ha försvarats av reservanterna inom konstitutionsutskottet, och jag måste ju säga, att det uttalande, som statsutskottet enhälligt gjort, i så påtaglig grad som det är möjligt svär mot dessa reservanters uppfattning, som man finner uttalad uti konstitutionsutskottets föreliggande uttalande.

Jag har ansett mig nödsakad att lämna denna upplysning om det sätt, varpå ärendet låg under hela år 1916 och vad som då låg till grund för statsutskottets möjlighet att bedöma frågan.

I anslutning till detta skulle jag vilja rikta ett par ord till den förste talaren här, som framställde en anmärkning mot konstitutionsutskottet, därför att utskottet under år 1916 icke hade gjort den anmärkning, som det enligt hans uppfattning hade ålegat utskottet att då göra.

*Aug. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollet.
(Forts.)*

Jag hyser den uppfattningen, att lika omöjligt som det var för statsutskottet att med den i föl föreliggande utredningen då göra ett bestämt uttalande, i vilken omfattning Kungl. Maj:t hade disponerat medel för ändamål, vartill Kungl. Maj:t icke ägt rätt att använda medel, lika omöjligt och, jag vågar för övrigt påstå, ännu mera omöjligt var det för konstitutionsutskottet i föl att då framlägga ett utlåtande så avfattat, som det utlåtande, vilket avgivits i år, därför att Kungl. Maj:t hade sammanfört tre olika former av anslag och disponerat dem under en och samma form, nämligen under namnet neutralitetskostnader; och det är ju först efter uppklarering av användningen av medlen för neutralitetskostnaderna, som det har blivit möjligt för riksdagens utskott att göra en uppsortering härvidlag och grunda någon anmärkning mot användningen av dessa anslag.

Jag har endast velat göra detta lilla inlägg i debatten, ty jag tror, att man bedömt saken något oriktigt från de talares sida, vilka här uppträtt å reservanternas vägnar och sökt rikta en anmärkning mot konstitutionsutskottet, för att utskottet icke i nu berörda anmärkningshänseende framställt anmärkning redan år 1916.

Herr Andersson i Skivarv: Den siste talaren ville hänsyfta på, att vi på den sidan jag tillhör skulle här ha velat göra gällande den meningen, att konstitutionsutskottets majoritet och de, som ha samma uppfattning som denna, icke voro lika angelägna om att upprätthålla vår neutralitet som vi andra. Detta har jag aldrig häntytt på, det får jag säga, utan jag har tvärtom sagt, att jag tror, att de äro lika angelägna om freden som alla andra, men om de hade lyckats därom äro nog meningarna delade. Jag har här varit med om i statsutskottet att säga, att det är en synnerligen anmärkningsvärd åtgärd, som Kungl. Maj:t i detta fall vidtagit, och jag har varit med om att uttala en förhoppning om att för framtiden sådant icke mera skall ifrågakomma. Detta är vad jag sagt, och det står jag för. Jag vill säga till både herrar Branting och Edén, att jag står för mina gärningar, ni må gärna komma ihåg det, hur länge ni vilja. Jag står för vad jag har sagt. Jag vill tillägga, att jag å andra sidan anser, att under sådana förhållanden som de, vi nu haft — och detta har jag sagt flera gånger — har jag icke kunnat vara med om en direkt anmärkning mot regeringen för vad den här vidtagit. Formellt har den icke handlat riktigt, men i realitet har den icke kunnat handla anorlunda. I vissa fall hade regeringen kunnat gå in till riksdagen och begära medel, det har jag erkänt; men jag vill icke vara med om sådana uttalanden, som man här vill göra.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde

Ang. full-
bordad
granskning av
stadsråds-
protokollen.
(Forts.)

propositioner dels att kammaren måtte lägga till handlingarna konstitutionsutskottets ifrågavarande anmälan och dels att berörda anmälan måtte med gillande läggas till handlingarna; och fann herr talmannen den senare propositionen hava flertalets mening för sig. Votering begärdes emellertid av herr Palmstierna med flera av kammarens ledamöter, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att konstitutionsutskottets föreliggande under punkten 2:o) gjorda anmälan enligt § 107 regeringsformen läggas med gillande till handlingarna, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren beslutit lägga berörda anmälan till handlingarna.

Omröstningen utföll med 123 ja mot 55 nej; och hade kammaren alltså beslutit att med gillande lägga utskottets i förevarande punkt gjorda anmälan till handlingarna.

Punkten 3:o).

Uti denna punkt hade utskottet funnit en i protokollet över lantförvarsärenden den 18 september 1916 omförmäld regeringsåtgärd vara av den beskaffenhet, att den borde anmälas för riksdagen.

Vid förevarande punkt hade reservation avgivits av herrar *Clason, Bellinder, K. J. Ekman, von Geijer, von Mentzer, Hegardt, Räf* och *Hallendorff*.

Utskottets anmälan föredrogs, varpå

Herr *Ericsson* i Vallsta yttrade: Herr talman! Då debatten under de föregående punkterna pågått så länge, är det med en viss tvekan, jag begär ordet. Jag har emellertid gjort det därför att detta ärende är av den beskaffenheten, att det livligt intresserar jordbrukarna.

Den 13 september 1916 avlät lantbruksstyrelsen och socialstyrelsen en skrivelse till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, vari påpekades nödvändigheten att få skörden inbärgad, och det framhölls däri, att svårigheterna ökats på grund av att tre årsklasser värnpliktiga inkallats för repetitionsövning under en månad från och med den 12 september. Skrivelsen utnynnade i en hemställan om »herr statsrådets medverkan till sådan anordning att åt värnpliktiga av årsklasserna 1913 samt 1914 ä och y tjänstledighet må kunna under högst 6 dagar av tiden 15—30 september beviljas för delta-

gande i jordbruksarbete hos jordbrukare, som hos anstalt tillhörande Sveriges offentliga arbetsförmedling anmält behov av arbetskraft för detta ändamål eller vilkas på annat sätt anmälda behov av sådan arbetskraft vederbörande myndighet finner vara på betryggande sätt ådagalagd.»

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Denna skrivelse överlämnades den 15 september till chefen för lantförsvarsdepartementet, statsrådet Mörcke, som i sin tur föredrog den i statsrådet den 18 september och hemställde, att den icke måtte bifallas. Statsrådet Beck-Friis var av annan mening och hänvisade till skrivelsens innehåll och hemställde, att den måtte bifallas. Statsrådet von Sydow var också av enahanda mening och yttrade:

»Under nuvarande vanskliga förhållanden, då den möjligheten ingalunda synes utesluten, att importen av spannmål kan komma att avstängas eller åtminstone väsentligen försvåras, torde icke något böra underlåtas, som kan bidra att bringa landets egen skörd i trygghet. Denna även med hänsyn till krigsberedskapen mycket betydelsefulla synpunkt bör enligt min mening vid förevarande ärendes bedömande väga tyngre än de olägenheter i militärt avseende, som ett bifall till ämbetsverkens framställning medför. Jag tillåter mig därför tillstyrka ifrågavarande framställning.»

Men som sagt, det resulterade i att statsrådet Mörcke avstyrkte framställningen. Varje lantbrukare vet ju, att det var stora svårigheter hösten 1916 att få skörden inbärgad dels på grund av otjänlig väderlek och dels på grund av brist på arbetskraft. Det vill synas, som om krigsministern bort taga hänsyn till den framställning, som gjorts, särskilt då jordbrukets speciella målsman i regeringen statsrådet Beck-Friis med stöd av statsrådet von Sydow förordade den. Icke desto mindre avstyrkte statsrådet Mörcke den, och de övriga ledamöterna av statsrådet med undantag av de nämnda instämde med statsrådet Mörcke, och den meningen gillades av Konungen, vadan framställningen icke föranledde någon åtgärd.

Det synes mig, att statsrådet Mörcke icke ådagalagt det nit och det intresse för rikets bästa, som han bort ådagalägga, och jag anser det vara med fullt fog, som framställningen i tredje punkten framkommit. Jag ber därför, herr talman, att få yrka, att punkten med gillande lägges till handlingarna.

Häruti instämde herrar *Janson* i Kungsör och *Andersson* i Höckerum.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll det av herr *Ericsson* i Vallsta framställda yrkandet.

Punkten 4:o).

Utskottet hade i denna punkt funnit ett i protokollet över eklestistikärenden den 7 april 1916 omförmält regeringsbeslut vara av beskaffenhet att böra hos riksdagen anmälas.

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Reservation hade emellertid avgivits av herrar *Clason, Bellinder, von Geijer, von Mentzer, greve Alexander Hamilton, Kunze och Magnusson* i Tumbult, vilka förklarar, att de icke kunnat biträda utskottets yrkande om ifrågavarande ärendes anmälan till riksdagen.

Sedan utskottets anmälan föredragits, yttrade

Herr Hallén: Herr talman, mina herrar! Det ärende, som jag skulle önska att en liten stund få fästa kammarens uppmärksamhet på, är visserligen icke av den stora räckvidd som de andra, men det intar dock en särställning, som gör, att det är förtjänt av att kammaren något beaktar detsamma. Det är nämligen det enda anmärkningsyrkande, som bifallits i utskottet utan votering, och det är det, som samlat den största majoriteten av hela den rad anmärkningar, som framkommit. Och det varslar verkligen om att det, trots att det till utseendet är ett mindre ärende, dock väckt en viss uppmärksamhet. Jag skall icke, då debatten blivit så lång, taga upp tiden med att referera så mycket av själva förhistorien. Den har kammarens ledamöter kunnat taga del av i utskottets betänkande. Jag skall endast lämna ett kort sammandrag av densamma.

Som bekant rör det sig om juris studeranden fröken Mathilda Staël von Holstein, som begärde hos Kungl. Maj:t att, oaktat hon icke avlagt studentexamen, få avlägga juris kandidatexamen. Sökanden hade 1909 skrivit in sig vid Stockholms högskola, vilket som bekant kan ske utan att vederbörande avlagt mogenhetsexamen. Hon hade redan då och har sedan i fortsättningen skaffat sig sällsamt gedigna kunskaper såväl vad det gäller vanlig allmänbildning som i juridik, och tack vare dessa kunskaper hade hon kunnat bekläda flera viktiga poster såväl på advokatkontor som i kommunens tjänst. Hon har haft en post inom Stockholms stadsfullmäktige, inom beredningsutskottet, och hon har bl. a. varit kamrerare i Stockholms stads hälsovårdsnämnd och sekreterare i lantegendomsnämnden, och hon har flera sådana meriter. Hon skrevs in 1909 vid högskolan och avlade tentamen i vissa för studentexamen erforderliga discipliner, statskunskap, historia och sådant, inför en professor, för övrigt ledamot av riksdagen, professor Alexanderson, varjämte hon avlade prov för studentexamen i latin, muntligt och skriftligt, för lektor Johan Bergman. Hon skaffade sig det teoretiska underlag, som var nödvändigt för att kunna på egen hand bedriva juridiska studier vid högskolan. Hon tenterade för samtliga lärare, professorer och docenter, i alla elva till juris kandidatexamen hörande ämnen och avlade dessa tentamensprov på så vackert sätt, att, som det framhålles i ett av sakkunnigutlåtandena, under två år september 1913—maj 1915, hade av samtliga juris studerande, 63 stycken, endast fyra haft så pass goda betyg som hon eller möjligen bättre. Hon kan således för den tvåårsperioden bland 60 juris studerande räknas såsom hörande till de allra yppersta. Man kan tycka, mänskligt att döma, att hon var kvalificerad även i formellt avseende att få intyg på juris kandidatexamen.

Hon sökte som sagt dispens hos Kungl. Maj:t, och utlåtanden inhämtades. Stockholms högskolas lärarerråd tillstyrkte ansöknigen.

Dess medlemmar voro, kan man säga, särskilt sakkunniga, då de personligen mycket väl kände till hennes kunskaper. Högskolans styrelse tillstyrkte också, med alla röster utom två. Däremot avstyrkte juridiska fakulteten i Uppsala och mindre akademiska konsistoriet samt universitetskanslern, som dock gav ett ampelt erkännande åt hennes sällsamt skickliga förmåga. Som bekant följde förre statsrådet Westman dessa sista sakkunniga, och hennes dispensansökan avslogs.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokollen.
(Forts.)

Nu skulle man kunna säga, att man icke med fog kan rikta en anmärkning mot förre statsrådet Westman, då han följt åtminstone en del av de sakkunniga. Men det får man säga sig, att skall det över huvud taget vara någon reson i att en sådan fråga som dispens för avläggande av examen skall dragas in i konseljen och avgöras vid Konungens rådsbord, så är det väl därför att vederbörande föredragande skall grundligt pröva samtliga utlåtanden, som komma. Annars vore det tillräckligt att låta ärendet avgöras av de sakkunniga, som varit i tillfälle att yttra sig. Därför har man rätt att ställa speciella krav på största möjliga omsorgsfullhet vid behandlingen av denna fråga.

Nu har, såsom vi hörde, förre statsrådet Westman icke tagit någon hänsyn till vare sig lärarerrådets eller högskolestyrelsens tillstyrkan utan i stället stannat vid vad juridiska fakulteten i Uppsala yttrat. Då skulle jag inför kammaren vilja lämna några stickprov på det sätt att resonera, som de höglärda männen i Uppsala använda.

Först säga de angående de allmänbildande prov, som fröken Staël von Holstein genomgått, innan hon började studera för juridiska fakulteten: »De prov, sökanden undergått inför prof. Alexanderson såsom icke legitimerad eller veterligen kompetent studentexaminator, kunna *icke* ersätta studentexamen.» De säga sålunda, att hon visserligen tenterat i historia och statskunskap och fått intyg på att hon är lika kunnig som vilken student som helst, men det har professor Alexanderson prövat, och han är en inkompetent och illegitim examinator, och alltså duger icke det intyget. Och lektor Johan Bergman, som man skulle tro döge pröva hennes kunskaper i latin, får också veta, att han icke haft rätt att ge något intyg om att hon har kunskaper i det ämnet.

På detta sätt expedierar man de förberedande allmänna kunskapsprov, som sökanden genomgått, och därav drar man den sublima slutsatsen: alltså äro de betyg i de 11 till denna kandidatexamen hörande ämnen, som hon fått, värdelösa, ty hon har ju icke den allmänna bildning, som ger dessa 11 betyg deras egentliga värde. Och så menar man, att det icke bör komma i fråga, att hon får denna dispens beviljad.

Sedan säges också till slut något, som man kan förstå att förra statsrådet Westman antagligen tyckt vara värt att stanna inför och instämma uti. Man yttrar sig nämligen på följande egendomliga sätt: »Sökanden har slutligen anfört, att hon skulle behöva denna examen för någon sin angelägenhet.» Det låter ju egen-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

domligt, att fakulteten på detta kallsinniga, likgiltiga sätt nämner, att hon behöver denna examen för någon sin angelägenhet, precis som om icke var och en, som avlägger en examen, behöfde den för någon sin angelägenhet. Och så tillägges det kallt: »I så fall bör hon då söka avlägga densamma i behörig ordning». Och så vidare: »eljest måste mot hennes enskilda intresse ställas statens allmänna intresse såsom vida övervägande varje enskilt». I detta fall kräver alltså statens intresse, att den, som dokumenterat sig äga en förutbildning, som vida överglänser vad i vanliga fall studenter besitta, fastän hon saknar formell befogenhet, skall berövas den rätt, som intyg för juris kandidatexamen eljest giver. Detta kallar fakulteten att ställa statsintresset över det enskilda. Men det allra bästa sparar man till slut: »Och detta allmänna intresse kräver ett försvarande, men icke ett underlättande av juris kandidatexamen, vilken redan nu avlägges av ett alldeles för stort antal examinander.» Man menar, att det är så mycket folk, som blir juris kandidater, att kan man hindra en del från att bli det, så bör man göra det, och även om offret för denna hindrande verksamhet skulle råka att bli en person, som kanske före andra bort komma fram på den vägen, så bör man icke rygga tillbaka därför. Och så säger man till sist: »Konkurrensen mellan dem, som i behörig ordning avlagt sin juris kandidatexamen och som åberopa denna som formell eller reell merit, bör icke ytterligare stegras genom att med dem formellt likställa en person, som på genvägar sökt nå fram till samma examen, ej ens om denna person är en kvinna och om hon erhållit intyg om praktisk duglighet efter slutade studier.» En person, som i det praktiska livet och genom teoretiska studier, ådagalagda genom tentamensprov o. s. v., dokumenterat sig överglänsa nästan allesammans vid den stats- och rättsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms högskola, karaktäriseras, när hon kommit till denna ståndpunkt, som en person, som på genvägar söker nå fram till denna examen, och så kommer som kronan på verket att man här bör stricte ställa sig på bestämmelsernas ståndpunkt och icke taga någon annan hänsyn »ej ens om denna person är en kvinna». Man skulle nästan kunna misstänka, att fakulteten i Uppsala, om den kunnat det, skulle omskrivit det och sagt, att den omständigheten, att hon är en kvinna, vore ett ytterligare skäl att gå så rigoröst och byråkratiskt som möjligt till väga.

Nu får man väl säga — jag upprepar det ännu en gång — att skall det vara någon reson med att även dispensärenden dragas inför Kungl. Maj:t, skulle man väl hoppas, att föredragande statsrådet verkligen väjde mot varandra dessa olika utlåtanden, särskilt när den ena parten tillstyrker och den andra avstyrker. Till och med universitetskanslern säger, att sådan sällsamt stor skicklighet och sådana kunskaper som hennes torde vara värda att särskilt uppmuntras. Detta borde också för förra statsrådet Westmans del ha inneburit en uppmuntran att bifalla dispensansökningen, detta så mycket mera som både förnufts- och rättsskäl talat för att ansökningen bifallits.

*Ang. full-
bordad
granskning af
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Jag vet, att i utskottet ganska ringa debatt föregått, då saken syntes så solklar, att ingen begärde votering, och minoriteten var den minsta, som förekommit vid någon punkt i dechargeutlåtandet. Men jag minns i alla fall, att det var någon, som invände, att det var inkonsekvent att här yrka anmärkning mot att statsrådet icke beviljat ansökningen, när man på andra punkter yrkat anmärkning mot statsråd, som beviljat dispensansökningar. Det gällde då dispensansökningar till prästämbetet. Det kan hända, om tiden medger det, att vi komma in även på den frågan. Men redan på detta stadium vill jag säga, att här råder stor skillnad. Vi, som reserverat oss mot förra statsrådet Westman, ha icke gjort det av princip därför att han beviljat dispensansökningar; tvärtom ha vi i de flesta fallen av dispens icke yttrat oss därom, därför att det funnits skäl för dem. Endast på tre eller fyra ställen, där det är rent skandalösa förhållanden, som kommit i dagen — jag tar icke tillbaka ett ord av detta — ha vi fört fram anmärkningsyrkanden. Vi ha icke vänt oss mot dispensväsendet som sådant, när vi på sådana punkter vänt oss mot förra statsrådet Westman, tvärtom ha vi menat, att detta är en nödfallsutväg, som bör beträdas i vissa fall, och i detta fall tala alla skäl för att man bort göra det.

Utskottsminoriteten har egentligen icke haft mycket av egen fatabur att komma med utan avtrycker brottstycken ur ett avstyrkande utlåtande. Det enda av eget original, som de framföra, är att de icke vilja bestrida, att i förevarande fall skäl kunna föreligga att bevilja den begärda dispensansökningen, men de tycka, att då det finnes sakkunniga myndigheter, som avstyrkt, så kan man icke göra någon anmärkning mot föredragande statsrådet. Men till och med i detta vaga och magra försvar ligger ju ett erkännande av att man likväl, om man samvetsgrant handlagt detta ärende, kunnat komma till annat slut än förra statsrådet Westman kommit till. Och då i alla fall utskottets stora flertal enat sig om denna åtgärd, så tror jag, att kammaren bör instämma i att detta är en synnerligen välförtjänt admonition åt förra statsrådet Westman.

Jag yrkar alltså, herr talman, att punkten med gillande lägges till handlingarna.

Herr Kaijser: Herr talman! Jag är av något olika uppfattning med den föregående talaren i denna fråga. Jag har visserligen samma uppfattning som han så till vida, att jag anser, att detta är ett litet ärende, och det förvånar mig, att konstitutionsutskottet gjort anmärkning mot ett så litet ärende. Man måste väl i sådant fall ha letat med ljus och lykta efter anmärkningsanledningar med hänsyn till förra statsrådet Westman eftersom man icke kunnat finna någon viktigare anmärkning än denna, ty det är alldeles klart, att den, som har sådana kunskaper som den person, som här är fråga om och dessutom har intyg om kunskaper i latin, motsvarande fordringarna i studentexamen, icke skulle behöva många veckor för att avlägga studentexamen.

Herr Hallén tycks hava glömt, huru händelserna passerat. Per-

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

sonen i fråga, som ämnade avlägga juris kandidatexamen begärde hos Kungl. Maj:t dispens från studentexamen. Denna ansökan remitterades till Stockholms högskola för yttrandes avgivande. Högskolans juridiska fakultet, bland vars lärare professor Alexanderson befinner sig, avstyrkte ansökan med ett undantag, nämligen professorn i nationalekonomi. Han är dock icke jurist, och nationalekonomien tillhör icke juridiken. Sälunda, samtliga jurister, bland dem professor Alexanderson, avstyrkte beviljande av dispens. Högskolans lärarråd tillstyrkte, men med reservation av samtliga jurister, som funnos i lärarrådet. Sedan tillstyrkte Stockholms högskolas styrelse med 5 röster mot 2. I Uppsala avstyrkte juridiska fakulteten enhälligt. Mindre akademiska konsistoriet följde juridiska fakulteten, och kanslern följde mindre akademiska konsistoriet. Av myndigheterna hava sälunda flera avstyrkt än tillstyrkt ansökan och samtliga sakkunniga ha avstyrkt. Under sådana förhållanden förefaller det mig som om det varit alldeles riktigt av statsrådet Westman att följa detta avstyrkande, och därför kan jag icke förstå, att konstitutionsutskottet kunnat göra anmärkning härpå.

Däremot förvånar det mig, att icke konstitutionsutskottet gjort anmärkning i det andra ämnet, som herr Hallén omnämnde, nämligen angående de beviljade dispenserna från prästexamen, ty där har statsrådet Westman icke följt de sakkunniga. Där har emellertid icke konstitutionsutskottet gjort någon anmärkning.

För några dagar sedan hade jag tillfälle att yttra mig om sakkunskapen i denna kammare, och jag sade då, att framstående politici ansågo sig sakkunniga i allt och i allmänhet mera sakkunniga än någon, som offrat hela sitt liv för vetenskapen. Här har jag ett sådant exempel. Samtliga jurister, som offrat ett helt liv åt juridiken, ha avstyrkt denna dispens, men konstitutionsutskottet anser sig mera sakkunnigt än alla dessa jurister och anser att Kungl. Maj:t, som följt alla dessa sakkunniga, gjort orätt. En sådan anmärkning förefaller mig så märkvärdig, att jag för min del skall be att få föreslå, att denna punkt lägges till handlingarna med ogillande.

Herr Tengdahl: Jag skulle vilja säga några få ord i denna sak därför att jag har varit i tillfälle att för den kommun, där jag är stadsfullmäktig, nämligen Stockholm, draga en synnerligen stor nytta uti en kommunal nämnd, som jag tillhör, av denna begåvade kvinnas ovanligt stora kunskaper. I övrigt är jag ju från början icke främmande för denna anmärkning från konstitutionsutskottet, ity att detta ärende har upprört mig i synnerligen hög grad.

Jag är icke alls imponerad av att juristerna säga: vi ha för mycket jurister, låt oss i all rimlighets namn försvåra juristexamen! Det imponerar icke ett dugg på mig. För mig är det icke fråga om, huruvida det skall vara många eller få, som få avlägga en viss examen; för mig är huvudsaken, att de rätta männen och kvinnorna komma på de rätta platserna och att de rätta begåvningarna få utveckla sig uti de ämnen, som ligga för dem. Det är för mig huvudsaken, och den där andra synpunkten är för mig fullkomligt skrä-

mässig. Jag för min del kan icke annat än livligt beklaga, att en mycket framstående frisinnad medlem av riksdagen befinner sig bland dem, som ha avstyrkt denna dispens. Det ger mig anledning att fälla det omdömet — som man ju haft anledning till även i en del andra fall, som man varit med om — att frisinnet sitter en smula löst hos en del människor, när det gäller skräintrossena.

Herr Kaijser sade, att detta var ett litet ärende och att konstitutionsutskottet måtte ha letat med ljus och lykta för att få något att anmärka på ecklesiastikministern Westman, då utskottet kunnat stanna vid ett sådant litet ärende. Jag har utan att vara fackman, ett gammalt intresse för undervisningsfrågor, ehuru detsamma hittills väsentligen riktat sig på tekniska undervisningsfrågor. På grund av detta intresse för sådana undervisningsfrågor i allmänhet får jag säga, att jag blivit lika mycket upprörd av detta fall på undervisningsväsendets område, som jag blivit upprörd över exempelvis förskottspolitiken på vårt försvarsväsendes område. Det ena är lika upprörande i sin art som det andra.

Man säger att detta är ett litet ärende, men det är icke något litet ärende för den person, det rör. Vad är det saken i själva verket gäller? Det gäller, att en ovanligt begåvad kvinna avlagt samtliga tentamina till juris kandidatexamen och att hon nu begärt, vad? Jo, ett sammanfattningspapper, på vilket förekommer ordet examen, ett intyg om att hon avlagt denna examen, som hon redan före sin blygsamt avfattade ansökan realiter redan har avlagt. Det är alltså icke frågan om att hon ville *börja* studera vid Stockholms högskola, utan hon vill ha ett sammanfattningspapper, på vilket det står, att hon avlagt sin examen, som hon redan avlagt och avlagt med så utomordentligt glänsande vitsord, som herr Hallén nyss omtalade ur handlingarna. Då säger statsrådet Westman: nej, det går icke för sig, att hon skall kunna få detta papper utöver de elva papper hon har förut i samma fråga, ty hon är icke student. Jag skulle vilja säga ännu ett hårt ord, tyvärr nödgas jag göra det. Det förefaller mig, som om det fanns en del folk här i landet, som voro besatta av en viss ond makt, som jag icke kan uttrycka kortare än med det långa ordet student-examens-dyrkans-djävulen. Ty vad är detta egentligen som har skett, om icke rena fåneriet? Hon har avlagt juris kandidatexamen och vill blott ha ett bevis om den saken, men det kan hon icke få. Detta upprör mig och det med rätta, det får jag lov att vittna om.

Nu säger man, som nämnt, att det är en liten sak. Ja, det har redan i praktiken visat sig för personen i fråga, att saken visst icke är så liten och betydelslös. Hon hade vid sökandet av en tjänst till motkandidat en person, som var »riktig» jurist. Han anförde — med tvivelaktig rätt, eftersom kommunalförordningen icke känner till något dylikt — klagomål över hennes utnämning, och fastän hon då redan var, om jag icke missminner mig, klar med alla sina tentamenspapper, anförde denne karl som grundmotiv för sin klagan: hon är bara juris studerande och bör därför komma ifråga

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

först efter mig, som är en riktig jurist sedan många år tillbaka. Ja, det var grundmotivet i hans klagomål.

I övrigt är det alldeles påtagligt, att om denna person vill söka sitt bröd exempelvis såsom praktiserande jurist, så blir det rena praktiska och ekonomiska olägenheter för henne därav, att hon icke får bära *titeln* juris kandidat, fastän alla människor veta att hon är juris kandidat. Om hon får engagement på en advokatbyrå, får hon fem kronor mindre betalt för varje inställelse, därför att hon icke har titeln juris kandidat, fastän hon är det. Flera dylika praktiska olägenheter kunna följa. I detta land, där pappersmeriterna spela en sådan ohygglig roll, kan hon överhuvud ingenstädes söka anställning med samma utsikter utan papperet med ordet juris kandidat som om hon jämte dessa elva papper även kunde prestera sammanfattningspapperet med det ordet. Sådan är ställningen.

Nu har ecklesiastikminister Westman rätt Kungl. Maj:t att avgöra den fråga i den riktningen, som om det vore för evigheters evigheter fastslaget, att ingen människa kan inhämta juridiska kunskaper utan att ha tagit studentexamen. Men det är väl den saken, som skulle för en reformvänlig och initiativkraftig ecklesiastikminister, om herr Westman hade varit en sådan, framställa sig till diskussion, när ett sådant fall som detta kommer före. Nej, säger herr Westman, den saken får icke diskuteras, alldeles på samma sätt som den franske domaren i Dreyfus-processen, som avfärdade en försvarsadvokat med att säga: »den frågan får icke framställas». För herr Westman får icke den frågan framställas, huruvida man kan tillägna sig högskolekunskaper utan studentexamen. Det är därför, att han kommit till detta beslut som jag tagit till orda, emedan jag är upprörd över detta partitagande på förhand gentemot alla olyckliga människor — jag höll på att säga oss olyckliga människor, ty jag är själv i samma läge — som valt sina föräldrar så dåligt, att de icke haft råd att taga studentexamen.

Det är på grund av detta besynnerliga sätt att avgöra denna sak, som jag, föranledd av mitt gamla intresse för undervisningsfrågor och icke blott av min kännedom om fröken Staël von Holstein, anser mig ha rätt att känna mig ovanligt upprörd, och jag instämmer i herr Halléns yrkande, att denna anmärkningspunkt måtte med gillande läggas till handlingarna.

Herr *Lindhagen* instämde häruti.

Herr Hallén: Endast ett kort ord! Herr Kaijser säger, att när fröken Staël von Holstein även avlagt tentamensprov i latinska språket, borde det väl icke vara någon konst för henne att på några veckor verkligen taga studenten. Det förvånar mig verkligen, att en person i herr Kaijsers ställning, som ju själv en gång »tagit studenten», kan yttra något sådant. Vi veta ju, att det finnes en hel del andra discipliner, och när man blott tänker på dem, får man ytterligare en illustration på det oförnuftiga i detta krav på studentexamen under alla förhållanden. Vad är det hon icke presterat

intyg om? Jo, i botanik och biologi har hon icke de kunskaper, som en nybakad student behåller i huvudet några månader eller på sin höjd ett år efter examen, franska syntaxen kanske hon också svävar i lycklig eller olycklig okunnighet om, en hel del algebraiska formler och den högre matematiken som man åtminstone på reallinjen fått förvärva sig kunskap i, känner hon kanske ej heller, och kanhända har hon icke heller mer än vanlig allmänbildning i astronomi. Tror herr Kaijser, att man på ett par veckor lär sig alla dessa saker, som man kanske icke har den allra ringaste nytta av för den praktiska, juridiska verksamhet man skall giva sig ut på i livet? När jag framhållit, att kanske icke minst sökandens egenskap av att vara kvinna på något sätt påverkat beslutet, så kan det också anföras, att sådana dispenser ha beviljats studerande vid högskolan förut. Säsom hon anför i sin dispensansökan, var det en geodet vid namn Bengt Aurell, som 1912, oaktat han icke hade studentexamen, fick lov att avlägga filosofie kandidatexamen. Han hade gått igenom någon bergmästare-skola eller liknande, det var allt, men han fick avlägga filosofie kandidatexamen.

*Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)*

Om jag är riktigt underrättad, hade de olika sakkunniga klyvt sig även vid det tillfället, och somliga tillstyrkt, andra avstyrkt. Fög övrigt är det ej heller riktigt korrekt, som herr Kaijser sade, att alla de sakkunniga ha avstyrkt hennes ansökan. Det skulle vara riktigt, endast om man anser juris professorer såsom de enda sakkunniga. Men detta är dock en fråga av allmänna och vidare omfattning, och då får man väl ändå tillmäta t. ex. högskolans lärare den egenskapen att de äro en smula sakkunniga. Vi skola icke sudda bort det faktum, att både lärarrådet och högskolans styrelse med stor majoritet tillstyrkt hennes ansökan.

Herr Kaijser: Herr talman, mina herrar! Herr Hallén tycks icke hava hört vad jag sade. Jag sade icke, att en person, som hade kunskaper i latin, skulle kunna lätt taga studentexamen, utan jag sade, att en person, som hade sådana kunskaper, som denna person hade uti ämnena till juris kandidatexamen och som därjämte kunde så mycket latin, den behövde icke många veckor för att avlägga studentexamen.

Herr Hallén har väl själv under sina studier vid akademien märkt, att ett enda ämne där är lika mycket som hela studenten. Man tycker, när man tager studenten, att detta är mycket, men när man sedan kommer till akademien och studerar, finner man, att alltsammans, som man lärt i studenten, är bara småsaker med dess små kurser. Det var det jag anmärkte på. Därför sade jag, att en person, som hade sådana kunskaper, icke hade behövt använda många veckor för att taga sin studentexamen.

Vad beträffar de sakkunniga, sade jag, att då det gäller en juridisk examen, måste juristerna anses såsom sakkunniga. Och eftersom samtliga jurister avstyrkt ansökningen, sade jag, att samtliga sakkunniga avstyrkt densamma.

Ang. full-
bordad
granskning av
statsråds-
protokollen.
(Forts.)

Härmed var överläggningen avslutad. Efter av herr talmannen givna propositioner å de därunder framställda yrkandena beslöt kammaren att med gillande lägga förevarande punkt till handlingarna.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande memorial och övriga å föredragningslistan uppförda ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

§ 6.

Avlämnades två motioner i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner, nr 341, med förslag till lag om allmän tjänsteplikt och, nr 358, med förslag till lag angående arbetsnämnder, nämligen av

herr *Lindqvist* i Kosta, nr 496; och

herr *Persson* i Norrköping, nr 497.

Vidare avgav herr *Norrman* en av honom *m. fl.* undertecknad motion, nr 498, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 367, med förslag till lag med vissa bestämmelser mot oskäligen pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Slutligen avlämnade herr *Rydén* i Malmö en motion, nr 499, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 369, angående beredande av rörelsekapital för 1917 års bränslekommissions vedanskaffning under innevarande år.

Sistnämnda två motioner blevo på begäran omedelbart remitterade, motionen nr 498 till lagutskottet och motionen nr 499 till jordbruksutskottet.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,47 e. m.

In fidem
Per Cronvall.